

Communia & Communia “Visitatio” “Feminae”

Sten Ebbesen

The two texts to be edited below belong to a sub-scientific genre of compendia for use in the arts faculties of universities or similar schools in the thirteenth century. Such compendia summarize the contents of the authoritative books used in the schools and treat of some of the main questions one might raise in a course on those books. They are usually, and no doubt correctly, viewed as tools primarily meant to help students acquire or recall to memory the minimum of knowledge that would just suffice for them to pass their examinations.

Several of the compendia seem to date from 1240-60, approximately, yet survive in manuscripts believed to have been copied up to half a century later, which is very strange given the poor quality of most of these texts. Why copy a compendium that is both bad and depends on partly outdated theory? I have no good answer, but at least the following two explanations should be considered: (1) either (1a) texts or (1b) manuscripts have been misdated, (2) the texts were produced in very conservative environments.

Re 1a. Since none of these texts is a really unified original work, they are difficult to date; the latest item they contain will give a *terminus post quem*, but it may be hard to find the latest item among all the earlier ones.

Re 1b. The (typically) humble manuscripts of texts from arts schools have been little studied by paleographers.

Re 2. If a compendium was the sort of thing a respectable master would rather not sully his hands with, the conservative environment may have been provided by students, who for lack of overview of recent literature would turn to old compendia and other old books and just rework them a bit. The masters of a school may also have provided a conservative environment supposing the school was either a small, second-rate institution, or one located far away from the dynamic arts faculty of Paris, the products of which determine our ideas about when certain pieces of doctrine and certain ways of presenting it were new and when outdated. In some provincial schools they may have

considered Parisian products from, say, 1250 good enough long after they had become unusable in Paris.

Whatever the solution to these problems, once it is found the compendia will be really precious sources for school life at a lower level than that of the top masters in Paris.

In the manuscripts, and sometimes in the texts themselves, the contents of such texts are repeatedly described as *communiae circa logicam, grammaticam* or whatever discipline is dealt with. Hence in modern research the genre is sometimes called *communiae*.

In recent years, Claude Lafleur has edited a number of *communiae*, the most famous of which is the Ripoll Compendium, or, as he calls it, "Le Guide de l'Étudiant". In 1993 this was the object of an international symposium in Québec, during which I drew attention to two further representatives of the genre, *Communia "Visitatio"* and *Communia "Feminae"*, contained in mss Paris, BNF, lat. 7392: 74vA-79rB and München, BSB, clm 14522: 31rB-36vA, respectively. The names of these two anonymous works owe their origin to a misunderstanding, but since they have already entered the scholarly literature I keep using them. In the acts of the symposium, published in 1997, I announced that an edition of the two works was forthcoming in *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du moyen âge*.¹ Other tasks, however, demanded my attention so that I could not deliver to *AHDLM* as expected, and in fact work on the two texts was suspended for several years. The present edition takes the place of the one that never appeared in *AHDLM*.

"*Visitatio*" indicates its genre immediately by the opening words: "Quaeruntur quaedam communiae supra totam logicam" as well as by the colophon "Expliciunt communiae supra totam logicam, grammaticam, et super mathematicas scientias".

"*Feminae*" is characterized as *communiae* by a medieval annotation, "Hec sunt communiae" at the beginning of the text, as well as by the two chapter headings "De logica communes quaestiones" and "Communia ad librum Posteriorum"

¹ See Ebbesen 1997 in Lafleur (ed.) 1997: 325-352.

The meaning of *communia*

There is some uncertainty about the meaning of *communia* in our context, and this has given rise to some discussion¹ I shall here gather a few pieces of relevant information, which, incidentally, suggest that the interpretation of Aristotle's *Sophistici Elenchi* ch. 2 was influenced by medieval school practice, which, in turn, was influenced by the Aristotelian text.

Collections of questions on an authoritative text often start with some general ones about the branch of knowledge to which the book belongs and about the sub-discipline treated in the book before taking up problems linked to particular passages of the text, and these initial questions are often described as being concerned with *communia*. See, e.g., Radulphus Brito, *Quaest. APo.* (ca. 1295) at the end of the prologue (ms Bruxelles, BR, 3540-47: 374rB): "Sed antequam in speciali descendamus ad litteram, primo in generali quaerantur quaedam communia circa logicam." This use of the expression *communia* seems obviously relevant in the context of the compendia, since they usually do deal with such *communia*. On the other hand, they typically contain not only general information and general questions about the disciplines and each of the authoritative books, but also questions relating to particular points of the texts.

Aristotle, in *Sophistici Elenchi* 2, introduces a species of disputation called "temptative" (πειραστικός), which as opposed to the demonstrative disputation does not proceed from the proper principles of each branch of learning (*ex propriis principiis cuiusque disciplinae*, says Boethius' translation) but from such premises as are accepted by the answerer and which anybody pretending to master the branch of knowledge in question must know. In chapter 11 of the same work (172a29) the peirastic art is said to concern itself with *communia* just as does dialectic. One 13th-century commentator, combining the two pieces of evidence about peirastic, says:

Quaeritur propter quid in divisione [in]disputationis accipitur temptativa disputatio, in divisione vero syllogismi non accipitur syllogismus temptativus.

¹ Cf. Lafleur 1997: 355-359.

Aut hoc est quia syllogismus temptativus non ponit in numerum cum dialectico syllogismo eo quod ex eisdem, *sc. ex communibus*, procedunt, quamvis non propter eundem finem; species autem syllogismorum distinguuntur penes ea ex quibus fiunt. Sed quia disputationes distinguuntur ad invicem ex parte finis, et fines diversi sunt, quia dialecticus intendit fidem vel opinionem, temptator vero intendit sumere experimentum ignorantiae, ideo convenienter distinguuntur.¹

In a similar vein, the author of *Communia* "Visitatio" writes:

Temptativae sunt quae ex eis quae [non] videntur respondententi et necessarium est ei scire qui [enim] simulat scientia[m] se habere; *et talia sunt communia*, quibus scitis non propter hoc scitur ars, et quibus igno[ra]tis necesse est artem ignorare, quia quaestio temptativa ordinatur ad suscipiendum experimentum de ignorantia.

The relevance of the interpretation of *Sophistici Elenchi* 2 and 11 derives from the fact that the remarks about temptative disputations were already in the 12th century connected with school examinations. One commentator says:

Temptativus <*sc. syllogismus*> vero a fine dicitur. Ad hoc enim repertus est huiusmodi syllogismus, ut per ipsum temptemus *eos qui affectantes doctoris officium scholis magistrandi causa exeunt*. [...] Erat enim consuetudo maiorum, quando aliquis exhibat scholis ut alios doceret, primo mittere eum ad sophistam, qui statutus ut singulos huiusmodi experiretur, suos inde proprios redditus habebat. Quaesito autem ab eo quam artem maxime profiteretur, sophista cum suis exercitatoribus huiusmodi paralogismis disputabat cum eo ut ignorantiam eius manifestaret. Ille ergo qui facile capiebatur nesciens illis resistere repellebatur et derisioni habebatur. Qui vero prompte et expedite omnibus respondebat tamquam probatus imperatori praesentabatur, ut iussu imperatoris auctoritaretur in arte quam profitebatur.²

In the thirteenth century *temptare* became along with *examinare* a technical term in the context of university examinations at Paris,³ and there can be little doubt that the 13th-century commentator on *Sophistici Elenchi* that I call Anonymus Bavaricus borrowed inspiration from

¹ <Robertus>, *Comm. Arist. SE* [SE45 in Ebbesen 1993]. Ms. Ven. Marc. VI.66 (2528): 33r.

² Anonymus Aurelianensis I, *Commentarium in Sophisticos Elenchos* [SE13 in Ebbesen 1993], *CIMAGL* 34 (1979) 58. Against the edition I have corrected *eos quia* into *eos qui*, and twice I have written *scholis* for *scholas* (following a proposal in the apparatus of the edition).

³ See CUP II, N° 1185, whence it appears that the examinations at Ste Geneviève proceeded in two steps, called *temptamen* and *examen*, respectively.

contemporary examination practice when he commented on chapter 2 as follows:

Tunc sequitur illa pars <SE 2.165b4> *Temptativae autem*, et est quod dicitur quod temptativae disputationes sunt ex datis a respondente et ex illis quae necessarium est eum scire qui simulat se habere scientiam, sc. illum qui subdit se examinationi; aliquando sunt communia, aliquando propria, *nam examen aliquando in communibus, aliquando in propriis. Quando enim fit examen in communibus temptandus tenetur scire communia, quando autem fit examen in propriis, tunc tenetur scire propria.*¹

So, it seems that *communial* ought to be the sort of questions that are relevant to several, or, indeed, to all disciplines, whereas *propria* ought to be such as touch on one particular branch of knowledge.²

The terminology could, however, be transferred to a lower level, so that *communial* are pieces of theory of relevance to several sophismata, e.g., whereas *propria* are such as are linked to particular sophismata. Thus in the introduction to Matthew of Orléans's *Sophistaria* :

Quoniam ignoratis communibus necesse est artem ignorare, sicut vult Aristotiles in libro Elenchorum, et in arte sophistica necesse est ipsa communia cognoscere, ne ipsis ignoratis tota scientia ignoretur, propter hoc aliquid *de communibus determinare* intendimus secundum possibilitatem nostri ingenii. Et non ad propria circa queque sophismata descendendum est nec nova et inaudita dicere volumus, sed *communes distinctiones* que sepe accidunt in sophismatibus, sicut posuerunt antecessores nostri, intendimus, ut in hoc possint minores proficere et per hoc ad maiora devenire.³

The evidence then points to the conclusion that in an examination context, *communial* was originally cross-disciplinary matter of relevance, at least, to all subdisciplines of a generic discipline such as logic, but that in the compendia the looser sense of "broadly applicable" is also in play, and perhaps even that of "traditionally used".

¹ Anonymus Bavaricus, *Lectura super librum Elenchorum* [SE66 in Ebbesen 1993], ms München, clm 8002: 3rB. Lafleur 1994: 137 (repeated in Lafleur 1997: 358, and based on O. Weijers, *Terminologie des universités au XIIIe siècle*, Lessico intellettuale europeo 39, Roma 1987, p. 391 n.30) speaks about *examinatio in communibus* and *examinatio in propriis* without indicating the source for the distinction. Unfortunately, Weijers' work has not been accessible to me.

² As was proposed about a decade ago by H.A.G. Braakhuis. See Lafleur 1994: 137 n. 13; id. 1997: 358.

³ ed. Spruyt (2001) 1.1, p. 83.

Structure of the two works

Communia "Visitatio"

1. Logic	3. Mathematics as a whole
1.0 Logic as a whole	4. Grammar (<i>Donatus</i>)
1.1 <i>Isagoge</i>	5.0 Mathematics as a whole
1.2 <i>Categories</i>	5.1 Geometry (<i>Euclid</i>)
1.3 <i>Peri hermeneias</i>	5.2 Arithmetic (<i>Boethius</i>)
1.4 <i>Topics</i>	5.3 Music (<i>Boethius</i>)
1.5 <i>Sophistici Elenchi</i>	5.4 Astronomy (<i>Martianus Capella</i>)
1.6 <i>Prior Analytics</i>	6. <i>Timæus</i>
1.7 <i>Posterior Analytics</i>	7. <i>Consolatio Philosophiæ</i>
2. Grammar (<i>Donatus & Priscian</i>)	8. Rhetoric (<i>Ad Herenn.</i> , <i>De inv.</i>)
	9. <i>Ethics</i>

The overall structure is: logic, grammar, mathematics, *Timæus*, *Consolation*, rhetoric, *Ethics*. Plato, Boethius and Cicero get short shrift; obviously the clientele for which the compendium was produced could not be expected to have first-hand acquaintance with the relevant works, whose appearance in university programs was a left-over from the past. The *Ethics* part is also short, but obviously incomplete, and it is not quite clear whether it reflects the situation before or after Grosseteste's translation of all the books of that work.

The sections on the different books of logic are tied together by back-references in 1.3, 1.4, 1.5, 1.6 and 1.7 to an argument at the very beginning of 1.0, which is each time referred to as being "in principio quaternionis". This shows that the compilation – or at least the logic part – must have been originally contained in one independent quaternion; such, however, is not the case in the Paris ms, in which the beginning of the work does not coincide with the beginning of a gathering.

It comes as no surprise that logic takes up more space than any other linguistic science, and indeed than all the other branches of knowledge together, but the order of the works deserves attention. After the general introduction comes (α) *Ars vetus* (1.1-3) in the traditional order, but remarkably without *Liber sex principiorum*, which might seem presupposed by the fact that 1.2, the chapter about the *Categories*, while treating of *antepredicamenta*, the four big categories, and *postpredicamenta*, omits the six little categories. On the other hand, the

treatment of *Peri hermeneias* is even less complete, as it contains hardly anything about the parts of the book that come after ch. 2 *De nomine*. Though it is probably a matter of mere coincidence, I must mention that Martin of Dacia's questions on *Peri hermeneias*¹ from the 1260s or '70s do not proceed beyond chapter 2; it is just possible that there was some didactic tradition for sometimes skipping the rest of the book. After *Ars vetus* (α) one expects *Ars nova*, and it does come, but not in the traditional order. Instead we get (β) *Topics* and *Elenchi* in 1.4-5, and (γ) the two *Analytics* in 1.6-7. The order α - β - γ corresponds, roughly, to the order in which the works were integrated into the didactic tradition, α being well-established already at the beginning of the 12th century, β being added later in that century, while lecturing on γ became common only in the 13th century. The order also agrees with that of the 1252 statute of the English Nation at Paris (*CUP* I, N° 201):

Bacchellarius autem licentiandus ad determinandum in artibus Parisius [...] fidem faciet corporalem quod [...]. Insuper quod audiverit libros Aristotilis de Veteri logica, videlicet librum predicamentorum et librum periarmentias bis ad minus ordinarie, et semel cursorie; librum sex principiorum semel ordinarie ad minus et semel cursorie; libros videlicet tres primos topicorum et librum divisionum semel ordinarie vel ad minus cursorie; libros topicorum Aristotilis et elencorum bis ordinarie, et semel ad minus cursorie, vel si non cursorie, ad minus ter ordinarie; librum priorum semel ordinarie et semel cursorie, vel sit in audiendo, ita quod medietatem ad minus ante quadragesimam peraudiverit audiendo continue usque in finem; librum posteriorum semel ordinarie complete. Item quod audiverit Prissianum minorem et barbarismum bis ordinarie, et ad minus cursorie; Prissianum magnum semel cursorie semel. Item librum de anima semel audiverit vel sit in audiendo, sicut predictum est.

The 1252 statute also agrees with our text in continuing with grammar after logic, though in other ways it disagrees. It mentions the *VI Principia* that we found missing in our text, and also Boethius' *De topicis differentiis* and *De divisionibus*, and after grammar it goes on with *De anima* instead of the trivium, *Timæus*, rhetoric and ethics. The α - β - γ order of the logic books further appears in the oath of the *determinatores* of the English nation, *CUP* II, N° 1185, p. 673:

¹ Edited by H. Roos in *Corpus Philosophorum Danicorum Medii Aevi* II, Copenhagen 1961.

Primo, vos jurabitis quod [...]. Item, quod audivistis librum Porphyrii, Predicamentorum, Periarmeneias et Prisciani minoris, semel ordinarie et bis cursorie ad minus, et parvos libros logicales, videlicet sex Principiorum, Divisionum, Barbarismi et tres libros Thopicorum, ad minus semel cursorie vel ordinarie, vel estis in actu audiendi: et similiter de Prisciano magno. Item, quod audivistis libros Thopicorum Aristotelis et Elenchorum semel ordinarie et semel cursorie ad minus. Item, quod audivistis librum Priorum et Posteriorum, vel estis in actu audiendi.

Grammar is the topic of both item 2 and of item 4, while mathematics is the topic of both 3 and 5. The separation of 3 from 5 and its insertion at a too early point looks like a mere mistake, but it is not clear exactly what happened, because, transposing 3 and 4, and thus joining 2 & 4 yields a very badly structured collection of questions on grammar (2+4) dealing with: 2: subject and divisions of grammar, letters, diphthongs, *discretio*, subject of each book of Priscian Minor; 4: various questions concerning nouns and pronouns that belong in the context of Donatus. Joining 3 and 5 produces an almost perfect match, 5 continuing a question that was left half-finished in 3. The only imperfection is the fact that 5 has a heading, “Quaeritur supra mathematicas scientias, quae sunt quattuor, astronomia, geometria, arithmetica, musica”, which is actually a repetition of the heading of 3. The repetition may have been meant simply to signal that 5 is a continuation of 3, but if so, that was a clumsy way to indicate the fact.

Communia “Feminae”

The structure is simple, though not unproblematic:

1.	Natural sciences	3.1	Logic
2.	Mathematics	3.1.0	Logic in general
3.	Linguistic sciences	3.1.1	<i>Prior Analytics</i>
3.0	Linguistic sciences in general	3.1.2	<i>Posterior Analytics</i>

The problematic features are. (a) the introduction of natural philosophy and the quadrivium before the quadrivium, and (b) the total absence of *Ars vetus* and grammar. Now, 3.0 could, and 3.1 could very well be derived from the introduction to a course on the *Analytics* rather than on grammar + logic or on the whole of the *Organon*, but still it is strange to have only natural sciences, quadrivium and *Analytics*. Since the text

of “*Feminae*” is manifestly incomplete, and since there is good reasons to believe that the Munich manuscript was copied from an exemplar missing several gatherings (see below), one may imagine that once the *communia* covered the whole of logic, but I see no way to reconstruct the plan of such a hypothetical ancestor of the Munich manuscript.

Date and place of origin

“VISITATIO”

The rather old-fashioned ordering of the material, as well as considerations of contents indicate a date somewhere near the middle of the 13th century, unless, indeed, the compilation was done later but in a conservative environment and/or with the use of old sources. The closest relative among known compendia would seem to be *De communibus artium liberalium*, the date of which is equally uncertain. In the sections on the mathematical disciplines it is mentioned that only six of the fifteen books of Euclid’s *Elements* are *de forma*, and similarly with Boethius’ *De musica*, only the only the two first of books of which are *de forma*. This trait suggests a Parisian origin.¹

On the other hand, Montpellier is used in an example, and so is an unidentified “Morseroum” (a scribal error?).² Unless “Morseroum” is discovered to be far away from Montpellier, this rather strongly suggests an origin in Montpellier. It deserves attention, however, that the example occurs in part (4) of the compilation, the one on Donatus, in which morphological categories of grammar are treated in a way that seems to belong to a lower level of instruction than that of the Parisian faculty of arts.

The conflicting evidence, pointing partly towards Paris, partly towards Montpellier, may be reconciled by the assumption that the compilation was done at Montpellier by someone using raw materials most of which were of Parisian origin. But, of course, one would like to have stronger evidence before embracing that hypothesis.

¹ On *de forma* and the related questions, see Lafleur 1997: 521-559.

² *Quandocumque aliquid componitur ex duobus rectis, declinatur ex utraque parte, ut ‘Mons-pessulanus’. Item. Quando dictio componitur ex uno recto et uno obliquo, declinatur ex parte recti, et non ex parte obliqui, ut †‘Morseroum’†.*

"FEMINAE"

The date might be close to 1260, unless the compendium reflects a later, but old-fashioned, environment. The initial section on natural science makes one think of an institution in which medicine was the dominant subject. One fact, however, points towards Paris. The text occurs in the middle of a collection of sophismata which are almost certainly Parisian products.

Unfortunately, the gatherings of the manuscript have been bound in the wrong order. Once the likely correct order is restored (see the description of the manuscript, below) it appears that the gathering 29-36, which contains the "*Feminae*" on 31rB-36vA, was actually the last gathering copied. The scribe copied the sophismata, but when he got to *DEUS SCIT QUICQUID SCIVIT*, which in the Munich manuscript begins on 31rB, he found only a few lines, and his apograph stops abruptly in its tenth line. The rest of this sophisma, which must have been quite long, is nowhere to be found, no doubt because he had reached the end of a quire of the exemplar, and the following quire had been lost. He then proceeded directly to copy *Communia "Feminae"*, beginning in the last line left of *M* 31rB and continuing until 36vA, where the text ends in the middle of a sentence, with room for some ten more lines left in column A. The whole of column 36vB is blank. The most likely reason for this abrupt stop is that once again he had reached the end of a gathering of his exemplar.

It is quite possible, of course, that the sophismata and the *communia* were copied from independent exemplars, but it seems highly plausible that there was exactly one, which was in a bad state, having lost one or more of the gatherings containing sophismata, and one or more gatherings containing *communia*. If this hypothesis is accepted, the (presumably) Parisian sophismata and the *communia* were companions also in the exemplar, which makes it somewhat more likely that they share an origin in the same scholastic milieu.

One peculiar feature that might prove helpful in dating and locating the part on logic is the persistent use of *sylogismus exemplaris* instead of the standard expression *sylogismus simpliciter*, but so far I have found no parallels.

The manuscripts

P = Paris, BNF, lat. 7392. Olim Colbert 3503; Regius 6054-3.

Saec. 13^{ex} - 14ⁱⁿ, membr. mm. 250 x 150 (f.74: 223 x 145), ff. 81. Codex compositus: (α) 2-43, (β) 44-47, (γ) 48-81. Part β consists of four gatherings: 48-55, 56-63, 64- 70, 71-78, 79-81; the text is in two columns, red initials. Codicological information based on autopsy 1994.

Contents

- 1r-v Anon., Ad sacram historiam spectantia (fragment, formerly glued to cover)
- (α) 2-43 Iohannes de Sacrobosco, *De sphaera* cum commentario Roberti Anglici (cf. L. Thorndike 1949, *The Sphere of Sacrobosco and its Commentators*, pp. 72-73).
- (β) 44-47v *Introductiones antiquae in logicam* (see L.M. de Rijk, *Vivarium* 6 [1968] 25ff.); the colophon dates the copy to 1293).
- (γ) 48-74v Lambertus Autissiodorensis, *Summa logicae*
- 74v-79r Anon., *Communia "Visitatio"*. All of the text and the corrections would seem to be in the same hand, which had also copied (at least the last part of) the *Summa*.
- 79r Anonymus, *Sophisma "Omnis homo est omnis homo"* & Anon. *Probatio quod ex ambabus affirmativis valeat syllogismus*, ed. Ebbesen, *CIMAGL* 48 (1984) 189-190.
- 79v-81v Anonymus, *De iure* (canonico ?)

M = München, Bayerische Staatsbibliothek, clm 14522. Olim S. Emmerani (Em. F.25)

Catalogues: Halm : Cat. Cod. lat. 2.2 (=Cat. cod. mss. B.R. Monac. 4.2) 186; Faes de Mottoni 1990: *Aegidii Romani Opera* I.1/5*: 145-150.

Codicological information based on autopsy 1995: Saec. 13^{ex}. vel 14ⁱⁿ, membr., mm. 227 x 154 (leaf measured: 11), ff. 207 + II'. Cod. comp., (α) 1-71, (β) 72-148, (γ) 149-I'. Gatherings in part α: 1-10, 11-20, 21-36 [actually two gatherings, 21-28 and 29-36, acc. to Faes de Mottoni, who is no doubt right], 37-43, 44-53, 54-63, 64-71. Two columns a page in α, which seems to be all in one hand, including corrections and additions at the bottom of the pages. A secondary hand has numbered the sophismata and indicated their length in the upper margin of the page on which each of them begins. Above 31rB one reads "Hec sunt communia et durat per 6".

Contents:

- (α) 1-31rB & 37rA-71v Anonymus Tabarroneus, *Sophismata*.
- 31rB-36vA Anonymus, *Communia "Feminae"*
- (β) 72-73 Aristoteles, *Mete.* III (frgm)
- 74-148v Aegidius Romanus, *Comm. Arist. SE*
- (γ) 149-165v Anon. *Comm. Arist. De Sensu*, *Mem.*, *Somn. Vig.*, *De morte & vita*
- 165v-190v <Adam de Buckfeld>, *Comm. Arist. Meteorologica*
- 191-207 <id.>, *Comm. Ps.-Arist. De vegetabilibus* (= *De plantis*);

The order is messy in part α, apparently due to a mistake when the gatherings were bound together. The correct order seems to be: (A) 44-71, 21-28, 37-43: (B) 1-20, 29-36. Part A consists of five gatherings, linked by text running across the boundaries between gatherings, and part (B) consisting of three gatherings, likewise linked by text running across the boundaries. If, as I presume, (B) was meant to follow (A) and not vice versa, *Communia "Feminae"*, was the last item copied in part α.

Ratio edendi

The text was transcribed from photographs of the mss, but the transcription of the Paris ms was collated with the original in 1994 and 1995, that of the Munich ms in 1995.

Orthography, paragraphing and punctuation are the editor's. The mss use LMS (=Late Medieval Standard orthography), which allows for a considerable degree of variation, but not, for instance, for the use of *ae* in *causae*, which is invariably spelled *cause*.

All italicized numbers and headings are the editor's additions, whether or not they are bracketed with < > or { }. They are meant as a help to guide the reader through the text, not as reconstructions of an earlier state of the text.

Errors abound in both texts. I have tried to correct such as seemed to be scribal, but emendation is a risky affair in the case of low-quality texts such as these, since it is quite possible that they contained errors from the very moment they were compiled, the compilers having been, perhaps, young scholars with insufficient philosophical training and apt to misunderstand their sources, whether oral or written. So, by emending I may sometimes have recreated a source rather than the original form of the *communia* text. Many obscure passages remain, however, and I am sure attentive readers will find ways to emend the texts in several more places.

The apparatus records all deviations from the wording of the manuscripts as well as some further suggestions for emendation. All corrections performed in the mss are recorded – secondary additions being put between a slash and a reverse slash, \.../ and deletions between double square brackets, [[...]].

Bibliography

- Anonymus, *De communibus artium liberalium*. See Lafleur 1994.
- Arnulfus Provincialis, *Divisio scientiarum*, ed. C. Lafleur 1988.
- Auctoritates* = J. Hamesse, ed., *Les Auctoritates Aristotelis*, Philosophes Médiévaux 17, Louvain-Paris 1974.
- CUP = Denifle, H. & Chatelain, È. 1889-1897: *Chartularium Universitatis Parisiensis*, Delalain: Paris.
- Ebbesen, Sten 1993: 'Medieval Latin Glosses and Commentaries on Aristotelian Logical Texts of the Twelfth and Thirteenth Centuries'. In: Ch. Burnett (ed.), *Glosses and Commentaries on Aristotelian Logical Texts*, Warburg Institute Surveys and Texts 23, Warburg Institute: London, at pp. 129-177.
- Ebbesen, S. 1997: 'The Ars Nova in the Ripoll Compendium', in Cl. Lafleur (ed.) 1997, pp. 325-352.
- Compendium Ripollense = The "Guide de d'étudiant" edited in Lafleur 1992, and discussed by several scholars in Lafleur (ed.) 1997.
- Lafleur, Claude 1988: *Quatre introductions à la philosophie au XIIIe siècle*, Montréal-Paris.
- Lafleur, C. 1992: *Le "Guide de l'étudiant" d'un maître anonyme de la faculté des arts de Paris au XIIIe siècle*, Publications du laboratoire de philosophie ancienne et médiévale de la faculté de philosophie de l'Université Laval 1, Québec.
- Lafleur, C. 1994: 'Un instrument de révision destiné aux candidats à la licence de la Faculté des arts de Paris, le "De communibus artium liberalium" (vers 1250?)', *Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale* 5: 129-203.
- Lafleur, C. (ed.) 1997: *L'enseignement de la philosophie au XIIIe siècle. Autour du "Guide de l'étudiant" du ms. Ripoll 109*, Studia Artistarum 5, Brepols: Tournhout.
- Matthew of Orléans, *Sophistaria*, ed. J. Spruyt 2001, Studien u. Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters 74, Brill: Leiden.
- Petrus Hispanus 1992, *Tractatus* ed. L.M. de Rijk, Van Gorcum: Assen.

Sigla

M = codex latinus Monacensis 14522.

P = codex Parisinus, Bibliothecae Nationalis Franciae, latinus 7392.

[album]	<i>album delendum censeo</i>
[...]	<i>quaedam omisi</i>
[[album]]	<i>album deletum habet codex</i>
<album>	<i>album, quod numquam in codice fuit, addendum censeo</i>
\album/	<i>album secundario (inter lineas vel in mg.) inseruit scribe</i>
***	<i>lacuna a scribe indicata</i>
<***>	<i>lacuna a me statuta</i>
†album ac†	<i>verba album ac corrupta esse puto</i>
...	<i>vox quam vel litterae quas legere nequivi</i>
(?)	<i>de lectione vocis praecedentis dubitare licet</i>
?	<i>(in apparatu, lectionis loco:) nescioquid</i>
alb()	<i>quae litterae post alb scribendae sint propter compendium non liquet</i>
<i>add.</i>	<i>addidit / addiderunt</i>
<i>om.</i>	<i>omisit / omiserunt</i>

Anonymi *Communia "Visitatio"*

Cod. Paris. 7392: 74vA-79rB

< *Tota logica* >

Quaeruntur quaedam communia supra totam logicam.

Et primo quaeritur quid sit subiectum in tota logica.

Ad quod dicendum est quod syllogismus.

Et ratio huius est quia illud dicitur esse subiectum in aliqua scientia de quo et de cuius partibus et passionibus per totam scientiam determinatur et ad quod omnia illa quae determinantur in illa scientia habent attributionem; syllogismus est huiusmodi; ergo est subiectum in tota logica.

Sed contra hoc arguitur:

1. Quia nihil est subiectum totius et partis; sed syllogismus est subiectum in libro Priorum, qui est quaedam pars logicae; ergo &c.

2. Praeterea, nihil est subiectum et instrumentum; sed syllogismus est instrumentum; ergo &c.

3. Praeterea, illud non est subiectum in tota logica de quo non determinatur in tota logica; sed de syllogismo non determinatur per totam logicam, quia in libro Perihermenias determinatur de enuntiatione, quae est pars logicae; et ita apparet quod syllogismus non est subiectum.

Ad hoc dicendum est quod syllogismus est subiectum in tota logica ponendo primam rationem, quia illud est subiectum in tota logica de quo &c.

Et tunc ad rationes.

Ad 1. Quando arguitur "Nihil est subiectum &c." verum est – eodem modo sumptum. Et quando dicitur "syllogismus est subiectum in libro Priorum", dico quod verum est – secundum quod abstrahit a syllogismo dialectico et demonstrativo; sed est subiectum in tota logica secundum quod habet aliquam condicionem¹ possibilem omni syllogismo.

Ad 2. Ad aliud. Quando dicitur "Nihil est subiectum et instrumentum", verum est – nihil unum et idem in numero, tamen unum et idem [in numero, tamen unum et idem] in specie bene potest esse, sicut patet in naturalibus de duobus martellis.

Praeterea quaeritur quae sint principia materialia et formalia ipsius syllogismi.

¹ condicionem *haesitans scripsi*] con()onem P, *compendio usus quo plerumque conclusionem significatur.*

Dicendum est quod dici de omni et dici de nullo sunt principia formalia. Materialia sunt duplicia, sc. propinqua et¹ remota. Propinqua sunt propositiones, remota sunt termini. Et inferre conclusionem est sua passio.

< *Isagoge* >

Postea quaeritur supra Porphyrium, quid sit subiectum in Porphyrio.

Dicendum est quod universale praedicabile.

Contra hoc arguitur: Quinque sunt universalia, ergo quinque erunt subiecta.

Ad hoc dicendum est quod quinque universalia sunt hic subiectum, non tamen in quantum quinque sed secundum quod <con>veniunt in ista forma quae est “universale praedicabile”.

Quaeritur de sufficientia quinque universalium vel praedicabilium, quare sunt tot nec plura nec pauciora.

Ad hoc dicendum est² quod omne quod praedicatur aut praedicatur in quid aut in quale. Si in quid, hoc est dupliciter: vel praedicatur de pluribus differentibus specie, et sic est genus; vel de pluribus differentibus numero, et sic est species. Si in quale, [[homo]] hoc est dupliciter: aut in quale substantiale /P 74vB/ aut in quale accidentale. Si substantiale, sic est differentia. Si accidentale, hoc est dupliciter, aut conversim aut non conversim. Si conversim, sic est proprium; si non conversim, sic est accidens.

< *Praedicamenta sive Categoriae* >

Postea quaeritur circa librum Praedicamentorum.

Et primo quaeritur quid sit ibi subiectum.

Ad quod dicendum est quod dicibile incomplexum ordinabile in genere secundum sub et supra.³

Sed contra hoc arguitur:⁴ Homo est dicibile incomplexum, ergo est ibi subiectum.

Ad hoc dicendum est quod in ista ratione est fallacia accidentis ex variatione medii. Et hoc patet sic, quia dicibile, quod est hic subiectum,

¹ et] *supra hanc vocem signum cruciforme add. P, quo aut vel significaret aut ad additionem marginalem (quam equidem non video) referret.*

² *Eadem sufficientia in “De communibus artium liberalium” § 14.*

³ Cf. “De communibus artium liberalium” § 48: “Subiectum in isto libro est ens dicibile incomplexum ordinabile in genere.”

⁴ *Persimile argumentum in “De communibus artium liberalium” § 52.*

indifferentem se habet ad quodlibet incomplexum, sive ad quodcumque¹ dicibile; sed homo non similiter se habet ad quodcumque dicibile; ideo variatur medium.

Item.² Notandum est quod tria sunt antepredicamenta, scilicet definitiones, divisiones et regulae. Definitiones tanguntur per hoc quod ipse definit aequivoca, univoca et denominativa; divisiones tanguntur per hoc quod ipse dicit "Eorum quae dicuntur ali[qu]a dicuntur secundum complexionem, alia sine complexione"; regulae per hoc quod dicit "Quando alterum de altero praedicatur &c.", et ista regula tenet in essentialiter ordinatis, et "Diversorum generum &c."³

Item.⁴ Notandum est quod sunt decem praedicamenta, sc. substantia, quantitas, qualitas &c.

Item.⁵ Notandum est quod sex sunt proprietates substantiae. Prima est: commune est omni substantiae in subiecto non esse. Secunda quod inest omnibus substantiis et differentiis univoce praedicari. Tertia est quod omnis substantia significat hoc aliquid. Quarta est quod substantiae nihil est contrarium, unde homo et asinus non dicuntur contraria sed disparata. Quinta est quod non suscipit magis et minus. Sexta quod proprium est substantiae, cum sit una et eadem numero, quod sit susceptibilis contrariorum secundum sui mutationem, quia licet oratio aliquando suscipiat contraria, quia est aliquando vera, aliquando falsa, hoc non est secundum sui mutationem sed secundum mutationem rei, unde hoc est intelligendum <quod> veritas et falsitas habent esse in rebus sicut in causa efficiente, in intellectu sicut in subiecto, in oratione sicut in signo.

Circa quantitatem notandum est quod ipse dicit⁶ "quantitatis aliud continuum, aliud discretum"; et dicit in neutro genere. Cuius ratio est quia quantitas continua et quantitas discreta sunt diversae species quantitatis maxime differentes per essentiam, et ideo ad denotandum diversitatem in essentia dicit in neutro genere, quia neutrum genus est magis nomen essentiae quam masculinum vel femininum.

Item.⁷ Notandum est quod tres sunt [[species]] quantitatis proprietates. Prima est quod quantitati nihil est contrarium. Secunda quod quantitas non

¹ quodcumque] ex quodlibet correctum vel vice versa.

² Cf. *De communibus artium liberalium* § 42 (ubi due divisiones pro due diffinitiones legendum).

³ definit aequivoca &c.: *Arist. Cat. 1.1a1-15*; "Eorum &c." *2.1a16-17*; "Quando &c." *3.1b10*; "Diversorum &c." *3.1b16*.

⁴ Cf. *Arist. Cat. 4*.

⁵ Cf. *Arist. Cat. 5.3a7sq.*

⁶ *Arist. Cat. 6.4b20*.

⁷ Cf. *Arist. Cat. 6.5b11sq.*

suscipit magis et minus, unde una linea non est magis linea sive quantitas quam alia. Tertia est quod quantitati est proprium secundum eam aequale vel inaequale dici, unde numerus est aequalis alii numero et corpus alii <corpori> et linea alii lineae.

Circa praedicamentum qualitatis notandum¹ quod qualitas est secundum quam dicimur quales, ut secundum albedinem dicimur albi et secundum nigredinem nigri, et secundum colorem colorati.

Notandum² est etiam quod quattuor sunt species qualitatis. Prima est habitus et dispositio. Secunda est naturalis potentia vel impotentia. Tertia est passio et passibilis qualitas. Quarta est forma vel circa aliquid constans figura.

Item.³ Notandum est quod tres sunt proprietates qualitatis. Prima talis est: inest contrarietas in qualitate. Secunda est quia qualitas suscipit magis et minus. Tertia est quia secundum eam dicitur simile vel dissimile aliquid.

Ad aliquid vero talia dicuntur quaecumque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur.⁴

Notandum est quod relativorum \tres/ [[quattuor]] sunt species: suppositiva, superpositiva, aequiparantia.

Notandum⁵ est quod relativorum sex sunt proprietates. Quarum prima talis est: inest contrarietas in relativis. Secunda: relativa suscipiunt magis et minus. Item, relativa ad convertentiam dicuntur. Quarta: relativa videntur esse <simul> natura. Quinta: relativa sunt quae posita se ponunt et perempta se perimunt. Sexta: si aliquis definite novit unum relativorum, definite novit [[relati]] reliquum.

Oppositio dicitur quadrupliciter.⁶ Alia sunt [[taliam]] \relative⁷/ opposita, ut pater et filius; alia privative opposita, ut privatio et habitus; alia sunt contraria, ut album et nigrum; alia contradictorie opposita, ut affirmatio et negatio.

Simul dicitur tribus modis.⁸ Primo modo cuius /P 75rA/ generatio est simul et in eodem tempore et neutrum eorum est prius nec posterius, et haec dicuntur simul tempore. Secundo modo dicuntur aliqua simul quaecumque convertuntur et neutrum eorum est causa alterius. Tertio modo dicuntur aliqua simul

¹ Cf. *Arist. Cat.* 8.8b25.

² Cf. *Arist. Cat.* 8.8b26sq.

³ Cf. *Arist. Cat.* 8.10b12sq.

⁴ *Arist. Cat.* 7.6a36-37.

⁵ Cf. *Arist. Cat.* 7.6b15sq.

⁶ Cf. *Arist. Cat.* 10.11b17sq.

⁷ relative] relativa P.

⁸ Cf. *Arist. Cat.* 13.14b24sq.

quaecumque dividunt¹ econverso aliquod genus, ut homo equus leo. Isti autem duo ultimi dicuntur simul natura, prius < m > us vero dicitur simul tempore.

Prius dicitur quadrupliciter, ut patet in Praedicamentis.

Motus dicitur sex modis, ut dicitur ibidem.

Habere dicitur multis modis, ut dicitur in eodem libro.²

<Perihermenias sive De interpretatione>

Quaeritur supra librum Perihermenias.

Et primo quaeritur quid sit ibi subiectum.

Ad quod dicendum est quod enuntiatio.³ Cuius ratio est illa quae ponitur in principio quaterni⁴, quae communis est ad quodlibet subiectum cuiuslibet scientiae.

Contra hoc arguitur quod enuntiatio non sit hic subiectum:

1. Quia subiectum in qualibet scientia debet continere omnia quae sunt in scientia; sed enuntiatio non est huiusmodi, quia non continet partes vel passiones; ergo non est subiectum. Maior est vera. Minor declaratur, quia enuntiatio secundum quid non est pars enuntiationis simpliciter, et tamen de ipsa determinatur in secundo huius;⁵ ideo &c.

2. Hoc idem arguitur:⁶ Subiectum in scientia debet praedicari de omnibus determinatis in illa; sed enuntiatio non est huiusmodi, quod patet de nomine; ergo &c.

Dicendum est ad hoc quod enuntiatio est subiectum, sicut visum est.

Tunc ad rationes.

Ad 1. Ad primam. Quando dicitur "Subiectum debet continere &c.", dicendum quod maior peccat ab insufficienti, quia non oportet quod subiectum in scientia contineat omnia quae determinantur in scientia; sed sufficit quod habeant [[h]] attributionem ad ipsum subiectum, ut patet de privatione et habitu, quia privatio habet attributionem ad habitum, et tamen in eadem scientia determinatur de utroque.

¹ dividunt] dicuntur simul P a.c.

² in Praedicamentis: Arist. Cat. 12.14a26; ibidem: Arist. Cat. 14.15a13; in eodem libro: Arist. Cat. 15.15b17.

³ Cf. "De communibus artium liberalium" § 58: "In libro Peryarmenias subiectum est enuntiatio."

⁴ Ratio in initio operis posita haec est: "illud dicitur esse subiectum in aliqua scientia de quo et de cuius partibus et passionibus per totam scientiam determinatur et ad quod omnia illa quae determinantur in illa scientia habent attributionem".

⁵ Secundus liber capitulis 10 sqq. constat.

⁶ Persimile argumentum in "De communibus artium liberalium" § 60.

Ad 2. Ad secundum dicendum est.¹ Quando dicitur “Subiectum debet praedicari &c.”, dico quod non oportet quod subiectum praedicetur de contentis, sed sufficit quod ad ipsum attribuantur.

Item. Notandum est quod quattuor modis ‘est’ contingit² enuntiare, duobus modis vere et duobus modis false; ut de eo quod est esse et de eo quod non est non esse, <et istis modis vere>; et de eo quod non est esse, et de eo quod est non esse, et istis modis false.

Item. Arguitur de definitione nominis.³

Primo⁴ quod nomen non sit vox, et hoc sic: Nulla pars \integralis/ praedicatur de suo toto, haec enim est falsa ‘domus est paries’; sed vox est pars integralis nominis; ergo &c. Maior est vera. Minor declaratur, quia nomen aggregatur ex significato et modo significandi et voce, et ita vox est pars integralis nominis.

Solutio. Dicendum est quod nos possumus loqui de voce [[simpliciter]] dupliciter. Uno modo ‘vox’ potest [[vox potest praedicari de nomine]] mihi nominare partem integram nominis, et illo modo vox non potest praedicari de nomine, eodem modo illa est falsa ‘homo est corpus’ secundum quod nominat partem integram. Alio modo ‘vox’ potest mihi nominare illud idem aggregatum quod mihi nominat [[corpus]] ‘nomen’; sic ‘corpus’ potest mihi nominare illud totum aggregatum quod nominat mihi ‘homo’, et hoc modo vere posset praedicari de homine; eodem modo ‘vox’ in quantum nominat mihi totum aggregatum potest praedicari de nomine.

Item. Arguitur quod nomen non significet [[cum]] \sine/ tempore, quia ‘dies’ et ‘mensis’ sunt nomina et significant tempus; ergo nomina significant tempus.

Ad hoc dicendum est quod nomen significat sine tempore quia nomen non habet tempus pro modo significandi sed pro significato.

Et tunc ad rationem dicendum est quod duplex est tempus. Quoddam tempus quod est res, et est quoddam tempus quod idem est quod modus significandi. Modo, licet [[nomen]] ‘dies’ <vel> ‘mensis’ significet tempus quod idem est quod res, non tamen habet tempus pro modo significandi, quia tempus non enumeratur inter modos significandi <nominis>.

¹ Fere eadem solutio in “De communibus artium liberalium” § 66.

² contingit] potius convenit P.

³ Definitur nomen apud Arist. Int. 2.16a19-21.

⁴ Idem argumentum apud Martinum Dacum, Quaestiones super librum Perihermeneias 18, CPhD II.253 (ubi pro materialis legas integralis).

Item. Arguitur quod partes nominis separatae aliquid significant, quia partes huius[modi] nominis quod est 'equiferus'¹ separatae aliquid significant; ergo &c.

Solutio. Dicendum est ad hoc: possumus loqui de partibus nominis dupliciter, scilicet in se et absolute, aut secundum quod sunt² in composito. Primo modo aliquid significant, secundo modo nihil. Cuius probatio est quia non significant nisi secundum quod imponuntur, et non imponuntur nisi in impositione totius, et non significant nisi in significatione totius.

Notandum quod enuntiatio simpliciter³ est ut 'homo currit', enuntiatio secundum quid ut 'homo currit bene'.

Item. In secundo determinatur /P 75rB/ de enuntiatione secundum quid, in primo de enuntiatione simpliciter.

Iterum, contradictio sic definitur: Contradictio est affirmatio negationi opposita.⁴ In libro Posteriorum sic definitur: Contradictio est <oppositio> cuius secundum se non est medium.⁵

<Topica>

Postea quaeritur circa librum Topicorum.

Et quaeritur utrum syllogismus dialecticus sit hic subiectum.

Et arguitur quod non:

1. Quia subiectum non debet quaeri sed debet supponi, ut dicitur primo Posteriorum; sed syllogismus quaeritur in illa scientia; ergo &c. Maior vera. Minor declaratur, quia dicit in littera "Hunc ergo quaerimus",⁶ non ergo supponimus; ergo &c.

2. Item.⁷ Illud non est subiectum de quo non est scientia; sed de syllogismo <dialectico> non potest esse scientia; ergo &c. Maior patet. Minor declaratur, quia scientia est ex necessariis; sed syllogismus dialecticus non est ex necessariis; ergo &c.

¹ equiferus] cf. *Arist. Int.* 2.16a21.

² sunt] est P.

³ simpliciter] simplex P.

⁴ opposita] opposite P.

⁵ Quoad primam definitionem cf. *Arist. Int.* 6.17a33-34; quoad 2^{am} vide *APo.* 1.2.72a12-13.

⁶ *Arist. Top.* 1.1.100a23.

⁷ *Idem fere argumentum in "De communibus artium liberalium" § 103.*

Ad hoc dicendum est quod syllogismus dialecticus est hic subiectum; [[u]] cuius ratio est communis in principio quaterni.¹

Et tunc ad rationes.

Ad 1. Ad primam, cum dicitur quod subiectum in scientia non debet quaeri, verum² est – si sit notum; tamen si sit ignotum bene potest quaeri, et quia syllogismus dialecticus erat ignotus apud antiquos³, ideo potest quaeri.

Ad 2. Ad aliam rationem est intelligendum quod de syllogismo dialectico potest esse scientia, et ratio huius est quia illud quod habet causas et principia aeternaliter permanentia, de illo potest esse scientia; syllogismus dialecticus est huiusmodi; ergo &c.

Ex hoc ad rationem. Quando dicitur quod syllogismus dialecticus non est ex necessariis, verum est – respectu aliarum scientiarum; tamen est ex necessariis ad inferendum conclusionem in se et absolute.

Nota quod passio syllogismi dialectici est opinio.

Item. Propositio dialectica sic definitur:⁴ propositio dialectica est interrogatio probabilis quae videtur omnibus aut pluribus aut sapientibus, et hiis vel omnibus vel pluribus vel maxime notis.

Item.⁵ Syllogismus dialecticus est ex probabilibus syllogizatus.

Item.⁶ Problema dialecticum est speculatio contendens ad electionem vel fugam vel ad veritatem et scientiam vel ut ipsum aut adminiculans. Per hoc quod dicit “ad electionem vel fugam” tangit problema morale⁷, per hoc quod dicit “ad veritatem et scientiam” tangit problema [[dialecticum]] mathematicum, per hoc quod dicit “ut ipsum aut ut adminiculans” tangit problema dialecticum.

Item.⁸ Propositio dialectica et problema differunt, nam propositio dialectica quaerit utramque partem contradictionis, problema dialecticum quaerit alteram partem tantum.

Item.⁹ Notandum quod quattuor sunt instrumenta abundandi in syllogismis, scilicet propositionis sumptio, differentiarum inventio, similitudinis consideratio, multiplicitas¹⁰ distinctio.

¹ *Ratio in initio operis posita haec est:* “illud dicitur esse subiectum in aliqua scientia de quo et de cuius partibus et passionibus per totam scientiam determinatur et ad quod omnia illa quae determinantur in illa scientia habent attributionem”.

² verum] utrum P.

³ antiquos] aliquos P.

⁴ Cf. *Arist. Top. 1.1.100b21-23.*

⁵ *Definitio ex Arist. Top. 1.1.100a29-30 petita.*

⁶ *Definitio ex Arist. Top. 1.11.104b1-3 petita.*

⁷ morale] lectio incerta P.

⁸ Cf. *Arist. Top. 1.4.101b28-36.*

⁹ Cf. *Arist. Top. 1.13.105a21-25.*

Item. Notandum quod in septem primis libris determinatur de syllogismo dialectico secundum quod ordinatur ad philosophicas¹ disciplinas ad acquisitionem veritatis in qualibet scientia speciali, et hoc ex probabilibus.

In octavo determinatur de syllogismo dialectico secundum quod ordinatur ad obviationes et ad exercitationes.

Item. In primo libro in speciali determinatur de quibusdam praevis et de qualibus propositionibus habeat fieri syllogismus dialecticus.

In secundo determinatur de ipso secundum quod ordinatur ad terminandum problema de accidente.

In tertio de ipso determinatur secundum quod ordinatur ad terminandum problema de annexo accidentis.

In quarto secundum quod ordinatur ad terminandum problema de genere.

In quinto secundum quod ordinatur ad terminandum problema de proprio.

In sexto de definitione.

In septimo de annexo definitionis.

De quo determinatur in octavo dictum est.

Prius sciendum est quod annexum accidentis est idem accidente vel diversum, annexum generis est idem vel diversum genere, sed proprium non habet annexum; annexum definitionis est idem vel diversum definitione.

Sophisma definitur sic:² sophisma est syllogismus litigatorius.

<Sophistici Elenchi>

Consequenter quaeritur circa librum Elenchorum,

Et quaeritur utrum syllogismus sophisticus sit subiectum.

1. Et videtur quod non,³ quia subiectum /P 75vA/ in scientia non debet probari; sed syllogismus sophisticus probatur in ista scientia, ut apparet, quia probat syllogismum sophisticum esse; ergo syllogismus sophisticus non est subiectum.

2. Item.⁴ Subiectum in scientia debet esse ens; syllogismus sophisticus⁵ non est ens; ergo &c. Maior patet, quia omnis scientia est de ente. Minor declaratur per definitionem syllogismi sophistici, quia syllogismus sophisticus est qui apparet esse syllogismus tamen non est.

¹⁰ multiplicis] vel multiplicis P.

¹ philosophicas] philosophicam P.

² Arist. Top. 8.11.162a16-17.

³ Idem fere argumentum in "De communibus artium liberalium" § 116. Probatio apud Arist. SE 1.165a23-165a19 extat.

⁴ Idem fere argumentum in "De communibus artium liberalium" § 113.

⁵ syllogismus sophisticus] sill(oc)us P.

Solutio. Dicendum est quod syllogismus sophisticus est hic subiectum. Et ratio huius ponitur in principio quaterni.¹

Ad 1. Ad primum argumentum dicendum est, cum dicitur “Subiectum non debet probari in scientia”, dico quod verum est – per rationes dicentes propter quid vel per rationes a priori (quod idem <est>), tamen per rationes dicentes quia sive a posteriori bene potest probari.

Ad 2. Ad aliam. Cum dicitur “Subiectum in scientia debet esse ens”, concedo. Ad minorem dico quod licet non sit ens tale quale apparet, tamen est ens sophisticum, et hoc sufficit ad hoc quod sit subiectum in scientia.

Item.² Intelligendum est quod duo sunt opera sapientis, sc. non mentiri de quibus novit et mentientem manifestare posse.

Item.³ Quattuor sunt genera disputationum, sc. doctrinales, temptativae, dialecticae et litigiosae. Doctrinales sunt quae ex propriis principiis cuiuslibet scientiae sive disciplinae procedunt. Dialecticae sunt quae ex probabilibus sunt collectivae. Temptativae sunt quae ex eis quae [non] videntur respondententi et necessarium est ei scire qui [enim] simulat⁴ scientia <m> se habere; et talia sunt communia, quibus scitis non propter hoc scitur ars, et quibus igno<ra>tis necesse est artem ignorare, quia quaestio⁵ temptativa ordinatur ad suscipiendum experimentum de ignorantia. Litigiosae sunt quae ex hiis quae videntur probabilia, non sunt autem, syllogizant.

Item.⁶ Disputatio sic definitur: disputatio est actus syllogisticus unius ad alterum ad propositum ostendendum.

Item.⁷ Quinque sunt metae, sc. redargutio, falsum, inopinabile, soloecismus, nugatio.

Arguitur quod non sint quinque metae.

1. Quia unius rei unicus est finis; sed syllogismus sophisticus est una res; ergo debet habere unum finem.

2. Item, illud quod est de consideratione grammatici non debet esse meta; sed soloecismus est de consideratione grammatici; ergo non debet esse meta.

¹ *Ratio in initio operis posita haec est: “illud dicitur esse subiectum in aliqua scientia de quo et de cuius partibus et passionibus per totam scientiam determinatur et ad quod omnia illa quae determinantur in illa scientia habent attributionem”.*

² Cf. Arist. SE 1.165a24-27.

³ Cf. Arist. SE 2.165138-165b8.

⁴ simulat] syllogizat P.

⁵ quaestio] q(ō) P.

⁶ *Eadem definitio disputationis apud Petrum Hispanum, Tract. 7.1, p. 89 De Rijk.*

⁷ Cf. Arist. SE 3.165b12-22.

Solutio. Dicendum est quod quinque sunt metae; et sufficientia potest sic haberi: Omne inconueniens conclusum aut est a parte rei aut est a parte vocis. Si a parte rei, hoc est dupliciter, aut a parte rei absolute, aut in comparatione. Si primo modo, sic est falsum; si secundo modo, sic dupliciter: aut in comparatione rei ad rem aut in comparatione rei ad animam. Si primo modo, sic est redargutio; si secundo, sic est inopinabile. Si a parte vocis, hoc est dupliciter: aut a parte substantiae vocis, et sic est nugatio; aut a parte accidentium vocis, et sic est soloecismus. Et sic sunt quinque metae.

Ad rationes.

Ad 1. Ad primam. Cum dicitur “Unius rei unicus est finis”, verum est – principalis; tamen unius rei bene possunt esse plures fines non principales, et ideo isti quinque fines ordinantur ad unum finem principalem, qui quidem finis est apparens sapientia.

Ad 2. Ad secundum dicendum est quod soloecismus potest dupliciter considerari, a grammatico et a logico. Uno modo consideratur a grammatico secundum quod est impedimentum congruitatis, et alio modo consideratur a logico secundum quod est impedimentum veritatis et falsitatis, vel secundum quod nominat mihi causam apparentiae vel causam defectus; et hoc modo potest esse meta. Unde soloecismus duplex: est enim quidam soloecismus substantialis, et quidam accidentalis. Primo modo fit per modos essentielles, secundo modo per modos significandi accidentales. Unde differunt soloecismus et barbarismus, quia barbarismus fit in dictione, soloecismus in oratione.

Item.¹ Duo sunt modi arguendi, unus in dictione et alius extra dictionem. Loci autem sophistici dicuntur in dictione qui habent causam apparentiae ex parte vocis et causam defectus ex parte rei.

Sed aliqui quaerunt quare loci sophistici extra dictionem habent causam apparentiae et defectus a parte rei tantum, sed (loci supple) in dictione causam /P 75vB/ apparentiae habent ex parte vocis et causam defectus ex parte rei.

Ad hoc dicendum est quod causa defectus et causa falsitatis idem est, et quia veritas et falsitas habent esse in rebus, ideo loci sophistici in dictione habent causam defectus ex parte rei et non ex parte vocis.

Item. Sciendum est quod tria sunt principia syllogismi sophistici, duo intrinseca, sc. causa[m] apparentiae et causa[m] defectus, et unum extrinsecum sicut imperitia iudicantis. Et de illo principio determinatur in illo capitulo.

Item.² Triplex est multiplex, scilicet actuale, potentiale et phantasticum. Multiplex actuale sic definitur: quando dictio vel oratio manens una et eadem

¹ Cf. *Arist. SE 4.165b23-24.*

secundum substantiam et secundum modum proferendi, sc. secundum litteras et syllabas, diversa significat, dictio ut ‘canis’, quia eodem modo profertur pro quolibet suo significato; oratio ut ‘liber Aristotelis’. Multiplex potentiale est quando dictio vel oratio manens una et eadem secundum substantiam unum significat actu[m], reliquum in potentia, et per hoc differt a multiplici actuali, quia utrumque significat actu. Multiplex phantasticum est quod significat unum et videtur significare aliud.

Item. Duae sunt fallaciae operantes multiplex actuale, sc. aequivocatio et amphibolia.

Arguitur quod aequivocatio non sit fallacia distincta contra amphiboliam, quia pars non distinguitur a suo toto; sed aequivocatio est pars amphiboliae; ergo &c. Maior patet. Minor declaratur: aequivocatio fit in dictione, amphibolia in oratione; dictio est pars orationis; ergo &c.

Dicendum est quod aequivocatio et amphibolia sunt fallaciae distinctae, et ratio huius est quia fallaciae distinguuntur per causas apparentiae, et diversae sunt causae apparentiae in aequivocatione et amphibolia; quare &c.

Ad rationem dicendum est quod pars dupliciter potest considerari, vel pars illud quod est pars,¹ vel pars in quantum pars. Primo modo distinguitur contra totum, secundo modo non.

Postea quaeritur circa fallaciam aequivocationis, et notandum est quod causa apparentiae in aequivocatione est unitas vocis secundum substantiam et secundum modum proferendi.

Item. Notandum est quod causa apparentiae in amphibolia est unitas orationis eiusdem secundum substantiam et secundum modum proferendi diversa significan<ti>s.

Item.² Tres sunt modi communes aequivocationis et amphiboliae.

Primus est quando dictio vel oratio principaliter plura significat vel consignificat.

Secundus modus est quando dictio vel oratio principaliter significat unum et transmittitur ad significandum reliquum; dictio ut ‘ridere’ transmittitur ad “florere”, oratio ut ‘litus aratur’ transmittitur ad “operam perdi”.

Tertius modus provenit ex eo quod dictio vel oratio composita significat plura, et quodlibet componentium unum solum. Verbi gratia ‘immortale’ significat “non potens mori” vel “potens non mori”. Oratio ut ‘scit saeculum’,

² De divisione multiplicis a Galeno introducta et Orienti a commentatore Byzantino transmissa, videsis S. Ebbesen, ‘The way fallacies were treated in scholastic logic’, *CIMAGL* 55 (1987) 107-134, pp. 121-3.

¹ pars illud quod est pars] intellige pars, i.e. illud quod est pars.

² Cf. *Arist. SE* 4.166a14-21.

haec est duplex, vel quia saeculum scit vel quia aliquis habet scientiam de saeculo.

Item. Notandum est quod tres sunt fallaciae operantes multiplex potentiale. Duae sunt in oratione, ut compositio et divisio, et alia in dictione, ut accentus.

Causa apparentiae in fallacia compositionis est identitas orationis secundum substantiam et secundum situm magis debitum¹ partibus in oratione positis.

Duo sunt modi in fallacia compositionis.

Primus est ex eo quod aliqua propositio potest esse de re vel de dicto, vel de eo quod aliquid potest subicere se vel secundum totum vel secundum partem, ut 'sedentem ambulare est possibile'.

Secundus modus provenit ex eo quod aliqua determinatio potest ferri ad diversa, ut 'quicquid vivit semper est'.

Causa apparentiae in fallacia divisionis est unitas orationis eiusdem secundum substantiam et secundum situm minus debitum partibus in oratione positis. Vel possumus dicere quod causa apparentiae est identitas orationis secundum substantiam prolatae sub sensu composito et in fallacia divisionis² sub sensu diviso prolatae³.

Duo sunt modi in fallacia divisionis.

Primus provenit eo quod aliqua coniunctio potest coniungere inter terminos vel inter propositiones.

Secundus ex eo quod aliqua determinatio potest ferri ad diversa, ut 'quod unum solum potest ferre plura potest ferre'.

Item.⁴ Prius determinat de fallacia [de] compositionis et divisionis quam de fallacia accentus. Cuius ratio est /P 76rA/ quia orationes secundum compositionem et divisionem efficaciores sunt ad decipiendum et ad finem sophistae⁵ quam orationes secundum accentum, et ideo prius determinat de fallacia compositionis et divisionis quam de fallacia accentus.

Causa apparentiae in fallacia accentus est unitas dictionis secundum substantiam, diversae⁶ tamen secundum modum proferendi. Verbi gratia ut 'populus'.

¹ Cf. Petri Hispani Tract. 7.61: "cum dictiones ordinantur secundum situm magis debitum in oratione, tunc oratio dicitur composita. Si vero dividantur ab illo situ et ponantur in situ minus debito, tunc est oratio divisa."

² in sensu divisionis] haec verba superflua et male convenientia videntur.

³ prolatae – prolatae] prolata – prolata P.

⁴ Arist. SE 4.166a23-38 de compositione et divisione, 166b1-9 de accentu agitur.

⁵ sophistae] vel sophisticae P.

⁶ diversae] diversa P.

Duo sunt modi in fallacia accentus.

Primus provenit ex eo quod aliqua dictio potest diversimode accentuari, ut 'pendere'.

Secundus est ex eo quod aliquid potest esse dictio vel oratio, ut 'quies'.

Causa apparentiae in fallacia figurae dictionis est similitudo dictionis cum dictione, et illa similitudo potest esse multis modis. Uno modo potest esse similitudo in modo significandi, alio modo in modo dicendi, alio modo in voce.

Tres sunt modi in fallacia figurae dictionis.

Primus provenit ex eo quod unum praedicamentum commutatur in aliud, vel ex commutatione speciei unius praedicamenti in speciem eiusdem praedicamenti. Verbi gratia, de primo, 'quicquid \heri/ vidisti hodie vides, album heri vidisti, ergo album hodie vides'. Verbi gratia, de secundo 'quantoscumque digitos heri habuisti hodie habes, decem digitos heri habuisti, ergo decem digitos hodie habes.'

Secundus modus provenit ex diversa suppositione termini, ut 'homo est species, ergo aliquis homo est species.'

Tertius modus provenit ex eo quod quale quid mutatur in hoc aliquid.

Item.¹ Septem sunt fallaciae extra dictionem. Prima est accidens, secundum quid ad simpliciter, ignorantia elenchi, petitio principii, consequens, non causa ut causa, secundum plures interrogationes ut unam.

Causa apparentiae in fallacia accidentis est convenientia aliquorum duorum in aliquo tertio, et ideo creduntur esse eadem inter se, ut 'homo est species, Socrates est homo, ergo Socrates est species'. Unde solvendum est ad paralogismos fallaciae accidentis quia medium non sumitur uniformiter in maiore et minore, quod exigitur ad bonum syllogismum.

Item. Tres sunt modi.

Primus est ex eo quod aliquod praedicatum dicitur vere de aliquo subiecto, et illud subiectum vere dicitur de aliquo alio, et ideo creditur quod illud praedicatum vere praedicetur de illo subiecto.

Secundus ex eo quod aliquod vere dicitur de duobus et ideo creditur quod illa duo sint eadem inter se, ut 'Socrates est homo, Plato est homo, ergo Socrates est Plato'.

Tertius modus ex eo quod aliquod vere subicitur respectu aliquorum duorum et propter hoc creditur quod illa duo sint eadem inter se, ut 'ille canis est tuus, et est pater, ergo est tuus pater'. Vel alio modo dicitur tertius modus ex eo quod ex divisio non licet inferre coniunctim, ut 'ille est bonus, et est citharoedus, ergo &c.'

¹ Cf. *Arist. SE 4.166b20-27.*

Intelligendum quod in praedicatis per se ex divisio licet inferre coniunctim, verbi gratia ut 'istud¹ est animal, et istud est rationale mortale, ergo animal est rationale mortale.'

Causa apparentiae in fallacia secundum quid ad simpliciter est convenientia huius quod est secundum quid ad illud quod est simpliciter. Causa defectus est diversitas significatorum.

Fallacia secundum quid ad simpliciter est ideoneitas proveniens ex convenientia huius quod est secundum quid ad illud quod est simpliciter.

Item. Tot sunt modi in fallacia quot modis contingit² addere determinationem deminuentem alicui, hoc autem contingit quinque modis, et ideo quinque sunt modi.

Primus est secundum partem in modo, ut 'homo mortuus'.

Secundus modus secundum partem integrale <m>, ut 'ille est albus secundum dentes.'

Tertius modus est in hiis quae sunt ad aliquid, ut 'divitiae non sunt bonae abutenti, ergo non sunt bonae'.

Quartus modus est secundum ubi, ut 'bonum est mactare patrem in Trivallis, ergo bonum est mactare patrem.'

Quintus modus est secundum tempus, ut 'bonum est ieiunare in quadragesima, ergo bonum est ieiunare'.

Causa apparentiae in fallacia secundum ignorantiam elenchi est ideoneitas <contradictionis> quae est in praemissis ad contradictionem³ existentem in conclusione.

Unde intelligendum est quod ignorantia elenchi est generalis et specialis, sed diversimode, quia ipsa est generalis in quantum omnes reducuntur ad ipsam, unde reducere omnes fallacias ad ignorantiam elenchi non est aliud nisi videre qualiter deficiunt contra particulas positas in definitione veri elenchi; et specialis in quantum habet causam apparentiae et causam defectus.

Unde intelligendum est quod elenchus sic definitur:⁴ elenchus est syllogismus contradictionis unius et eiusdem, non rei tantum sed rei et nominis, non synonymi sed eiusdem, ex hiis quae data sunt, de necessitate, non connumerato quod erat in principio, secundum idem et ad idem et similiter et in eodem tempore.

¹ istud] i(d) P.

² contingit] *vel potius* convenit P *hic et immediate infra*.

³ contradictionem] con(clusi)onem P.

⁴ Arist. SE 5.167a23-27.

Unde differunt syllogismus et elenchus quia elenchus addit supra syllogismum alteram partem contradictionis, unde syllogismus est in plus quam elenchus.

Item. /P 76rB/ Quattuor sunt modi in ista fallacia secundum quod contingit peccare contra particulas positas in definitione veri elenchi.

Primo modo “secundum idem”, ut ‘hoc est duplum et non duplum’.

Secundus modus secundum quod contingit peccare contra hanc particulam “ad idem”.

Tertius modus peccat contra hanc particulam “similiter”, ut ‘homo est species, aliquis homo non est species, ergo idem est species et non species.’

Quartus peccat contra hanc particulam “in eodem tempore”, ut ‘manus mea est clausa [[et]] in instanti et non clausa in hoc instanti, ergo est clausa et non clausa.’

Causa apparentiae in fallacia petitionis principii est identitas diversarum¹ praemissarum ad conclusionem², vel antecedentis ad consequens, quod idem est.

Causa defectus est identitas eorundem.

Unde differt petere principium et petere id quod erat in principio, quia petere principium est petere idem sub eodem nomine, ut ‘homo currit, homo currit’, et talis argumentatio ridiculosa³ est, quia non habet causam apparentiae, et ideo non facit fallaciam. Petere autem id quod est in principio est petere idem sub diversis nominibus, ut ‘homo currit, animal rationale mortale currit’.

Unde sex sunt modi.⁴

Primus provenit quando ad probationem definitionis petitur definitum.

Secundus e converso.

Tertius quando ad probationem universalis petuntur [petuntur] singularia.

Quartus e converso. Verbi gratia, ‘omnium oppositorum eadem est disciplina, ergo omnium relativorum’.

Quintus quando ad probationem coniuncti petuntur divisa⁵, ut ‘medicina est sani, medicina est aegri’.

Sextus quando ad probationem relativi petitur relativum, ut ‘Socrates est pater Platonis, ergo Plato est filius Socratis’.

¹ diversarum] *fort.* duarum *scribendum*.

² conclusionem] conclusionem P.

³ ridiculosa] rudi()sa P.

⁴ Cf. *Arist. Top.* 8.13 (*ubi quinque modi enumerantur, quorum tamen primus et secundus primo nostri correspondent*).

⁵ divisa] diversa P.

Causa apparentiae in fallacia consequentis est apparens identitas consequentiae verae ad consequentiam non veram, ut patet: sequitur 'homo, ergo animal', non tamen sequitur e converso, propter hoc aliquis credit quod sequatur, et non sequitur, et propter hoc decipitur, et ideo fallacia consequentis provenit ex eo quod credimus consequentiam converti quae non convertitur.

Ideo duo sunt modi. Primus provenit a destructione <antecedentis>, secundus¹ a positione consequentis sive ab insufficienti, unde arguere ab insufficienti est omittere² aliquam partem necessariam ad consequentiam.

Causa apparentiae in fallacia secundum non causam ut causam est identitas eius quod non est causa ac si esset causa. Unde fallacia secundum non causam ut causam habet fieri in syllogismis ad impossibile.

Syllogismus ad impossibile est sumere aliquam propositionem per hypothesim et iungere cum aliqua maxime vera, et ex illis duabus inferre conclusionem maxime falsam, et dicere in conclusione "Conclusio est falsa, ergo aliqua praemissarum, non maior, ergo minor, et si minor est falsa, sua opposita est vera". Verbi gratia, sumamus per hypothesim <m> quod homo sit asinus, et iungamus cum propositione maxime vera dicendo "nullus asinus est animal rationale mortale, homo est asinus, &c.; conclusio est falsa, ergo aliqua praemissarum; non maior, ergo minor; sed si minor est falsa, sua opposita est vera." Ita ibi sunt tres processus et duae conclusiones, ita quod una est principalis et alia minus principalis.

Item. Non est nisi unus modus in fallacia secundum non causam ut causam, et ille modus [[fit(?) in]] \fit in/ syllogismis per impossibile. Verbi gratia, sumamus per hypothesim quod anima et vita sunt idem, et arguamus sic:³ Anima et vita sunt idem, mors et vita sunt contraria, sed mori est corrumpi, ergo &c.; conclusio est falsa, ergo aliqua praemissarum, sc. illa 'anima et vita <sunt idem> ***' tu accipis illud quod non est causa ac si esset causa, et ita fit in syllogismis ad impossibile.

Causa apparentiae in fallacia secundum plures interrogationes ut unam est unitas orationis quae est plures ac <si> esset una.

Unde duo sunt modi.

Primus quando aliqua subiciuntur et praedicantur in singulari numero, verbi gratia 'Estne hic et hic homo?' demonstrato Socrate et Brunello.

Secundus quando aliqua subiciuntur et praedicantur in plurali numero, verbi gratia 'Suntne illa bona vel non bona?'

¹ secundus] vel P.

² omittere] emittere P.

³ Exemplum ex Arist. SE 5.167b27sqq.

Solvendum est ad illos paralogismos quia ad [[in re]] interrogationem quae est plures non debet dari una responsio, sed responsio plures, et ideo si aliquis daret responsionem unam, non posset [[u]] evitare redargutionem.

In secundo libro¹ notandum est quod in ipso determinat de solutione syllogismi sophistici.

Duplex est solutio. Est enim solutio apparens, et solutio recta. Solutio apparens est solutio ad hominem, solutio recta est manifestatio falsi syllogismi et propter quid /P 76vA/ accidit falsum.²

<Analytica Priora>

Tunc quaeritur supra librum Priorum.

Et quaeritur primo utrum syllogismus simpliciter sit hic subiectum.

1. Et videtur quod non,³ quia nihil est subiectum totius et partis, sed syllogismus simpliciter est huiusmodi, ergo &c.

2. Item.⁴ Subiectum debet continere omnia determinata in scientia in qua est subiectum; sed syllogismus simpliciter non continet omnia determinata in libro Priorum, ut <de> contingentibus⁵ et de syllogismo de hypothesi; ergo &c.

In oppositum sunt omnes communiter loquentes.

Solutio. Dicendum est quod syllogismus simpliciter est hic subiectum. Et ratio visa est in principio quaterni, "Illud est subiectum &c."⁶

Ex hoc ad rationes.

Ad 1. Quando arguitur "Nihil est subiectum totius et partis", verum est – si eodem modo accipitur; tamen diversimode bene potest. Unde⁷ syllogismus est subiectum in tota logica intelligendo per syllogismum simpliciter syllogismum [non] secundum omnem rationem possibilem syllogismo. Si autem accipitur⁸ syllogismus simpliciter <ita> quod abstrahitur a syllogismo demonstrativo et dialectico, hoc⁹ modo est subiectum in illa scientia.

¹ *Secundus liber omnia ab SE 16.175a2 usque ad finem complectitur.*

² solutio recta – falsum] *Fere verbatim ex Arist. SE 18.176b29-30.*

³ *Idem argumentum in "De communibus artium liberalium" § 75.*

⁴ *Simile argumentum in "De communibus artium liberalium" § 77.*

⁵ contingentibus] conti()bus P.

⁶ *Ratio in initio operis posita haec est: "illud dicitur esse subiectum in aliqua scientia de quo et de cuius partibus et passionibus per totam scientiam determinatur et ad quod omnia illa quae determinantur in illa scientia habent attributionem".*

⁷ unde] bene P.

⁸ accipitur] accipimus P.

⁹ hoc] primo P.

Ad 2. Ad secundum dicendum est quod maior peccat contra fallaciam consequentis ab insufficienti, quia non oportet quod subiectum in scientia contineat omnia quae determinantur sicut partes <et> passiones, sed sufficit quod habeant attributionem ad ipsum.

Notandum quod ad syllogismum requiruntur tres termini et duae propositiones, et ista sunt materia syllogismi. Alia sunt principia formalia, sicut dici de omni et de nullo. Unde terminus sic definitur in libro Priorum:¹ “Terminus vero voco in quem resolvitur propositio”. Bene² dicit “terminum voco” et non “terminus est”, metaphorice et non proprie.

Item.³ Syllogismus sic definitur: syllogismus est oratio in qua quibusdam positis et concessis necesse est aliquid accidere per ea quae posita sunt et concessa.

Sed contra istam definitionem arguitur quod non debeat dici “syllogismus est oratio”, immo “orationes”, quia in syllogismo sunt tres orationes; ergo debet dici “syllogismus est orationes”.

Solutio. Dicendum est <quod> syllogismus est oratio una. Unde “unum” dicitur tripliciter. Est enim quoddam unum virtute compositionis, ut homo qui componitur ex materia et forma, ex corpore tamquam ex materia, ex anima tamquam ex forma. Et est quoddam unum virtute aggregationis, ut domus. Est etiam⁴ aliud unum virtute ordinationis, ut motus dicitur esse unum. Primo modo et secundo modo syllogismus non est oratio una, sed tertio modo dicitur oratio una, quia duae praemissae ordinantur ad conclusionem.

Item. Arguitur contra hanc <particulam> quae est “de necessitate sequitur aliud”, et arguitur quod sequitur ex hoc ‘homo currit, ergo tu es asinus’, quia si simpliciter ad simpliciter et magis ad magis⁵ et maxime ad maxime,⁶ ut dicitur tertio Topicorum; et in syllogismo debet sequi aliud, ergo quod maxime est aliud a praemissis maxime debet sequi; ergo sequitur ‘homo currit, ergo tu es asinus’.

Solutio. Dicendum est ad istam rationem quod in syllogismo debet sequi aliud, sed in syllogismo li ‘aliud’ non dicit mihi alienitatem in materia sed alienitatem in forma tantum, et illa conclusio ‘tu es asinus’ est alia in materia et in forma simul, et ideo non potest sequi.

¹ *Arist. APr. 1.124b16.*

² bene] unde P.

³ Cf. *Arist. APr. 1.1.24b18-21.*

⁴ etiam] enim P.

⁵ magis] vel magis P.

⁶ maxime] maximum P. Cf. *Arist. Top. 3.2.117b33-39.*

Tunc ad rationem, quando dicitur “si simpliciter ad simpliciter &c.”, dicendum est quod propositio Philosophi debet intelligi ubi est simpliciter aliud, et quia in syllogismo conclusio non est simpliciter alia a praemissis, cum sit simpliciter eadem in materia cum praemissis, et [[h]] ideo propositio Philosophi hic non habet locum.

Item.¹ Notandum circa conversiones quod universalis negativa bene convertitur in terminis sive simpliciter, et ratio huius est quia praedicatum [[p]] et subiectum accipiuntur² uniformiter, et ideo de subiecto potest fieri praedicatum et e converso; sed in particulari negativa non est ita, quia licet praedicatum accipiat³ uniformiter in particulari negativa virtute negationis dicendo ‘quoddam B non est A’, tamen subiectum non accipitur uniformiter, et ideo de ipso non potest fieri praedicatum, quia termini starent pro pluribus in antecedente et in consequente, et hoc est inconveniens. /P 76vB/

Alia ratio potest esse quare⁴ universalis negativa convertitur in terminis quia oppositum consequentis non potest stare cum antecedente, ut dicit Aristoteles.⁵

Item. Universalis affirmativa convertitur in particularem, quia oppositum consequentis non potest stare cum antecedente, et [et] similiter in particulari affirmativa.

Item. Intelligendum est quod universalis negativa de contingenti ad utrumlibet convertitur in oppositam qualitatem, et non in terminis, sed universalis negativa de contingenti pro possibili bene convertitur in terminis.

Item.⁶ Intelligendum est quod in prima figura ex puris particularibus vel indefinitis non potest fieri syllogismus. Cuius ratio est quia in omni syllogismo oportet quod ibi sit dici de omni vel de nullo, sed quando ambae sunt singulares vel indefinitae, ibi non est dici de omni nec de nullo, quare &c.

Item. In prima figura maiore existente particulari non potest fieri syllogismus in syllogismis directe concludentibus. Cuius ratio est quia minor sumitur sub maiore, sed sub particulari nihil potest accipi; ideo &c.

Item. Intelligendum est circa quartum secundae figurae quod non potest reduci per conversionem maioris, quia maior cum sit universalis affirmativa non potest converti nisi in particularem, et ita omnes erunt particulares, et ex puris particularibus nihil sequitur; ideo &c. Nec per conversionem minoris, cum sit particularis negativa et particularis negativa non convertitur, ut declaratum est. Et ideo reducitur per impossibile, unde reducere per

¹ De conversione Arist. APr. 1.2-3 agitur.

² accipiuntur] acc(ipit)ur P.

³ accipiat] acc(ipit)ur P.

⁴ quare] quia P.

⁵ Cf. Arist. APr. 1.2.25a14-17.

⁶ Cf. Arist. APr. 1.4.26b21-24.

impossibile est sumere oppositum conclusionis cum altera praemissarum, et inferre oppositum alterius praemissarum. Verbi gratia in speciali in illo syllogismo nos debemus sumere oppositum conclusionis facere minorem et inferre oppositum maioris.

Item. Intelligendum est quod quidam est syllogismus ad †diversificandum†¹ qui concludit duas conclusiones, unam minus principalem et aliam magis, et ex conclusione minus principali nos debemus transferre ad conclusionem magis principalem. Verbi gratia †ille syllogismus ‘omnis homo currit, Socrates est homo, ergo Socrates currit’ sequitur illa conclusio ‘Socrates currit’, et ex istis nos possumus nos transferre ad illam conclusionem ‘Socrates currit’†, et una illarum est magis principalis quam alia.

Item. Intelligendum est quod est quidam syllogismus secundum qualitatem in subiectis.² Syllogismus secundum qualitatem in subiectis est quando supponitur quod si <n>t sub eadem specie de aliquibus duobus. Verbi gratia: simile est³ de anima Socratis et Platonis secundum quod supponitur; modo si quis velit probare quod anima Socratis sit immortalis, per similitudinem⁴ satis sufficienter probatum est quod anima Platonis est immortalis secundum suppositionem, et possumus formare syllogismum sic: ‘omnis anima in cuius compositione ingreditur materia prima est immortalis; anima Socratis est huiusmodi; ergo &c.; et est simile de anima Platonis.’

Sed aliqui quaerunt quare non habemus syllogismum secundum qualitatem in praedicatis sicut in subiectis.

Dicendum est ad hoc quod illa quaestio supponit falsum, quia supponit subiectum hic accipi secundum quod distinguitur contra praedicatum, sed non est ita, quia accipitur subiectum communiter extendendo nomen subiecti ad illud quod proprie est subiectum.

<Analytica Priora 2>

Tunc quaeritur circa secundum⁵ Priorum.

Et intelligendum est supra librum quod quinque sunt potentiae syllogismi [ex hypothesi].⁶

¹ diversificandum] divers(ifica)ndum P.

² Cf. Arist. APr. I.29.45b17.

³ simile est] sill'e P.

⁴ similitudinem] syllogismum P.

⁵ secundum] librum P.

⁶ Tres tantum potentias infra enumeratas invenies. Cf. De communibus artium liberalium § 73: “Potestates syllogismi sunt quinque, scilicet syllogismus concludens plura per subalternationem, syllogismus procedens ex falsis, syllogismus conuersivus, syllogismus ad impossibile deductivus, et syllogismus ex oppositis.”

Prima est quod syllogismus potest concludere plura multis modis, ut per conversionem vel per subalternationem.

Secunda¹ quod ex falsis sequitur verum et ex propositionibus veris numquam sequitur conclusio falsa.

Tertia² est de syllogismo circulari[ter]. Unde syllogismus circularis est sumere conclusionem et cum conversa³ alterius praemissae concludere reliquam. Verbi gratia 'omne B est A, omne B est C, ergo omne C est A.' Si nos⁴ velimus syllogizare maiorem huius syllogismi nos debemus accipere conclusionem quae est 'omne C est A', et debemus accipere conversa<m> minoris quae est 'omne C est B', et iungatur cum ista 'omne C est A', et syllogizatur sic maior. Item, <si> volumus syllogizare conversam maioris nos debemus accipere conversam⁵ conclusionis et conversam alterius praemissae, et tunc syllogismus est †circu()tus†⁶ conversam maioris. Verbi gratia, conversa huius⁷ 'omne B est A' <est> 'omne A est B', et conversa conclusionis 'omne⁸ A est C', et minoris⁹ est 'omne C est B', et ille syllogismus habet fieri in terminis convertentibus.

Item. Quaeritur de syllogismo dubitativo. Syllogismus dubitativus est qui procedit ex duabus praemissis veris ad unam conclusionem <***>.

Item.¹⁰ Syllogismus conversivus est qui ex opposito conclusionis procedit cum altera praemissa¹¹ inferendo oppositum alterius praemissae. Unde syllogismus conversivus non solum consistit in uno syllogismo, immo in duobus.

Item.¹² Notandum est quod syllogismus per impossibile et syllogismus conversivus differunt, quia syllogismus conversivus accipit /P 77rA/ oppositum alterius praemissae, syllogismus autem ad impossibile accipit oppositum conclusionis. Alia est differentia quia syllogismus conversivus probat consequentiam, syllogismus per impossibile probat veritatem alicuius propositionis.

¹ Cf. Arist. APr. 2.2.53b7-8

² Cf. Arist. APr. 2.5.57b18sqq

³ et cum conversa] e converso P.

⁴ nos] non P.

⁵ conversam] oppositam P.

⁶ circu()tus P] circulariter concludens vel sim. scribendum videtur.

⁷ huius] haec P.

⁸ omne] quoddam P.

⁹ minoris] maior P.

¹⁰ Cf. Arist. APr. 2.8

¹¹ praemissa] vel praemissarum P.

¹² Cf. Arist. APr. 2.11.61a22sqq.

Item.¹ Notandum est quod syllogismus ex oppositis est quando idem subicitur et praedicatur in utraque praemissarum. Verbi gratia 'omnis disciplina est studiosa, nulla disciplina est studiosa, ergo nulla disciplina est disciplina'.

Sed arguitur quod non sit syllogismus quia in syllogismo tres termini sunt, sed hic non sunt tres termini, [[quia licet non sint ibi tres]] ergo &c.

Solutio. Dicendum est ad hoc quod ibi sunt tres termini, quia licet non sint ibi tres secundum rem, tamen sunt tres secundum rationem.

<Analytica Posteriora 1>

Consequenter quaeritur circa librum Posteriorum.

Notandum est quod syllogismus demonstrativus est ibi subiectum. Ad cuius evidentiam est ratio communis, et ponitur in principio quaterni.²

Item.³ Notandum est quod sunt duae praecognitiones et tria praecognita. Praecognitiones sunt quid est et quia est, praecognita sunt subiectum, passio, dignitas. De subiecto debemus supponere quid est et quia est, de passione \quod/ [[quia]] est, de dignitate quia⁴ [[quid]] est.

Sed videtur quod debent esse tres praecognitiones.

< *** >

Dicendum est ad hoc quod duae sunt specie, tres vero in numero, et argumentum bene probat quod tres sunt in numero.

Item. Arguitur quod [[tres]] sunt plures praecognitiones quam duae, et hoc sic quia sicut convenit praecognoscere de aliquo quid est, ita convenit⁵ praecognoscere quale est et quantum est; ergo plures erunt praecognitiones quam duae.

Solutio. Dicendum est quod duae sunt secundum speciem, tamen possunt esse tres secundum numerum. Unde quid est secundum quod est praecognitio non distinguitur contra quale vel quantum, sed communiter se habet ad omnia ista.

Ad rationem dicendum est quod supponit falsum, quia supponit quod quid est sit praecognitio secundum⁶ quod distinguitur contra quale vel quantum,

¹ Cf. Arist. APr. 2.15

² Ratio in initio operis posita haec est: "illud dicitur esse subiectum in aliqua scientia de quo et de cuius partibus et passionibus per totam scientiam determinatur et ad quod omnia illa quae determinantur in illa scientia habent attributionem".

³ Cf. Arist. APo. 1.1.71a11-16.

⁴ quia] ? P a.c.

⁵ convenit - convenit] fort. contingit - contingit scribendum.

⁶ secundum] sed P.

quod est falsum. Vel¹ possumus dicere quod ista “quale” vel “quantum” reponuntur sub dignitate.

Item. Scire sic definitur:² Scire est cum causam rei arbitramur cognoscere et quoniam illius est causa et quoniam impossibile est aliter se habere”. Et prima est definitio dicens quid nomen³ significat.

Sed arguitur contra istam definitionem: Si scire est per causam, ergo quod non habet causam non potest cognosci sive sciri; sed prima principia non habent causam; ergo non possunt sciri.

Dicendum est quod dupliciter est scire, proprie vel communiter. Primo modo scire per causam, secundo modo sic scimus prima principia quia prima principia sciuntur extendendo scire ad hoc quod est intelligere.

Item. Demonstratio sic definitur:⁴ Demonstratio est syllogismus faciens scire.

Item. Positio sic definitur:⁵ Positio est quam non est monstrare⁶ nec necesse est habere quemlibet discentem⁷. Per hoc differt a maxima propositione vel dignitate, quia propositio maxima vel dignitas est quam non est monstrare sed necesse est habere quemlibet discentem.⁸

Item.⁹ Definitio et suppositio differunt. Definitio non dicit esse, sed suppositio dicit.

Item. Duplex est demonstratio, ostensiva et ad impossibile. Demonstratio ostensiva est quae concludit conclusionem ex praemissis veris; demonstratio ad impossibile est sumere oppositum conclusionis alicuius concludendo per hypothesim et iungere cum aliqua maxima¹⁰ vera et procedere sicut in syllogismo per impossibile &c.

Sed arguitur quod demonstratio per impossibile non sit demonstratio, quia demonstratio est ex veris, sed demonstratio per impossibile non est huiusmodi &c.

Dicendum quod demonstratio per impossibile est demonstratio. Unde in †definitione demonstratione† sunt tres processus sicut dicebatur in syllogismo

¹ vel] licet P.

² Arist. APo. 1.2.71b9-12.

³ nomen] nisi P.

⁴ Arist. APo. 1.2.71b17-18.

⁵ Arist. APo. 1.2.72a15-16.

⁶ monstrare] lectio incerta, hic et sequenti vice.

⁷ discentem] dd' (i.e. dicendum) P.

⁸ discentem] ddo^a, P.

⁹ Cf. Arist. APo. 1.2.72a18-21.

¹⁰ maxima] an maxime scribendum?

per impossibile, et hoc est quantum ad processum primum non fit ex veris, tamen quantum ad tertium fit ex veris.

Sciendum quod demonstratio circularis¹ habet fieri quando conclusio ostenditur per praemissas, si iterum ex illa conclusione ostenditur aliqua praemissarum esset demonstratio circularis. Unde Aristoteles non negavit omnia circulariter demonstrari² demonstratione quia; cum enim effectus demonstratur per causam fit demonstratio propter quid, si autem causa demonstratur per effectum fit demonstratio quia. Unde demonstratio propter quid est quando effectus demonstratur per causam proximam et immediatam, sicut³ [etiam] 'existens prope <non> scintillat, planetae existunt prope, ergo planetae <non> scintillant'. Demonstratio quia est quando causa ostenditur per effectum, ut⁴ 'non scintillans est prope, planetae non scintillant, ergo [non] sunt prope'. Vel potest esse demonstratio quia quando effectus demonstratur per causam remotam.

Item. Dicitur de omni in libro Posteriorum sic definitur:⁵ /P 77rB/ Dicitur de omni est quod non est in aliquo sic et in aliquo non nec aliquando sic et aliquando non, sed omni et semper. Unde dicitur de omni in libro Posteriorum addit supra de omni in libro Priorum unitatem temporum, et sic differunt.

Item.⁶ Quattuor sunt modi dicendi per se. Duo primi dicuntur modi dicendi per se, et tertius dicitur modus essendi et quartus dicitur modus causandi.

Primus modus dicendi per se est quando pars definitionis sive tota definitio de definito praedicatur sive quod quid de eo cuius est.

Secundus modus quando subiectum cadit in definitione praedicati sive quando passio praedicatur de subiecto.

Tertius quando non de subiecto aliqua dicuntur per oppositum ad ipsa necessaria sicut sunt primae substantiae quae sunt in primo modo dicendi per se.

Quartus modus dicendi⁷ <per se> quando praedicatum inest subiecto propter ipsum subiectum, ut interfectus interiit propter ipsam interfectionem.

Item.⁸ Universale⁹ est cum sit de omni et per se secundum quod ipsum.

¹ *De circulari videas Arist. APo. 1.3.72b25sq.*

² demonstrari] demonstrare P.

³ *Exempla de planetis non scintillantibus ex Arist. APo. 1.13.78a30-b3.*

⁴ ut] etiam P.

⁵ *Arist. APo. 1.4.73a28-29.*

⁶ *Cf. Arist. APo. 1.4.73a34sq.*

⁷ dicendi] causandi P.

⁸ *Cf. Arist. APo. 1.4.73b26-27.*

⁹ universale] possibile P.

Item.¹ Notandum quod tres errores sunt circa universale. Primus error est: Quando sub aliquo communi non est nisi unicum solum suppositum, sed propter eius similitudinem sub illo universali creditur quod passio quae primo inest illi communi² assignatur primo inesse illi supposito, primus error est circa universale.

Secundus error est: Quando aliquod commune est ibi innominatum sub quo continentur multae species nominatae, sed propter eius nominationem credimus quod passio quae primo inest illi innominato assignetur primo speciebus sub se contentis nominatis, erit error secundus circa universale.

Tertius error est: Quando [[universale]] aliqua duo se habent sicut totum et pars, si passio quae primo inest parti assignatur inesse toti, erit error tertius circa universale.

Verbi gratia de primo, ponatur quod animal non habeat nisi unicum suppositum, sed prima passio quae est sensibile, quae primo inest animali, assignatur primo inesse supposito contento sub animali, erit error primus. Verbi gratia de secundo, ponitur quod animal sit aliquod commune innominatum sub quo continentur multae species nominatae, si passio quae primo inest illi innominato assignatur primo inesse speciebus nominatis propter eius innominationem, error est secundus. Verbi gratia de tertio, animal se habet ad animalia videntia sicut totum ad partem; modo posse[m] videre [quomodo] inest quibusdam animalibus et³ quibusdam non, et ideo si prima passio quae primo inest animalibus videntibus assignatur primo inesse animali sicut subiecto primo, error est tertius circa universale.

Sed aliqui arguunt quod hic non debet determinare de erroribus incidentibus circa universale, quia [[sc]] sicut convenit errare circa universale, ita convenit⁴ errare circa dici de omni et \per se/ de nullo, sed Aristoteles non determinavit errores circa per se et de omni; ergo &c.

Dicendum est ad hoc quod Aristoteles determinavit errores circa de omni et per se determinando errores incidentales circa universale incidentes sufficienter, cum⁵ ipsum universale concluditur de omni et per se, et ideo determinando errores incidentales circa universale sufficienter determinavit errores incidentes circa per se et de omni [et ideo determinando errores incidentes circa universale sufficienter determinavit errores incidentes circa per se et de omni], quia illud quod peccat contra superius peccat contra inferius, et universale est superius ad dici de omni et per se; ergo &c.

¹ Cf. *Arist. APo.* 1.5.74a4sqq.

² communi] qui P.

³ et] de P.

⁴ convenit – convenit] *fort.* contingit – contingit *scribendum*.

⁵ cum] contra P.

Tria sunt complexa demonstrationis:¹ suppositio, petitio, quaestio; differunt tamen secundum rationem. Verbi gratia, si doctor proponit aliquam quaestionem, et discipulus habeat rationes contrarias ad utramque partem, ita² meretur dici quaestio. Item, si discipulus habeat rationem veram ad unam partem et non ad aliam †sic ad fallaciam†³, tunc doctor dicit discipulo “Supponimus istam propositionem esse veram”, tunc meretur dici suppositio. Et si doctor eodem modo proponat unam propositionum discipulo et discipulus \non/ habeat rationem ad unam partem nec ad aliam, doctor tunc petit discipulum ut ipse concedat /P 77vA/ illam propositionem, et tunc meretur dici petitio.

Item.⁴ Notandum est quod differunt ars et scientia et sapientia et prudentia et intellectus. Unde primo modo ars et prudentia differunt sicut agibile et perfectibile. Ars †vel quia† transit in materiam factibilem extra, sicut ars aedificatoria transit in materiam [[e]] sicut in domum; unde ars sic definitur: ars est recta ratio factibilium.⁵ Sed agibile non transit in materiam extra sed remanet in agente, et ideo prudentia sic definitur: prudentia est recta ratio agibilium. Item, scientia et intellectus differunt, quia scientia est ipsarum conclusionum, intellectus est ipsorum principiorum. Scientia et sapientia differunt, quia scientia est rerum tantarum, sicut conclusionum; sapientia autem intantarum, sicut [sicut] cognitio animi et anima[ta]rum separatarum⁶. Item, ars et scientia differunt, quia ars est factibilium, scientia est †sapientium†⁷, et ideo scientia non proprie meretur dici ars nisi accipiendo nomen artis communiter. Sollertia sic definitur⁸: sollertia est subtilitas inveniendi⁹ medium <in> non perspecto tempore.

¹ Cf. Arist. APo. 1.10-12.

² ita] vel illa P.

³ sic ad fallaciam] an sc. falsam scribendum?

⁴ Cf. Arist. APo. 1.33.89b7-8

⁵ Auctoritates 12.111 p. 240 Hamesse: “ars est recta ratio factibilium”. Cf. Arist. EN 6.4.1140a21-22

⁶ separatarum] ex separatorum correctum, vel vice versa.

⁷ sapientium] sapi(um) P.

⁸ Arist. APo. 1.34.89b10-11.

⁹ inveniendi] inferendi P.

< *Analytica Posteriora* 2 >

In secundo determinatur de medio demonstrationis.

Item.¹ Quattuor sunt quaestiones, sc. quid est, quia est, propter quid est, et si est.

Sed arguitur quod quid est et [[propter quid]] \quia/ est non sint quaestiones. Illud quod est [[quaestio]] praecognitio non est quaestio; sed quid est et quia est sunt praecognitiones; ergo non sunt quaestiones.

Dicendum est quod sunt quaestiones. Unde intelligendum est quod aliquid potest esse praecognitio et quaestio, aequivoce tamen; unde aliquid ante dissolutionem rationis \sive quaestionis/ potest esse quaestio, sed post dissolutionem quaestionis potest esse praecognitio, et ita² aequivoce.

Et tunc ad formam rationis, quando dicitur "Illud quod est praecognitio non est quaestio", verum est – univoce. Tamen aequivoce bene potest, ut declaratum est.

< *Grammatica* >

Consequenter quaeritur supra totam grammaticam.

Et quaeritur quid sit subiectum in tota grammatica, utrum modus exprimendi conceptum intentum per sermonem congruum.³

Et arguitur quod non sit subiectum, quia finis et materia non coincidunt in unum⁴, sed modus exprimendi conceptum per sermonem congruum est finis in grammatica; ergo non est subiectum.

Ad oppositum est commune dictum.

Dicendum est ad hoc quod modus exprimendi conceptum &c. est subiectum in grammatica. Et ratio huius est: Illud est subiectum in grammatica de quo et de cuius partibus determinatur in illa, sed grammatica est huiusmodi; ergo &c.

Ad rationem dicendum est. Ad maiorem, quando dicitur quod materia et finis non coincidunt, intelligendum est de materia proprie dicta, sed subiectum in scientia non est materia proprie dicta, quia materia proprie dicta est ens in potentia, et subiectum non est aliquod ens in actu; ideo subiectum et materia non coincidunt.

Alio modo potest responder[[er]]i concedendo maiorem. Ad minorem, quando dicitur "Modus exprimendi mentis conceptum <est finis in grammatica" dicendum quod modus exprimendi mentis conceptum > non est finis in

¹ Cf. *Arist. APo.* 2.1.89b24sqq.

² ita] in P.

³ Cf. *De communibus artium liberalium* §152; praeterea *Boethii Daci Modos Significandi*, qu. 7, *CPhD* IV: 31: "grammaticus docet modum exprimendi mentis conceptum intentum per sermonem congruum, et hoc est subiectum in grammatica."

⁴ unum] unam P.

grammatica, sed cognitio modi exprimendi conceptum est finis in grammatica, et illud non est subiectum.

Item.¹ Grammatica dividitur² a Donato in tres partes, in praeceptivam, permissivam et prohibitivam. Praeceptiva³ est de regulis quae dantur in grammatica, et primo determinatur a Donato in Minori. Permissiva de regulis quae ponuntur in grammatica quae habent rationem aliquam excusandi; de illa determinatur in Barbarismo. Prohibitiva est de hiis quae prohibentur in grammatica, et illa determinatur in Barbarismo et Soloecismo.

Item. Priscianus dividit grammaticam in quatuor partes, in diasyntheticam, prosodiam, etymologicam et orthographiam. Et diasynthetica a 'dia' quod est "duo" vel quod est "con", et 'thesis' "positio", quasi "scientia de compositione dictionum," et de illa determinatur in Minori Volumine. Orthographia dicitur ab 'orthos' quod est "rectum" et 'graphos' quod est "scripta" quasi⁴ "scientia recte scribendi". Et de orthographia et etymologica determinatur in Maiori Volumine, et dicitur etymologica ab 'ethy' quod est "flos", et 'logos', quod est "sermo"[[s]] et 'ycos' quod est "scientia", quasi "scientia de sermone florido".

Item. Prosodia dicitur a 'pro' quod est "de" et 'odos' quod est "cantus", quasi "scientia de cantu", et ista traditur in libro de Accentu.

Subiectum /P 77vB/ in Minori⁵ Volumine dicitur esse constructio.

Sed arguitur quod constructio non sit hic subiectum:

1. Quia illud quod est passio non est subiectum; constructio est huiusmodi; ergo &c.

2. Praeterea, illud quod fit in scientia <non> est subiectum; constructio fit in Minori⁶ Volumine; ergo &c. Maior patet, quia subiectum in scientia debet supponi et non fieri, ut dicitur libro Posteriorum.⁷ Minor declaratur, \quia ibi efficitur constructio.

Ad hoc dicendum/ quod⁸ constructio est subiectum in Minori Volumine. Et ratio est communis: illud est subiectum de quo et de cuius partibus &c.

¹ De divisionibus Donati et Prisciani fere eadem dicit auctor Prologi 1 in *Graecismum* ab A. Grondeux in "Le Graecismus d'Évrarde de Béthune à travers ses gloses", (*Studia Artistarum* 8), anno 2000 editi. Vide eius libri pp. 487-488. Cf. Prologum 5 in eodem libro, pp. 523-524.

² dividitur] di(cit)ur P.

³ praeceptiva] permissiva P.

⁴ quasi] quod P.

⁵ minori] maiori P.

⁶ minori] maiori P.

⁷ Cf. *Arist. APo. 1.1 & 1.10, Auctoritates* 35.5 p. 311 Hamesse.

⁸ quod] quia P.

Ad rationes.

Ad 1. Ad primam, quando dicitur ad minorem quod licet constructio <sit> passio in [[ista(?)]], aliqua scientia, tamen in ista bene potest esse subiectum. Unde aliquid potest esse passio respectu alicuius, subiectum respectu alterius.

Ad 2. Ad aliam rationem dicendum est. Ad maiorem quod aliquid potest fieri duobus modis: quantum ad esse vel quantum¹ ad cognitionem. Modo subiectum non debet fieri in scientia quantum ad esse, sed² tantummodo quantum ad cognitionem, quia cognoscitur quantum ad esse qui <a> determinatur³ in scientia.

Videndum est quid sit littera. Littera est minima pars vocis humanae individua.

Sed [[illud]] contra: illud quod potest dividi non est individuum; sed littera potest dividi; ergo &c. Quod possit dividi patet in littera.

Dicendum est ad hoc quod aliquid⁴ potest esse individuum dupliciter: aut secundum substantiam aut secundum quantitatem; modo littera est individualis secundum substantiam, dividua tamen secundum quantitatem et non secundum substantiam.

Ad litteram quattuor exiguntur: aeris abstractio, aeris abstracti subtiliatio, aeris subtiliati [[subti]] emissio debita, et licet duo⁵ illa reperiantur in hoc quod est 'h', differentia ultima non reperitur, et propter hoc non est littera perfecte.

Constructio sic definitur: constructio est constructibilium unio ex modis significandi causata ad effectum inventa.

Oratio sic definitur: oratio est congrua dictionum ordinatio congruam sententiam demonstrans.⁶ Et ista definitio datur de⁷ oratione in suo potissimo statu.

Item. diphthongus⁸ sic definitur: diphthongus est conglutinatio duarum vocalium in eadem syllaba vim suam retinentium.

Sed contra hoc arguitur quod diphthongus non sit possibilis. Ex duobus existentibus actu non potest fieri unum; diphthongus est huiusmodi; ergo &c.

¹ quantum] quod P.

² sed] *lectio incerta*.

³ determinatur] de()ur P.

⁴ aliquid] illud P.

⁵ duo] v(er)o P.

⁶ *Prisc. Inst. 2.4.15: "Oratio est ordinatio dictionum congrua, sententiam perfectam demonstrans."*

⁷ de] in P.

⁸ diphthongus] *semper ditongus sive dytongus habet* P.

Dicendum est ad hoc quod diphthongus est possibilis. Et ratio huius est quia effectus est possibilis cuius causae sunt possibiles; sed causae diphthongi sunt possibiles; ergo &c.

Tunc ad rationem. Quando arguitur "Ex duobus entibus in actu", verum est – in naturalibus; tamen in artificialibus¹ non est verum, et diphthongus est aliquid artis, ergo &c.

Item. Discretio sic definitur: discretio² est attributio alicuius actus alicui personae cum quadam excellentia.

Item. In primo libro determinatur de constructione partium non principalium tam in constructione quam extra constructionem, in secundo libro determinatur de constructione partium principalium sicut de constructione nominis et verbi.

<Tota mathematica>

Consequenter quaeritur supra mathematicas scientias, quae sunt quattuor, astronomia, geometria, arithmetica, musica.

Quaeritur primo quare dicuntur quadriviales, istae vero tres, grammatica, logica, rhetorica, dicuntur triviales.

Dicendum est ad hoc quod quattuor mathematicae dicuntur quadriviales quasi quattuor viae sive scientiae ad unum finem tendentes, scilicet <sapientiam, reliquae vero dicuntur triviales quasi tres viae ad unum finem tendentes, scilicet>³ ad eloquentiam.

Item. Quaeritur quare mathematicae \non/ magis tendunt ad istum⁴ finem \qui est eloquentia/ quam⁵ ad illum qui⁶ est sapientia, triviales econverso.

[Item] Ad hoc dicendum est quod scientiae mathematicae sunt scientiae demonstrativae quia faciunt scire, et ideo dicuntur magis tendere ad istum finem qui⁷ est sapientia quam ad alium. Triviales vero dicuntur scientiae de sermone⁸ quia docent loqui – verbi gratia: grammatica congrue vel incongrue loqui, logica vere vel false, rhetorica ornate vel inornate –, et ideo magis tendunt ad istum finem qui⁹ est eloquentia quam ad alium.

¹ artificialibus] ar(b)us P.

² discretio – discretio] disc^cptio P.

³ sapientiam – scilicet] *exempli gratia addidi*.

⁴ istum] istam P.

⁵ quam] quod P.

⁶ qui – qui] quae – quae P.

⁷ qui] quae P.

⁸ sermone] sermo(One) P, quo compendio fortasse sermocinatione indicare voluit.

⁹ qui ex quae correctum vel vice versa P

Item. Quaeritur {1} de quo sint scientiae mathematicae tamquam de subiecto, et quia dicitur communiter quod sunt de quantitate, ideo quaeritur {2} quare potius de quantitate quam de alio genere.

Ad 1. Ad hoc dicendum est quod mathematicae scientiae sunt de abstractis a motu et materia secundum intellectum, coniunctis¹ tamen in esse.²

<Grammatica>

Consequenter quaeruntur quaedam communia <circa grammaticam>.

Petrus cuius qualitatis? Propriae. Contra: appellativum nomen³ est quod pluribus convenit per appellationem; sed multi vocantur hoc nomine 'Petrus', ergo 'Petrus' est appellativae qualitatis.

Ad hoc dicendum est quod 'Petrus' est propriae qualitatis, quia licet hoc nomen 'Petrus' sit commune pluribus, tamen per appellationem non est univocum sed aequivocum⁴; sed appellativum univoce convenit pluribus; /P 78rA/ ideo &c.

Contra. Proprium est quod dicitur de [[uno]] /eo/ cuius est proprium, ut homo; sed hoc nomen 'homo' solummodo dicitur de homine et non de asino nec de bove; ergo 'homo' est proprium nomen.

Solutio. Dupliciter est proprium, sc. confusum et discretum. Proprium confusum ut 'homo', quia hoc nomen 'homo' proprie dicitur de homine et confuse, et huiusmodi proprium est appellativum; proprium discretum ut 'Socrates', quia hoc nomen 'Socrates' dicitur de uno discrete.

Comparatio est rerum similium vel dissimilium assimilatio. Tres sunt gradus comparationis.

Contra. Comparatio est similium vel dissimilium assimilatio; ergo duo sunt gradus tantum.

Solutio. Ars et ratio imitantur naturam in quantum possunt; sed ita est in natura quod ex tribus constat comparatio, sc. ex medio et principio et fine; ad illam ergo [ad] similitudinem <sunt> tres gradus comparationis tantum: comparativus, positivus, superlativus. Positivus dicitur quia ponitur in comparatione tamquam fundamentum. Comparativus significat idem quod suus positivus cum hoc adverbio 'magis'. Superlativus dicitur quod sup <er> ponitur aliis.

Quae nomina recipiunt comparationem? Quae recipiunt augmentum et decrementum.

¹ coniunctis] coniuncta P.

² *Responsio ad alteram partem quaestionis (quare potius de quantitate) infra, post sectionem de grammatica, invenies.*

³ appellativum nomen] appellativus non P.

⁴ univocum sed aequivocum] univoce sed aequivoce P.

1. Contra. Dicit Aristoteles in libro Praedicamentorum quod substantia non suscipit magis nec minus;¹ sed omne nomen significat substantiam; ergo nullum nomen suscipit comparisonem, cum comparatio se habeat per magis et minus.

2. Hoc idem arguitur, quia homo et aqua suscipiunt comparisonem, quia² uterque istorum suscipit [[comparisonem]] augmentum et decrementum: ergo &c.

Solutio.

Ad 1. Dico quod nomen significat substantiam per se et per accidens. Per se ut nomina substantiva, per accidens ut nomina adiectiva. Et ita nomina adiectiva suscipiunt comparisonem, nomina vero substantiva numquam.

Ad 2. Ad aliud dicendum est quod suscipere magis et minus, hoc est dupliciter, aut secundum quantitatem aut secundum qualitatem. Ea quae recipiunt magis et minus secundum qualitatem recipiunt comparisonem tantum: sed homo et aqua non suscipiunt magis et minus secundum qualitatem sed secundum quantitatem; ergo non recipiunt comparisonem.

Genera nominum quot sunt? Quinque.³

Contra. Nos habemus nomina dubii generis et epicoeni⁴, ut 'aquila', ergo sunt plura quam quinque.

Item. Quaeritur differentia inter dubium genus et epicoenum.

Dicendum est quod commune et epicoenum comprehenduntur sub uno genere, sc. sub communi, et ideo non <sunt> nisi quinque genera tantum.

Ad aliud dicendum est quod epicoenum sub uno articulo continet utrumque sexum, dubium genus habet duos articulos significatos per coniunctionem disiunctivam, commune duo <s> per coniunctionem copulativam, et sic apparet differentia inter ista.

Quid est numerus? Numerus est unius vel plurium⁵ collectio.

Quot sunt numeri? Duo.

Contra. Quidam est numerus dualis, quidam pluralis, quidam singularis; ergo tres sunt numeri.

Solutio. Dico quod antiqui⁶ ponebant tres numeros, sed apud nos non est ita, quia dualis numerus continetur sub plurali.

¹ *Arist. Cat. 5.3b33-34.*

² quia] quare P a.c.

³ Cf. *Donati Ars Minor 2, p. 586 Holtz*: "Genera nominum quot sunt? Quattuor. Quae? Masculinum ut hic magister; femininum, ut haec Musa; neutrum, ut hoc scamnum; commune, ut hic et haec sacerdos; est praeterea trium generum, quod omne dicitur, ut hic et haec et hoc felix; est epicoenon, id est promiscuum, ut passer, aquila."

⁴ epicoeni] epicheni P, et sic deinceps.

⁵ plurium] lectio incerta.

Quare dicitur simplex figura? Quia¹ non potest dividi in duas partes prioris sensus capaces.

Contra. 'Magister' potest dividi in duas partes, sc. 'magis' et 'ter', et significant; ergo &c.

Solutio. Dicendum est quod prout sunt partes huius dictionis 'magister' non significant aliquid.

Composita figura est quae potest dividi &c.

Contra. 'Antecedens' est compositae figurae, et tamen non potest dividi in duas partes prioris sensus capaces, quoniam haec pars 'cedens' nihil significat per se nisi ex adiuncto.

Solutio. Dicendum est quod utraque pars huius dictionis 'antecedens' aliquid significat, licet non eodem sensu vel ratione.

< *** >

Contra. Omne quod descendit a verbo composito est decompositae figurae; sed 'potens' descendit a verbo composito; ergo est decompositae figurae.

Quandocumque aliquid² componitur ex duobus rectis, declinatur ex utraque parte, ut 'Monspensulanus'.

Item. Quando dictio componitur ex uno recto et uno obliquo, declinatur ex parte recti, et non ex parte obliqui, ut †'Morseroum'†³.

Quando componitur ex duobus obliquis, non declinatur, ut 'huiusmodi'.

Item. Potest quaeri quae pars 'huiusmodi' est. Et potest dici quod est pronomen, quia principium trahit a pronomine; sed principium dignius est quam finis; ideo &c.

Potest dici quod est nomen, quia dicit Aristoteles quod omne nomen habet denominari a fine; sed finis huius dictionis est nomen; ergo tota dictio.

Solutio. Dico quod 'huiusmodi' non est pronomen, quia quindecim sunt pronomina, de quorum⁴ numero non est 'huiusmodi'; et ita est nomen.

Praeterea dicendum est de casibus.

1. Et videtur quod in pronomine non sit casus, quia aut hoc esset <t> ratione substantiae, aut qualitatis. Non ratione substantiae, quia similiter verbum haberet casus, cum in verbo sit inventa substantia. Nec ratione qualitatis, quia pronomen non significat qualitatem; ergo pronomen non habet casus. /P 78rB/ Item, non habet ab hoc nec ab illo, ergo nec ab utroque.

⁶ antiqui] aliqui P.

¹ quia] quae P.

² aliquid] aliquod P.

³ morserou] P] Mons Heroum vel sim. scribendum videtur, ubi vero locus tali nomine praeditus extet nescio.

⁴ quorum] cuius P.

Et etiam quod in nomine non sit casus <***>

2. Quot sunt casus? Sex.

Contra. Casus dicitur a 'cado, cadis' sive a cadendo, sed nominativus non cadit ab aliis sicut ab obliquo, ergo nominativus non est casus, et sic apparet quod non sunt sex casus.

Ad idem. Nominativus est principium casuum, sed nullum est id cuius est principium, ergo nominativus non est casus.

3. Item, videtur quod male ordinantur isti casus. Ablativus significat terminum a quo, accusativus terminum ad quem; sed prius est terminus a quo quam terminus ad quem; ergo ablativus debet praecedere accusativum.

4. Item, dicitur communiter quod quaedam sunt nomina quae carent recto; sed deficiente causa deficit effectus; sed nominativus est causa aliorum casuum; ergo deficiente nominativo deficiunt alii casus; ergo si non habent nominativum non habent casum sive casus.

Ad 1. Solutio. Dicendum est quod casus sunt in nomine et pronomine pro significato.

Adhuc¹ dico quod duplex est substantia, scilicet significata, et illa est casus, alia quae est substantia intellecta in nomine, et illa non est casus, et sic est casus in nomine et in pronomine et non in verbo.

Ad 2. Ad aliud dico quod sex sunt casus. Unde nominativus non est casus eo quod cadat sed quia alii cadunt ab ipso.

Ad 3. Ad aliud dicendum est quod casus non ordinantur penes habitudinem locorum sed penes motus illos terminatos; sed accusativus terminat motus actionis; ablativus vero passionis. Accusativus est proprius casus activorum, ablativus est proprius passivorum: sed activum ante passivum; ergo accusativus praecedit ablativum.

Ad 4. Ad aliud dico quod quaedam sunt nomina quae carent nominativo, usu deficiente, dico. Quando dicitur "deficiente causa deficit effectus", hoc est intelligendum de causa formali, sed nominativus est causa materialis.

Hoc habito potest quaeri [[utrum]] de hoc dicto "Nomen quae pars?".

Si dicatur "Nomen", contra:

1. Pars differt a suo toto, sed nulla est differentia inter istas dictiones 'nomen' et 'nomen'; ergo nomen <non> est nomen.

2. Ad idem. Continens et contentum sunt diversa; sed nomen continet omnes dictiones quae sunt in hac oratione 'nomen'; cum² ergo nulla diversa

¹ adhuc] ad hoc P.

² cum] lectio incerta.

sint idem et nihil contineatur a se ipso, ergo nomen non est nomen; quia¹ si nomen esset nomen, diversum esset idem et continens respectu contenti.

3. Praeterea, nihil est inferius respectu sui ipsius; sed dictiones contentae sunt inferiores² respectu continentis, ergo nomen non est nomen, unde si nomen esset nomen, unum et idem esset continens et contentum respectu sui ipsius.

Solutio.

Ad 1. Dicendum est quod verum est quod omnis pars differt a suo toto – eodem modo. Illae dictiones ‘nomen’ et ‘nomen’ differunt, quia una dictio est principalis, alia secundaria, et ita nomen est nomen.

Ad 2. Ad aliud dicendum est quod verum est quod continens et contentum sunt diversa; et ea[dem] ratione nomen et nomen sunt diversa, quia licet in voce communi sint³, in significato differunt quia unum significat principaliter et aliud secundario.

Ad 3. Ad tertium: “nihil est inferius respectu sui ipsius”, quoniam idem non sunt, ut praedictum est. Dicendum est quod in isto argumento est fallacia aequivocationis de li ‘nomen’.

Quaeritur circa pronomen ostendendo quod non est pars orationis tali ratione:

Omnis pars orationis significat mentis conceptum; sed pronomen non est huiusmodi; ergo &c. Probatio minoris: pronomen significat substantiam mera <m>, id est sine qualitate; quare non potest mente concipi vel intelligi; ergo pronomen non significat mentis conceptum.

Item, qualitas vel forma est principium discernendi rem a re; sed pronomen \non/ significat qualitatem; ergo non est pars ab aliis separata.

Solutio. Dicendum est quod pronomen est pars ab aliis separata.

Ad obiectum dicendum quod mediante demonstratione et relatione potest concipi et acquiri qualitas in pronomine, et ideo est pars ab aliis separata.

Item. Potest quaeri “Pronomini quot accidunt?” Sex. “Quae?” Qualitas, genus &c.⁴

Sed contra:

1. Pronomen significat substantiam meram, id est sine qualitate; si autem⁵ aliquid attribuitur alicui quod⁶ in eo non invenitur falso modo ei attribuitur;

¹ quia] quare] P.

² sunt inferiores] sub inferioriis P.

³ sint] aut P.

⁴ Donatus, *Ars minor* 3, p. 588 Holtz: “Pronomini quot accidunt? Sex. Quae? Qualitas, genus, numerus, figura, persona, casus.”

⁵ si autem] sic ergo P.

⁶ quod] quem P.

sed¹ qualitas attribuitur pronomini falso modo cum² qualitas non reperiatur in pronomine; et ita qualitas non accidit pronomini.

2. Item, comparatio est similium vel dissimilium /P 78vA/ assimilatio; sed hoc pronomen 'ego' est huiusmodi; ergo hoc pronomen 'ego' recipit comparationem &c. Sed comparatio non accidit alicui parti nisi nomini et adverbio; ergo 'ego' est nomen vel adverbium.

3. Item, modus est inclinatio animi varios eius affectus demonstrans;³ sed pronomina sunt inclinationes animi varios eius affectus &c., quia †aposinapera fit inclinatio ad secundum⁴†; ergo pronomina sunt alicuius modi; sed nulli parti attribuitur modus nisi verbo; ergo pronomen est verbum.

4. Item, adverbium est vi verbi adiectivum; sed pronomen est vi verbi adiectivum; ergo pronomen est adverbium.

Solutio.

Ad 1. Dicendum est ad primum quod pronomen significat substantiam sine qualitate respective, et qualitas est accidens pronominis.

Ad 2. Ad secundum, sc. quod comparatio est rerum similium &c., verum est, sed hoc est voce et intellectu; hoc pronomen <'ego'> est [si] <as>similatio vocis et non intellectus; et ideo comparatio non est accidens pronominis, et ita pronomen non est nomen.

Ad 3. Ad tertium sic: "Modus⁵ &c.", dicendum est quod ibi est fallacia figurae dictionis a diversa suppositione affirmando, sicut hic 'musa et poeta similiter terminantur, sed musa est feminini generis, ergo et poeta'.

Ad 4. Ad quartum consimiliter,⁶ et falsificetur minor.

Sic ad illud.

<Tota mathematica, continuatio>

[Quaeritur supra mathematicas scientias, quae sunt quattuor, scilicet geometria, musica, astronomia, arithmetica.] ⁷

Ad 2. Ad <aliud> dicendum est quod sunt de abstractis et sunt abstractivae, unde mathesis idem est quod abstractio, scientia mathematica est de hiis quae possunt abstrahi cum suis principiis, solum autem tale est quantitas, ideo

¹ sed] scilicet P.

² falso modo cum] f(als)o modo et P. Item f(als)o paullo supra.

³ Definitio ex Prisc. Inst. 8.12.63 petita.

⁴ aposinapera (vel etposinapera) – secundum P] a prima persona fit inclinatio ad secundam scribendum suspicor.

⁵ modus] &c. P a.c.

⁶ consimiliter] con()r P.

⁷ Quae seclusi ex initio sectionis de mathematica, superius ante sectionem de grammatica positae, repetita sunt. Ad <aliud> &c. quae sequuntur quaestionem ultimam superioris sectionis de mathematica continuant..

potius sunt de quantitate quam de alio genere. Et illud patet de definitione lineae: linea est longitudo sine latitudine cuius extremitates sunt duo puncta. Et sic apparet quod scientia mathematica est de eo quod potest abstrahi cum suis principiis.

Et si obicitur quod qualitas potest abstrahi, sicut albedo, et quaedam substantiae possunt abstrahi a motu et materia, sicut intelligentiae et animae¹ separatae, quare de qualitate poterit esse scientia mathematica –

ad hoc dicendum est quod scientia mathematica non est de quolibet abstracto sed solum de eo quod potest abstrahi cum suis principiis, ut visum <est>. Et dicendum est quod licet qualitas intelligitur ut abstracta per hoc nomen ‘albedo’ vel ‘color’, tamen² eius principia non possunt separari a motu et materia secundum rem nec secundum intellectum. Ad illud quod obicitur de substantia separata dicendum est quod differt abstractio et separatio a motu et materia, quoniam abstractio est abiectio formae a materia †sive†³ quae est in materia secundum esse et secundum rem, praeter motum et materiam secundum intellectum, unde [[linea n]] geometria⁴ non considerat lineam pertractam in pulvere sed eam quae per eam intelligitur. Separatio est rerum quae sunt extra motum et materiam secundum esse et secundum rem, ut substantiarum.⁵ Et ideo falsum dicebat qui dicebat quod sunt scientiae mathematicae de qualitate et substantia.

Item. Quaeritur utrum de qualibet quantitate possit esse scientia mathematica.

Dicendum est ad hoc quod non, quia de tempore et loco et oratione non potest esse scientia mathematica. Cuius causa est quoniam illa continent motum et materiam secundum rem et secundum intellectum. Quod patet. Locus non potest separari a locato; item tempus mensura, et ita non potest intelligi praeter motum.

Item, oratio quae est quantitas semper continue profertur; cuius materia est aer, et non potest intelligi praeter materiam. Unde, cum scientia mathematica sit de eo quod intelligitur praeter motum et materiam <***>.

Item. Quaeritur utrum contineantur sub naturali parte philosophiae, quia naturalis philosophia est de rebus quae existunt sive exeunt [per] in esse per comparisonem ad materiam; quantitas autem secundum quod de ipsa est scientia mathematica est huiusmodi.

<Dicendum quod ***>

¹ animae] *fort.* substantiae *scribendum*.

² tamen] cum P.

³ sive] *an* scilicet *scribendum*?

⁴ geometria] ge(a) P, *quo compendio infra geometria significabitur*.

⁵ substantiarum] *lectio incertam, fort.* scientiarum, *vix* substantiarum praebet P.

Item. Quaeritur quare dicuntur scientiae mathematicae.

Dicendum quod dicuntur abstractivae quia mathesis idem est quod abstractio, ideo &c.

Item. Quaeritur utrum omnes scientiae sint mathematicae. Et videtur quod sic, quia scientiae mathematicae dicuntur quia sunt de abstractis, sed omnis [[abstractio]] scientia est de abstracto, sc. de universali, quod est abstractum a singularibus; ideo &c.

Ad hoc dicendum est quod duplex est abstractio. Quaedam abstractio [[1]] formae a materia cum suis principiis, et de tali abstractione est scientia mathematica. Alia est abstractio universalis a singulari, et de tali sunt omnes aliae scientiae, sed non mathematicae in quantum mathematicae.

Item. Sufficientia mathematicarum scientiarum potest sic haberi, quia mathematica est /P 78vB/ de quantitate, sed omnis quantitas aut est continua aut est discreta; continua ut magnitudo, discreta ut multitudo, magnum. Alia est mobilis, alia immobilis. De magnitudine immobili est geometria, de magnitudine mobili est astronomia et astrologia. Quomodo differunt videbitur inferius. Discretarum quantitarum alia est considerata per se, ut numerus, et de tali principaliter est arithmetica; alia est considerata in relatione ad aliud, ut numerus relatus in tonis, de quo principaliter est musica.

Item. intelligendum quomodo differenter abstrahunt naturalis, mathematicus et divinus. Dicendum est quod naturalis philosophus abstrahit ab hac materia vel illa. Mathematicae scientiae abstrahunt ab omni motu et materia sensibili secundum intellectum, quia ex quibus sunt scientiae mathematicae sunt coniunctae cum motu et materia sensibili licet non secundum intelligi. Scientiae divinae sunt de abstractis ab omni motu et materia sensibili secundum esse et secundum intelligi. Unde non est proprie abstractio sed quaedam separatio.

<Geometria>

Postea quaeritur de geometria.

Et quaeritur {1} primo de quo si[n]t tamquam de subiecto, et {2} unde dicatur, et < {3} quis auctor, et > {4} quot sint libri in geometria.

Ad ista intelligendum est per ordinem.

Ad 1. Est enim de immobili magnitudine tamquam de subiecto, ut dictum est.

Ad 2. Ad aliud dicendum est quod geometria dicitur a 'ge' quod est "terra" et 'metros' quod est mensura et 'ycos' quod est "scientia", quasi "scientia de commensuratione terrae", et hoc non est quia sit de commensuratione terrae

sed quia in Aegypto habuit ortum ex commensuratione terrae per enundationem diluvii.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod Euclides fuit artifex et causa efficiens istius scientiae.

Ad 4. Ad aliud dicendum est quod quindecim sunt libri in geometria, quorum sex primi sunt de forma, alii autem [[sex]] novem non. Subiectum autem in primo, qui est de forma, est triangulus; in secundo quadrangulus, in tertio circulus, in quarto est subiectum comparatio circuli ad rectas lineas et figuras et econverso; in quinto est subiectum comparatio quarumlibet quantitatum ad alias, tantum sint¹ eiusdem generis, ut lineae lineis; in sexto subiectum est comparatio superficierum inter se, unde dicunt quod sextus subalternatur quinto.

<Arithmetica>

Postea quaeritur supra arithmetica.

Et {1} primo quaeritur de quo sit tamquam de subiecto et {2} unde dicatur et {3} qui sit auctor et {4} quot sint libri arithmeticae, et {5} quid sit subiectum in quolibet libro et {6} quae sit divisio numeri, et {7} quot sint species {7a} paris vel {7b} imparis.

Ad 1. Ad quod dicendum est primo quod arithmetica est de quantitate discreta tamquam de subiecto per se considerata et principaliter, scilicet de numero. Sed sciendum est quod duplex est numerus in arithmetica: secundum se, ut duo et tria; et est alius numerus relative dictus, ut duplum, triplum. Et si arithmetica consideret istos numeros relative dictos, hoc non est de consideratione propria; alium numerum considerat proprie².

*Ad 2.*³ Ad aliud dicendum est quod arithmetica dicitur ab 'ares' quod est "virtus" et 'rimos' quod est [[v]] "numerus" et 'icos' quod est "scientia", quasi "scientia de virtute numeri". Docet enim virtutem numeri.

Ad 4-5. Ad aliud dicendum est quod duo sunt [[numeri]] libri. In primo subiectum est numerus in se et in sua natura⁴ et in suo genere; in secundo subiectum est numerus secundum quod assumit aliam considerationem supra propriam, ut de numeris [[.]] geometricis et de numero proportionali.

Ad 6. Ad aliud dicendum est quod prima divisio numeri est: numerorum alius par, alius⁵ impar. Numerus par est ille qui potest dividi in duo aequalia,

¹ sint] sunt P.

² proprie] proprium P.

³ Cum "Ad 2" & "Ad 4-5" cf. *Arnulfi Provincialis, Divis. scientiarum pp. 325sq. ed. Lafleur.*

⁴ natura] m(ateri)a P.

⁵ alius - alius] aliud - aliud P.

ut duo et quattuor. Numerus impar est ille qui non potest dividi in duo aequalia, ut tria et quinque.

Ad 7a. Ad aliud dicendum quod tres sunt species numeri paris¹, scilicet numerus <pariter> par et numerus pariter impar. Et numerus pariter² par est ille qui potest dividi in duo aequalia et unumquodque³ istorum [[et]] in duo aequalia, et sic [et sic] usque ad unitatem, sicut octo. Numerus paris impar est ille qui potest dividi unica divisione, ut quattuordecim dividitur in septem et septem, et ulterius septem non potest dividi in duo aequalia.

Ad 7b. Ad aliud dicendum est quod numeri imparis sunt tres species, numerus primus et compositus,⁴ sicut ternarius et †quaternarius†. Et dicuntur primi quia per sui generationem generant alios, et sunt dicti compositi quia †non generant per multipliciter causae alterius numeri sed solum per multipliciter unitatis, ut tres, quinque septem.†

<Musica>

Postea quaeritur de musica.

Et quaeritur unde dicatur, secundo quid sit subiectum, tertio quot sint ibi species, quarto quot sint ibi libri, quinto <quid> sit consonantia.

Ad 1. Ad primum dicendum est quod musica dicitur a ‘mois’ quod est “aqua” et ‘ycos’ quod est “scientia”, quasi “scientia reperta iuxta aquas”.⁵ /P 79rA/

Ad 2. Ad aliud dicendum est quod subiectum musicae est numerus relatus ad sonos sive numerus sonorum⁶, quod idem est.

Ad 3. Ad aliud dicendum est quod quinque sunt species musicae, scilicet diates <s>aron, diapente, diapason⁷ †cum diapa()ne [[a]] diapason†.⁸

¹ paris] parris P. Nota tertium membrum divisionis deesse. Fons originalis est Boethii *Institutio Arithmetica* I.8 p. 17 Friedlein: “Paris autem numeri species sunt tres. Est enim una, quae dicitur pariter par, alia vero pariter impar, tertia inpariter par.”

² pariter – pariter] parris – parris P.

³ et unumquodque] ut unum quorum P.

⁴ Iterum deest tertium membrum divisionis. Fons originalis est Boethii *Arithmetica* I.13 p. 30 Friedlein: “Impar quoque numerus [...] tres habet similiter subdivisiones, quarum una eius pars est is numerus, qui vocatur primus et incompositus, secunda vero, qui est secundus et compositus, et tertia is, quia quadam horum medietate coniunctus est et ab utriusque cognatione aliquid naturaliter trahit, qui est per se quidem secundus et compositus, sed ad alios comparatus primus et incompositus invenitur.”

⁵ Similis etymologia in *Compendio Ripollensi* § 58.

⁶ sonorum] lectio incerta.

⁷ diapason] diapenson P.

⁸ Ad hunc locum spectare dixerim quae in summo fol. 79r addita sunt (fort. manu librarii): diapason(?), bis diapason, diapente, diatesaron, diapente, diapason

Ad 4. Ad aliud dicendum est quo quinque sunt libri in musica, quorum duo primi sunt de forma, alii vero tres non. Subiectum in primo libro est illud de quo principaliter tractat in sequenti opere, sicut primus liber Topicorum se habet ad alios. In secundo libro intendit ostendere in quibus proportionibus habent esse unitae¹ concordantiae et earum partes, sive ibi determinatur quae proportionibus in sonis habent facere concordantiam musicae.

Ad 5. Ad aliud dicendum est quod consonantia est [unius] similium in unum relata concordia.

<Astronomia>

Consequenter quaeritur de astronomia.

Et quaeritur primo unde dicatur, secundo quae sit differentia inter astronomiam et astrologiam, tertio quid sit subiectum astronomiae, quarto quis² sit auctor, quinto quot sint libri.

Ad 1. Ad primum dicendum est quod astronomia dicitur ab ‘astratum’ et ‘nomos’³ quod est “regula” vel “lex”, quasi “recta lex de astris”.

Ad 2. Ad aliud dicendum est quod talis est differentia inter astronomiam et astrologiam quod astronomia dicitur ut dictum⁴ est, astrologia dicitur ab ‘astrum, astri’ et ‘logos’ quod est “sermo” vel “scientia”, quasi “scientia de astris”; unde differunt sicut illud quod est in plus et illud quod est in minus, unde in plus est facere certam legem de astris quam loqui de astris, quod significat Aristoteles in libro Topicorum dicens “loquendum est ut plures, sapiendum ut pauci”.⁵

Ad 3. Ad aliud dicendum est quod subiectum astronomiae est magnitudo mobilis prout motus consideratus est dimensio et quantitas et non secundum condicionem motus quae est causa in contrarium a contrario.

Sed arguitur quod astronomia non sit scientia mathematica, quia scientiae mathematicae dicuntur abstractivae a motu et materia, sed astronomia est de motu et cursu stellarum et corporum supercaelestium, et i[[s]]ta est de re quae est in motu, talis scientia non debet dici mathematica.

Ad hoc dicendum est quod astronomia est scientia mathematica sicut dictum est, et patet solutio ad argumentum. Cum dicitur quod astronomia est de motu et cursu stellarum, dicendum quod verum est – non prout motus a contrario in

¹ unitae] vel uncae P.

² quis] quid P.

³ nomos] monos P.

⁴ dictum] lectio incerta.

⁵ Cf. Arist. Top. 2.2.110a-15-19; Auctoritates 36.26, p. 323 Hamesse.

contrarium, sed prout motus est quaedam dimensio et quantitas praeter motum, et ita astronomia est scientia mathematica.

Ad 4. Ad aliud dicendum est quod auctor astronomiae fuit Martianus.

Ad 5. Ad aliud dicendum est quod unus solus est liber, sed dividitur in plura capitula,¹ quorum prius est de constitutione mundi² et origine partium eius. Secundus est de circulis³ et nominibus eorundem. Tertius est de occasione signorum et ortu. Quartus et ultimus est de planetis, primo in generali, postea in speciali. Primo de Luna, postea de Sole et Mercurio et Venere et Iove et Saturno. Quorum nomina et ordo possunt accipi per hos versus:

Luna, Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iove, Satur.

Nomina signorum et ordo similiter⁴ hic:

Est Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,

Libraque, Scorpion, Arcitenens, Caper, Amphora, Piscis.

< *Timaeus* >

Postea quaeritur de Timaeo Platonis.

Et quaeritur primo quid sit subiectum et quot libri.

Ad hoc dicendum est quod subiectum in Timaeo Platonis <est iustitia naturalis ***> †quantum ad primum opus Platonis† <Et sunt duo libri,> quorum primus est de †ipso† mundo, <secundus de ***>.

Postea quaeritur quae sit iustitia naturalis, et quid positiva.⁵

Ad hoc dicendum est quod iustitia naturalis est constitutio divina secundum quam constitutionem <quae> consubsistunt⁶ in suis qualitatibus et in suis contrariis se compatiuntur. Iustitia positiva est iustitia humana ad usum civium facta.

Auctor fuit Plato.

< *Consolatio Philosophiae* >

Postea quaeritur de Consolatione Philosophiae.

Quaeritur quae sit consolatio philosophica, secundo quid sit subiectum in libro illo, tertio quot sunt libri et quis auctor.

¹ *Capitula libri VIII Martinai Capellae his locis incipiunt: cap. II: 823, p. 433 Dick; cap. III: 841, p. 442; cap. IV: 850, p. 448.*

² mundi] mundi P.

³ circulis] e(ss)en(ti)bus P.

⁴ similiter] *lectio incerta*.

⁵ positiva] positive P.

⁶ consubsistunt] consubsistit P.

Ad primum dicendum est quod philosophica est consolatio rationalis demonstratio quod de amissione tempor <ali>um non est dolendum, de eorum vero annexatione¹ gaudendum. Hoc autem est subiectum in libro illo.

Ad secundum² dicendum est quod quinque sunt libri de consolatione philosophiae, in quorum primo ostendit Boethius [[quod]] se esse miserum et causam suae miseriae. In secundo nostra temporalia esse transitiva et non appetenda. Item, in tertio quid sit subiectum³ principaliter, scilicet vera felicitas, et ubi⁴ sit cum non sit in /P 79rB/ tempor <al>ibus. In quarto bonos esse potentes, malos impotentes. In quinto quid sit casus et quid liberum arbitrium.⁵

Boethius fuit Auctor.

<Rhetorica>

Consequenter quaeritur de rhetorica.

Et quaeritur quid sit subiectum. Dicendum est quod controversia de dicto vel facto alicuius personae. Intelligendum est in quantum est principalis⁶ scientia, subiectum potest dici sermo ordinatus ad mo<ven>dum virtutes apprehensivas vel motivas, sicut dictum est alibi.

Ad aliud dicendum est quod quattuor sunt libri, et Tullius fuit auctor.

<Moralis philosophia sive Ethica>

Postea quaeritur de morali parte philosophiae.

Et quaeritur utrum sit superflua.

Et videtur quod sic. Moralis scientia est rectitudo intellectuum nostrorum; sed intellectus noster semper est ver[s]us et rectus; ergo non indigemus morali philosophia <***>

<***⁷> tamquam de subiecto.

Item. Quaeritur de quo sit specialiter primus liber Ethicorum tamquam de subiecto.

¹ annexatione *haesitans scripsi*] anexa()ne P.

² secundum] primum P.

³ subiectum] sb()m P, *fort. corruptum*.

⁴ ubi] v()a P.

⁵ liberum arbitrium] verbum(?) alibiterum P.

⁶ principalis] *haesitans scripsi*; pti()l' vel pci()l' P : *fortasse aut particularis aut sermocinalis scribendum*.

⁷ Item quaeritur de quo sit liber Ethicorum *vel sim. suppleverim*.

Item. Quaeritur utrum felicitas sit unum numero secundum quod est in omnibus felicitas.

Item. Quaeritur de quo sit felicitas in nobis.

Item, quo tempore.

Item. Quaeritur utrum felicitas insit corpori et animae.

Item, quot sint definitiones felicitatis.

Item, utrum simus causa efficiens boni sive mali.

Ad primum dicendum est <***>.

Expliciunt communia supra totam logicam, grammaticam, et super mathematicas scientias.

Anonymi
Communia "Feminae"

Clm 14522: 31rB-36vA

<DE NATURALIBUS QUAESTIONES>

1. Quaeritur primo, cum natura sit principium motus¹ et status sive quietis, /M 31vA/ et quies nobilior sit motu in unoquoque genere, quare magis sit scientia naturalis de corpore mobili quam de corpore quiescibili.

2. Item. Quaeritur, cum sit scientia de plantis et animalibus, quare non est scientia de hominibus.

3. Item. Quaeritur, cum² quaedam animalia nascuntur ex arboribus sive plantis, quare non fit econverso quod plantae generantur ex animalibus.

4. Item. Quare aves habent alas, homo non.

Et videtur quod debeat habere, quia quanto effectus magis recipit a causa, tanto magis debet erigi et habere respectum ad causam; ergo si homo magis recipiat a creatore, quia perfectionem propriam, plus debet erigi ad creatorem; sed hoc est per alas; ergo debet habere alas.

5. Item. Quare omnia animalia fera³ tam cito post ortum suum [[a]] procedunt et ambulant, solus homo non.

Solutio.

Ad 1. Dicendum ad primum, sicut scribitur tertio Physicorum, quaecumque movent mota physicae sunt considerationis, unde naturalis considerat res ut sunt sub motu, et specialiter ipsum motum, quia ignoto motu ignoratur natura, ut scribitur ibidem.⁴ Et ideo motus sive corpus ut sub motu est principaliter est de intentione naturae.

Ad argumentum dicendum quod de motu et quiete est loqui dupliciter: aut in se aut absolute, et sic quies nobilior est motu, quia quies se habet per modum habitus, motus per modum privationis. Alio modo potest sumi motus et quies per comparisonem ad naturam, cum natura intendat motum per se, quietem⁵ per accidens, motus nobilior est quam quies, ideo naturali scientia est potius de corpore⁶ mobili quam quiescibili, quia natura assequitur suum finem per motum et non per quietem.

¹ cum natura sit principium motus: cf. *Arist. Ph. 3.1.200b12*

² cum] quare M.

³ fera] fe' (i.e. fere ?) M.

⁴ tertio Physicorum: *Arist. Ph. 3.1 generaliter respici videtur*; ibidem: *Arist. Ph. 3.1.200b14.15, Auctoritates 2.95 p. 148 Hamesse*

⁵ quietem] quies M.

⁶ corpore] cor(oli M, i.e. aut corporali aut corruptibili.

Ad 2. Ad aliud dicendum, sicut scribitur in Libro De Animalibus,¹ quod quae est comparatio auri purissimi ad alia metalla, eadem est comparatio hominis ad alia animalia, et habet se per modum recti ad alia animalia, et quia recti et obliqui eadem est scientia, ideo de homine et animalibus eadem est scientia. Secunda causa potest esse quia homo non differt ab aliis animalibus in operationibus naturalibus \ut/ in operatione vegetativae et sensitivae, et similiter scientia non differt.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod in talibus arboribus est abundantia calidi et humidi, quae sunt principia vitae, et ideo sunt in locis calidis iuxta mare et nascuntur potius volatilia quam alia, quia arbores magis conveniunt cum eis.

Ad 4. Ad aliud dicendum quod volatilia sunt calida et sicca, et ideo cholera; talia autem indigent in aere refocillatione², cum sit calidus et humidus.

Ad argumentum³ dico quod licet homo debeat habere aspectum ad creatorem, hoc non est per volatum; sed per contemplationem et meditationem ad ipsum erigitur et non per motum, quia anima in quiescendo fit prudens <et> sine motu corporali bene potest esse iusta et beata.

Ad 5. Ad aliud dicendum quod sicut dicit Avicenna quod homo natus est in fine humiditatis et limositatis, ideo in pueris multa est humiditas; humiditas autem remollit nervos per quos debet motus excerceri processivus; ideo pueri tardi procedunt. Secunda causa est quia scribitur in libro De animalibus quod quanto res nobilior est, tanto plus indiget de tempore ad sui complementum. Ideo, cum homo sit nobilior [[motu]] bruto indiget pluri tempore ad hoc ut ambulet.

6. Item. Quaeritur quare catulus non videt ante nonum diem.

Solutio. Dicendum quod quattuor sunt /M 31vB/ humores in quolibet animali, scilicet sanguis, cholera, phlegma, melancholia. Tres istorum habent purgationem, sanguis vero non, quia sanguis est amicus naturae, unde phlegma purgatur per nares, cholera per aures, melancholia per oculos. Sed canis inter omnia animalia valde [[est]] melancholicum est et siccum, unde parum dormit secundum Aristotelem, et ideo canis sive catulus ratione <qua> canis est abundat calore melancholico; item ratione qua est animal parvum abundat humoribus⁴ melancholicis quam postquam est completum; unde parvi quasi similes sunt in hoc canibus; unde catuli ratione abundantiae humoris melancholici habent oculos obfuscatos ante nonum diem ita quod virtus visiva non potest exercere suam operationem, post nonum diem incipit humor

¹ Auctoritates 9.4. p. 209 Hamesse; cf. Arist. HA 1.6.491a20-23.

² refocillatione] resotillatione M, ut videtur.

³ argumentum] argumenta M.

⁴ humoribus] humiditatibus M.

depurgari et canis incipit videre, tamen secundum medicos complete non purgantur nisi in decimo die et aliquando in ampliori.

DE MATHEMATICIS QUAESTIONES

1. Quaeritur quare mathematicae sunt potius de quantitate quam de alio genere praedicamentali.

Si dicatur quod quantitas maxime potest abstrahi, videtur hoc esse falsum. Quia dicit Boethius quod quantitas de proximo sequitur materiam; sed tale maxime dependet a materia; ergo tale minus potest abstrahi.

2. Item. Quaeritur quare de quibusdam quantitatibus sunt mathematicae, de quibusdam non, quia non sunt de tempore, de oratione, de loco.

3. Item. Quaeritur, cum logicus abstrahat <et> mathematicus et metaphysicus, quomodo differenter.

4. Item, cum astrologia consideret corpus mobile et naturalis scientia, quomodo differenter.

Solutio.

Ad 1. Ad primum dicendum quod mathematicae sunt de quantitate eo quod abstractae dicuntur, ideo debent esse de eo quod abstrahi potest; hoc autem est quantitas.

Quare autem quantitas maxime potest abstrahi una causa est quia VII Physicorum¹ scribitur quod quattuor sunt motus violenti, sc. tractio, pulsio, versio, vertigo; quia ergo abstrahere est separare violenter, et ideo proprie abstrahitur.

Secunda causa est, et melior, quod illud quod se habet per indeterminationem ad aliqua potest abstrahi ab illis, et ideo quia quantitas per indeterminationem se habet in mobilibus substan<t>iis potest ab illis abstrahi, sc. a materia et a motu, et hoc dicit Aristoteles quod idem est numerus decem hominum et decem canum.

Tertia causa est quia quantitas habuit propria principia indivisibilia ex quibus causatur ultra principia substantiae, et ideo per ista principia potuit intelligi praeter substantiam et motum. Et quod hoc sit verum patet quia punctus est indivisibilis, et punctus fluens transit omne continuum, et unitas indivisibilis in discretis.

Quarta causa est quod in unoquoque genere prius potest abstrahi sive intelligi praeter posterius, ut universale praeter singulare. Sic autem est quod quantitas praecedit omnem motum; ideo potest abstrahi a substantia mobili. Quod hoc sit verum patet in unitate formae cum materia, quia forma distinguit materiam et discernit, et †hoc ob† causat discretum.

¹ *Arist. Ph. 7.2.243a16-17.*

Item, forma naturat¹ fluxum partium, terminando enim certas dimensiones in hoc causat continuum, et †hoc ob.† est simul tempore ipsa quantitas cum substantia, et sicut substantia praecedat omnem alterationem et motum, sic ipsa quantitas; ideo abstrahi potest.

Ad 2. Ad aliud dicendum [[est in]] quod tempus est mensura motus /32rA/ secundum prius et posterius, et quia suum esse est in successione, ideo de tempore non fuit mathematica. Similiter oratio prout est quantitas habet esse in successione, quia ipsa est successiva partium prolatio, et ideo non potuit abstrahi. De loco dicendum quod locus potest accipi dupliciter: uno modo prout est continens² et ambiens contentum, et sic est planimetria de superficiebus; aut sumitur locus in quantum influit super locatum ratione virtutis naturalis, et sic ea quae sunt in natura sunt in continuo motu, et sic de ipso non est mathematica, <considerat enim† de rebus separatis a motu et a materia et ut separatis>.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod [considerat enim† de rebus separatis a motu et a materia et ut separatis] abstractio aut est communiter sumpta aut proprie. Si sit communiter dicta, sic idem est quod separatio, et sic competit metaphysico qui substantias nobiles³ et separatas considerat. [Item locus et tempus non solum continent sed etiam inferunt aliquid super ipsum contentum.]⁴ Aut est proprie dicta, et hoc est dupliciter, quia quaedam <est> abstractio intentionis a re, ut universalis a singulari, et haec⁵ convenit logico; alia est abstractio rei a re, ut formae a materia, et haec convenit [[metaphysico]] mathematico, quia praeter materiam intelligit et cognoscit.

Ad 4. Ad aliud dicendum quod duplex est motus. Quidam est alterativus, et hic est ad formam, et hunc motum considerat naturalis, et corpus mobile per hunc motum. Alius est motus quantitatis ad situm, et hunc motum considerat astronomus, quia considerat corpora supercaelestia in quantum sunt ad situm diversum.

¹ naturat] lectio incerta, fortasse numerat M (utrum enim na't an n'at legendum non constat).

² continens] continuans M.

³ nobiles] mobiles M.

⁴ item - contentum] Haec transponenda esse dixerim, et quidem ex responsione ad qu. 8 huc translata esse, quamvis parum liqueat quo loco convenienter reponi possint, nisi forte in fine.

⁵ haec] hoc M.

ITEM QUAERITUR DE SCIENTIIS SERMOCINALIBUS

1. Et primo quaeritur quare potius de obiecto auditus est scientia de sermone quam de obiecto aliorum sensuum, et videtur quod debeamus habere de visu, quia visus multas nobis rerum differentias ostendit, ut habetur in primo *Metaphysicae*;¹ ergo obiectum visus plus confert ad scientiam quam obiectum auditus, et sic de ipso magis debet esse scientia.

2. Item, cum sermo aliquid habeat a natura, aliquid a ratione, quare potius scientia dicitur de sermone rationalis quam naturalis?

Solutio.

Ad 1. Dicendum quod esse <obiecti> aliorum sensuum a sermone potius est a natura, et ideo scientia naturalis sufficienter de illis determinat; sed sermo ultra principia naturae quae habet, habet aliquid a ratione, quia per ipsum exprimit anima [[t]] affectiones suas, et ideo ne circa sermonem accidat error, de ipso fuit <***>.

Si quaeratur quare per sermonem potius exprimit anima affectiones suas, ratio est qui ibi fit attractio aeris ad cor, ubi est locus affectionum, et expellitur usque ad auditum, ubi confert ad intelligendum; ideo de obiecto auditus est scientia.

Ad argumentum dicendum quod licet visus nobis multas rerum differentias &c., dicendum quod duplex est scientia, quaedam est acquisita per inventionem, quaedam per doctrinam. Ad scientiam per inventionem vel per studium magis confert visus quam auditus, ad scientiam autem per doctrinam magis confert auditus et visus.

Ad 2. Ad [[scientia]] aliud dicendum quod sermo habet principia a natura, ut aeris attractio et alia quae exiguntur ad vocem formandam, sed complementum suum habet a ratione, quia significationes vocibus comparat, et ad significandum voces imponit; sed unumquodque debet denominari a complemento et a fine, ideo scientia sermocinalis dicitur potius quam naturalis.

¹ *Arist. Metaph. 1.1.980a27; Auctoritates 1.2 p. 115 Hamesse.*

DE LOGICA COMMUNES QUAESTIONES

1 Quaeritur utrum syllogismus sit subiectum /M 32rB/ in tota logica.

1a Et ostenditur quod non tali ratione:

1a.1.1 Omnis scientia supponit suum subiectum; sed logica non supponit syllogismum, sed ipsum constituit; ergo syllogismus non est subiectum in tota logica.

1a.1.2 Item, dicit Avicenna quod logica est de secundis intentionibus applicatis primis;¹ sed illud de quo est scientia est subiectum in scientia, cum ergo logica sit de intentionibus, intentio est subiectum in logica, et non syllogismus.

1a.2 Ad oppositum. Illud quod principaliter speculatur in scientia est subiectum in eadem; sed syllogismus et eius partes sunt illud quod principaliter speculatur in logica; ergo syllogismus erit subiectum.

1b Consequenter ostenditur quod dicibile incomplexum est subiectum, quia illud in quo incipit speculatio in logica et ad quod terminatur sua resolutio, et etiam est principium eorum quae determinantur in tota logica, est subiectum in ipsa logica; sed dicibile est huiusmodi; ergo dicibile erit subiectum ipsius logices.

Ad oppositum est ratio: subiectum debet esse commune per praedicationem ad omnia illa quae determinantur in scientia; sed dicibile non est huiusmodi; ergo non erit subiectum in logica.

2. Consequenter quaeritur de divisione ipsius logices, cum sint 3 actus animae, sc. quaerere, invenire, iudicare, videtur quod sicut dividitur² <in> artem inveniendi et iudicandi, similiter deberet dividi in artem quaerendi in aliqua parte ipsius logices, ubi doceret Aristoteles modum quaerendi.

3. Item, cum dividatur logica alia divisione in artem dividendi, definiendi et colligendi, quaeritur qualiter se habeat haec divisio ad priorem.

4. Quaeritur etiam propter quid scientia Topicorum et Elenchorum dicatur inventiva, scientia vero Priorum et Posteriorum iudicativa.

5. Quaeritur etiam utrum syllogismus exemplaris sit genus ad alias differentias syllogismorum.

5.1. Et ostenditur quod non,

5.1.1 quoniam impossibile est genus esse praeter aliquam suarum specierum; sed syllogismus exemplaris aliquando est sine aliqua suarum specierum, unde cum dicitur 'omne B est A, omne C est B, ergo omne C est

¹ Avicenna, *Metaph.* 1.2. In quo loco laudando scholastici communiter adiunctis, non applicatis, habent. In editione van Riet p. 10 quae apponuntur intentionibus intellectis primo legitur.

² dividitur] di(cit)ur M.

A', iste syllogismus non est demonstrativus nec [[dya]] dialecticus, nec aliquis aliorum, et ita non erit genus ad alios.

5.1.2 Item, genus praedicabile est de suis inferioribus; sed syllogismus exemplaris non praedicatur de aliis differentiis syllogismorum, sicut patet \con/sideranti; ergo non est genus.

5.2. Ad oppositum. Illud quod est superius ad aliqua et contrahitur ad illa sicut superius ad suas differentias est genus ad eadem; sed syllogismus exemplaris est huiusmodi, quia contrahitur per inferiores syllogismorum differentias; ergo erit genus ad illas differentias syllogismorum.

6. Item. Quaeritur de divisione syllogismi in suas differentias, et in quibus libris determinantur suae differentiae.

Ad 1a. Ad primum dicendum quod subiectum in scientia dupliciter est. Uno modo est subiectum illud ad quod stat resolutio omnium eorum de quibus determinatur in scientia illa, et hoc modo, sicut dicit Algazel,¹ deus est subiectum in metaphysica, et similiter dicibile est subiectum in logica et littera in grammatica. Alio modo <est> subiectum illud quod principaliter consideratur in aliqua scientia et cuius gratia determinantur omnia quae in eadem scientia speculantur, et hoc modo syllogismus est subiectum in tota logica secundum quod abstrahit a syllogismo exemplari et a qualibet sui differentia.

Ad 1a.1.1 Ad primum ergo obiectum in contrarium dicendum quod logicus constituit syllogismum in suis differentiis, docet enim constitutionem syllogismi exemplaris, demonstrativi et dialectici. Supponit tamen rationem syllogizandi /M 32vA/ †per syllogismum ut est scientia quae dicere(?)² designatur, et hanc supponit ab anima.†

Ad 1a.1.2 Ad aliud dicendum quod logica est de secundis intentionibus ipsius dicibilis, per quas intentiones ipsum dicibile habet rationem subicibilis et praedicabilis, cuiusmodi intentiones sunt genus et species &c., et hoc modo concedendum est quod dicibile est subiectum, cum ad ipsum sit resolutio logici.³

Ad 1b. Ad aliud [[dicendum]] patet solutio per praedicta, quod dicibile est subiectum quantum ad quandam condicionem subiecti, quantum vero ad quandam non.

Ad 2. Ad aliud dicendum quod non potuit esse aliqua pars logices quae doceret modum quaerendi, propterea quod quaerere sive dubitare est extra artem et non de arte, et ideo dividitur solum in artem inveniendi et iudicandi.

¹ Immo in *Metaphysica sua*, p. 4 ed. Muckle, Algazel ita loquitur: "Sciencie vero divine subiectum est id quod est communius omnibus scilicet esse, simpliciter, vel absolute".

² d(ore) dre' M, id quod fort. aut dicere aut differentiae significare potest.

³ resolutio logici] corruptelam subesse suspicor.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod dictae divisiones sic se habent quod una includit alteram, nam prima divisio logices est in artem dividendi, definiendi et colligendi. Ars vero colligendi dividitur in artem inveniendi et iudicandi, et traditur ars dividendi et definiendi in arte Posteriorum, cum divisio sit via in definitionem, definitio in demonstrationem. Ars vero inveniendi traditur in libro Topicorum, nam in Topicis docet Aristoteles invenire¹ per media probabilia, in Elenchis per apparentia probabilia. Ars vero iudicandi traditur in scientia Priorum et Posteriorum. In scientia enim Priorum docet iudicare per causam inferendi tantum, in scientia vero Posteriorum docet iudicare per causam inferendi et essendi.

Ad 4. Ad aliud dicendum quod iudicativa dicitur resolutoria secundum Aristotelem quoniam impossibile est verum ex falsis syllogizare in demonstrativa, et hoc propter convertibilitatem passionis cum causa propter quid, et ista ratio [[resolutionis]] resolutionis maxime accipitur in demonstrativa, et ab hac demonstratione sumunt aliae demonstrationes virtutem et naturam resolutionis, procedit enim huiusmodi demonstratio per modum qui est vere causa, et per huiusmodi medium habet res iudicari. Sed in scientia inventiva possibile est verum ex falsis syllogizare, sumit enim medium commune per quod non videtur res in quod resolvitur†, sed est devenire in cognitionem probabilem ipsius rei.

Ad 5. Ad aliud dicendum quod syllogismus exemplaris non est genus, sicut ostendunt rationes, sed est sicut quoddam commune extra, sc. exemplar a quo aliae differentiae syllogismorum sumunt rationem inferendi in modo et figura, forma enim syllogismi exemplaris recepta in forma speciali dat rationem inferendi.

Ad 5.2 Ad aliud dicendum quod syllogismus exemplaris est sicut accidentale² et abstrahibile per alias differentias syllogismorum, et non est commune essentiale praedicabile de ipsis, et idcirco non oportet quod sit genus.

Ad 6. Ad aliud dicendum quod omnis syllogismus aut est inferens tantum aut inferens et probans. Si sit inferens tantum, tunc est syllogismus exemplaris factus in materia generali, de quo agitur in libro Priorum. Si vero sit inferens et probans, tunc applicatur ad materiam specialem. Aut ergo ad materiam necessariam et ut necessariam acceptam; aut ad materiam probabilem. Si primo modo, sic demonstrativus syllogismus, de quo agitur in libro Posteriorum; si secundo modo, tunc est dialecticus syllogismus, de quo agitur in libro Topicorum. Aliae vero differentiae syllogismorum sunt sicut defectus et privationes contra hos, unde cum omnis demonstratio sit ex veris et propriis,

¹ Aristoteles invenire] *ord. inv. M a.c.*

² accidentale *haesitans scripsi*] *ac^{te} P.*

falsigraphicus vero syllogismus sit ex falsis vel ex veris, falso tamen modo intellectis, deficit secundum hoc a prima condicione principiorum demonstrationis. Tempta/32vB/tivus vero est ex communibus ad propria, et sic deficit a secunda condicione principiorum demonstrationis. Dialecticus vero syllogismus multos habet defectus, sicut postea patebit. Determinatur autem de falsigraphico syllogismo cum demonstratione in libro Posteriorum, de tentativo simul cum dialectico propter convenientiam principiorum, uterque enim ex communibus est.

< COMMUNIA AD LIBRUM PRIORUM >

Syllogismus vero exemplaris habet differentias primas et differentias secundas. Est enim quoddam exemplar in ratione illationis, et est in materia generali, de quo agitur usque ad partem illam "Quoniam autem idonei erimus".¹ Aliud est exemplar a parte cognitionis, et fit in materia speciali secundum rationes antecedentium consequentium et extraneorum, de quo agitur in illo capitulo "Quoniam autem idonei".

In secundo Priorum agitur de differentiis ipsius syllogismi exemplaris per quas manifestatur virtus eiusdem syllogismi exemplaris, et sunt sex. Unus²: includit plura per subalternationem. Secundus: ex falsis verum. Tertius circularis. Quartus conversivus. Quintus per impossibile. Sextus ex oppositis. De quibus postea dicitur.³

< CIRCA PRIMUM PRIORUM >

1. Deinde quaeritur utrum de syllogismo exemplari possit esse scientia.

1.1. Et videtur quod non:

1.1.1 Quia quemadmodum speciales differentiae syllogismorum requirunt exemplar a quo sumant⁴ rationem inferendi, similiter ipse syllogismus exemplaris requirit exemplar ad cuius similitudinem fiat. Pari ratione aliud [aliud] exemplar requirit aliud [[et]] [aliud], et sic in infinitum, vel erit stare in aliquo primo quod non habebit exemplar.

1.1.2 Ad idem. Omnis scientia est per syllogismum; ergo scientia de syllogismo erit per syllogismum, et sic idem erit subiectum et instrumentum.

2. Gratia huius quaeritur quare non est scientia de inductione exemplari et de enthymemate exemplari.

¹ Arist. APr. 1.27. Quoniam] Quomodo textus Aristotelicus, A.L. III: 58.21.

² unus M] primus malim.

³ Ex falsis verum APr. 2.2, circularis 2.5, conversivus 2.8, per impossibile 2.11, ex oppositis 2.15.

⁴ sumant] sumunt M.

3. Item quare non est de enuntiatione exemplari aliqua scientia sicut est de propositione exemplari.

4. Item quare non est de demonstratione exemplari aliqua scientia a qua sumere $\langle n \rangle t$ speciales demonstrationes modum docendi.

Ad 1. Ad primum dicendum quod de syllogismo exemplari est scientia.

Ad 1.1.1. Sed est duplex exemplar: quoddam est exemplar quod est extra animam, et tale est syllogismus extra animam exemplaris, quia consideratur ut scientia quaedam, et talis syllogismus est subiectum in libro Priorum. Aliud est exemplar existens in anima tantum, et de huiusmodi syllogismo non est scientia, sed per ipsum constituitur scientia de exemplari, exemplar vero huiusmodi existens in anima non requirit aliud exemplar extra, et sic non erit abire in infinitum secundum praedictum modum.

Ad 1.1.2 Per hoc patet solutio ad aliud, nam de exemplari extra constituitur scientia per exemplar in anima.

Ad 2. Ad aliud dicendum quod principium inductionis sunt signa, haec autem sunt in materia speciali. Item inductio est species ratiocinationis dialecticae, et sic requirit materiam probabilem, propter quod non potuit esse inductio exemplaris. Eadem ratione non potuit esse de enthymemate.

Ad 3. Interpretatio¹ vero non potest fieri nisi in materia speciali in qua fit² veritas vel falsitas, et idcirco verum et falsum sunt passionis enuntiationis, et hoc non potuit esse in materia generali, et ideo non potuit esse enuntiatio exemplaris.

Ad 4. Ad aliud dicendum quod bene potest esse demonstratio circularis, et non potuit esse demonstratio exemplaris, et huius ratio est quod demonstratio habet condiciones materiales, quae sunt condiciones suorum principiorum; huiusmodi vero condiciones habent materiae³ naturam, quae repugna[n]t naturae exemplari $\langle s \rangle$, propter quod non potuit esse demonstratio exemplaris.

5. Consequenter quaeritur circa primum principium syllogismi exemplaris. Cum syllogismus exemplaris habeat unum defectum, et si habeat unum esse, quaeritur quare [[he]] habeat duo principia non subalterna, scilicet dici de omni et de nullo. Et si dicatur quod hoc quia syllogismorum /M 33rA/ alius est affirmativus, alius negativus, et dici de omni est principium syllogismorum affirmativorum, dici vero de nullo est principium syllogismorum negativorum, tunc quaeratur quare similiter non habuit duas definitiones, unam propter syllogismum affirmativum, aliam propter negativum.

¹ interpretatio] interp[re]tatio M; enuntiatio *malim*.

² fit M] *forsitan sit scribendum sit*.

³ materiae] *fort. secludendum*.

6. Item, cum sit eadem via a Thebis Athenas et econverso, et de omni incipi <a> t a praedicato et terminetur ad subiectum, in toto vero incipit a subiecto et terminatur ad praedicatum, quaeritur quare hic¹ Aristoteles ponit duo esse principia syllogismi.

7. Postea quaeritur de conversionibus, quae sit necessitas determinandi de conversionibus in libro Priorum.

8. Item. Quare Aristoteles non tractat de conversione per contrapositionem, cum de ea tractat Boethius.²

9. Item. Quaeritur utrum sequatur 'nullum B est A, ergo nullum A est B'. Et videtur quod non, quia ibi non est syllogismus, nec exemplum, nec enthymema, nec inductio. Quod patet sic: nam si reducatur in syllogismum hoc³ modo: 'nullum B est A, omne A est B, ergo nullum A est B' petitur quod est in principio, cum medium sit idem penitus cum altero extremorum.

10. Item. Quaeritur quare sint tres figurae.

Et videtur quod plures deberent esse, quia modus respondet figurae; ergo quot sunt modi, tot debent esse figurae.

11. Item, in tertia figura subicitur medium in utraque, et in secunda praedicatur in utraque, in prima subicitur in una et praedicatur in altera; quaeritur quare non est econverso, <ita> quod medium praedicetur in maiori et subiciatur⁴ in minori. Et quod deberet esse videtur: facit enim Boethius talem syllogismum 'omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia.'

12. Item. Quaeritur quae sit necessitas modorum imperfectorum qui determinantur in secunda et tertia figura,

Et ostenditur quod nulla. Omne genus problematis concluditur per quatuor perfectos modos primae figurae; sed nobilius est concludere modo perfecto quam imperfecto, et ita superfluunt illi qui sunt in secunda et tertia figura.

13a. Item, videtur quod in secunda figura nullus sit syllogismus, quia in omni syllogismo est sumptio sub; sed in modis secundae figurae non est sumptio sub, ut apparet in secundo modo ipsius secundae figurae, ut cum dicitur 'omnis homo est animal, nullus lapis est animal, ergo &c.' non sumitur lapis nec sub animali nec sub homine, quare non erit syllogismus.

13b. Similiter potest quaeri de modis tertiae.

14. Item, quaeritur quomodo differunt primus modus et secundus secundae figurae. Et videtur quod in nullo, quia eadem conclusio in utroque, nec differunt praemissae nisi transpositione earum, quia in primo modo maior negativa, minor affirmativa, in secunda econverso.

¹ hic] hoc M, ut videtur.

² Sc. in tractatu de syllogismo categorico.

³ hoc] haec M.

⁴ subiciatur] subi^ace^{t(ur)} M.

15. Item, quare in prima figura nihil sequitur minori existente negativa nec in secunda ex duabus affirmativis.

16. Item. Quaeritur de modis indirecte concludentibus in prima figura, et propter quid non sint aliqui modi indirecte concludentes in secunda et tertia.

17. Et videtur quod superfluant illi modi, quia melius est concludere directe quam indirecte; sed primus indirectorum posset concludere particularem directe; ergo non est artis quod concludat indirecte; posset etiam concludere universalem affirmativam, quod maius est.

18. Item, si in secunda figura nihil sequitur minori <existente> negativa. Quaeritur qualiter in octavo et nono possit esse maior negativa.

Ad 5. Ad primum dicendum quod de omni et de nullo conveniunt in modo sumendi sub. Utrobique enim est ratio sumendi sub subiecto, differenter tamen in eo quod ubi est de nullo, ibi removetur aliquid ab eo quod sumitur sub; ubi autem est de omni, assignatur aliquid inesse illi quod sumitur sub; et sic de omni et de nullo /M 33rB/ conveniunt in natura una reperta in quolibet syllogismo, et per hanc naturam omnis syllogismus habet unam definitionem.

Ad 6. Ad aliud dicendum quod de omni et esse in toto sunt eadem secundum rem, differunt tamen secundum rationem. Item differunt quoniam alicubi potest esse de omni ubi non est in toto, ut quando sunt duo termini convertibiles; tunc enim neuter terminorum est totum ad reliquum.

Ad 7. Ad aliud dicendum quod quidam sunt syllogismi quorum consequentia est necessario manifesta propterea quod ibi est complete de omni vel de nullo, sicut in prima figura. Alii vero sunt syllogismi qui licet inferant¹ de necessitate, non tamen manifesta consequentia propterea quod in eis non est manifeste de omni et de nullo, ut syllogismus secundae et tertiae figurae. Facta autem conversione alicuius praemissarum ita quod reducuntur in primam figuram, manifesta est in eis ratio sumendi sub. Determinatur igitur de conversione ut illi modi imperfecti qui de necessitate inferunt, non tamen manifeste, per conversionem reducuntur in primam figuram, et ita fit² in eis manifesta necessitas.

Ad 8. Ad aliud dicendum quod conversio per contrapositionem sequitur convertentiam, nec manent idem termini, cum finiti mutantur in infinitos. In conversa vero et convertente debent manere idem termini.

Ad 9. Ad aliud dicendum quod conversio non infert per virtutem alicuius argumentationis specialis, sed magis per virtutem principii mathematici quod est 'quaecumque uni et eidem sunt eadem, inter se sunt eadem', quod patet in probatione universalis negativae quam facit Aristoteles sic: [[nullum]] Nullum

¹ inferant] inferunt M.

² reducuntur – fir] an reducuntur – sit scribendum?

[[A est]] B est A, ergo nullum A est B'. Si non sequitur, da oppositum, 'quoddam A est B'. Tunc dicit quod sumatur illud A determinatum quod B sit illud idem; tunc ergo verum est dicere quod illud [in]est A, et iterum quod illud est B. Ergo per virtutem dicti principii sequitur quod B est A. Sed repugnant primae quae fuit 'Nulla B est A'.

Ad 10. Ad aliud dicendum quod syllogismus exemplaris habet materiam complexam et incomplexam. Incomplexa materia sunt tres termini, et huic materiae respondet figura pro forma. Complexa vero materia¹ sunt duae propositiones, et huic materiae respondet modus, nec propter hoc habet syllogismus duas formas complexas, nam figura est materialis ad modum, et modus $e < s > t$ forma completiva syllogismi. Dicendum igitur quod tres termini non possunt nisi tribus modis diversimode ordinari. Aut ita quod medium subicitur utrique aliis duobus, aut ita quod praedicatur, aut quod subicitur in prima, praedicatur in secunda; et sic docet Aristoteles trium figurarum rationem in illo capitulo "Quoniam igitur in hiis figuris &c.", et haec est diversitas figurarum propter diversos status hominum. Quibus² enim magis est manifestum medium sensibile³, quale est medium in tertia figura, hiis est facienda probatio per tertiam figuram; aliis vero notiora sunt intelligibilia, et hiis facienda est probatio per secundam; alii vero sunt qui conveniunt ***⁴ sensibile ad intelligibile, et hiis facienda est probatio per primam, in qua⁵ medium primo est sensibile in maiori et deinde intelligibile in minori.

Ad 11. Ad hoc quod dicitur quare non fit econverso, sc.⁶ quod medium [non] praedicatur in maiori et subicitur in minori, dicendum quod $< \text{non} >$ differunt nisi sola transpositione propositionum. Similiter intelligendum est quod figura modo non respondet, sed terminus; et quia termini tribus modis ordinantur, ideo sunt tres figurae.

Ad 12. Ad aliud dicendum quod licet quantum ad utentes ratione per primam figuram posset concludi omne genus problematis, quia tamen quidam fuerunt quibus medium sensibile magis fuit manifestum, alii autem /M 33vA/ quibus intelligibile magis fuit manifestum, ideo patet necessitas secundae et tertiae figurae.

Ad 13. Ad aliud dicendum quod in secundo secundae figurae non est ratio manifesta sumendi sub[[iecto]], sicut ratio ostendit; sed si convertatur minor et fiat praepost <er>atio propositionum ita quod reducitur in secundum primae, et tunc manifesta est ratio sumendi sub; et sic dicendum est de aliis.

¹ complexa vero materia] complexi vero termini M.

² Quibus] *fort.* Quibus <dam> *scribendum.*

³ sensibile] sentiunt M (?).

⁴ ***] *spat. vac. 9 fere litt. reliquit M.*

⁵ qua] quo M.

⁶ sc.] *fort.* sic *scribendum.*

Ad 14. Ad aliud dicendum quod licet quantum ad cognitionem non differant primus et secundus secundae figurae, differunt tamen a parte modi procedendi, nam aliquando sic est quod medium non est manifestum, et inest minori, et tunc est primus modus; aliquando e converso, et tunc est secundus; et tunc differunt illi duo.

Ad 15. Ad aliud dicendum quod si in prima figura minor esset negativa, esset processus a destructione antecedentis, et ita nihil sequeretur; et si[c] in secunda similiter esset processus ex duabus affirmativis in terminis non existentibus¹ esset consequens a positione consequentis, quare consequentia nulla.

Ad 16. Ad aliud dicendum quod †si† in secunda figura est medium in ratione medii, et ideo maioris virtutis est syllogismus factus in prima figura quam in aliis, propter quod habent virtutem concludendi directe et indirecte, non sic autem in aliis.

Ad 17. Ad aliud dicendum quod primus et secundus et tertius indirectorum sunt idem cum syllogismis² concludentibus plura per subalternationem, de quibus determinatur in principio secundi Priorum; ergo licet primus, secundus et tertius indirectorum possint concludere directe, ut [[..]] tamen manifestetur virtus syllogismi indirecte concludentis <***>, sed quartus et quintus indirectorum non potuerunt concludere directe, ut patet inspicienti.

Ad 18. Ad aliud dicendum quod in secundo minori negativa nihil sequitur in prima figura intelligendum est in modis directe concludentibus, et non in aliis.

19. Deinde quaeritur propter quid maiori de inesse et minori de necessario nihil sequitur sed solum e converso.

20. In quibus etiam modis et qualiter tenet mixtio necessarii et de inesse.

Ad 19. Ad hoc dicendum quod quando est de necessario, tunc virtus maioris artat minorem propositionem ad hoc quod ipsa sit de inesse simpliciter et non ut nunc; quando vero est e converso, quia virtus minoris non artat maiorem, tunc potest maior esse de inesse ut nunc vel de inesse simpliciter, et ideo tunc non sequitur e converso.

Ad 20. Ad aliud notandum quod ex utraque de necessario sequitur conclusio in qualibet figura, sicut ex utraque de necesse. In mixtis vero s(?)***³ ex maiori de necessario et minori de inesse sequitur generaliter conclusio de necessario in prima figura. In secunda vero si negativa fuerit de necessario, sequitur conclusio de necessario praeter quam in quarto modo. In tertia vero si universalis fuerit de necessario, sive maior sive minor, semper sequitur conclusio de necessario praeter quam in quinto modo.

¹ existentibus] exi(stenti)bus M.

² cum syllogismis] consimilis M.

³ ***] spat. vac. 6 fere litt. M.

21. Deinde quaeritur quid sit contingens

22. et quot modis dicitur

23. et qualiter sumitur in propositionibus de contingenti de quibus docet Aristoteles syllogizare in capitulo de contingenti.

24. Item. Quaeritur quare istae de possibili et de contingenti habent duplicem acceptionem, non sic autem illae de necessario.

25. Item, propter quid ex duabus de contingenti in secunda figura nihil sequitur.

Ad 21. Ad primum dicendum quod secundum Aristoteles contingens est quo non existente posito tamen inesse nihil sequitur impossibile.¹ Et haec definitio convenit contingenti ad utrumlibet. Tale autem numquam existit necessarium. Contingens vero pro /M 33vB/ possibili aliquando existit necessarium.

Ad 22. Ad aliud dicendum quod contingens est aliquid dupliciter. Est enim aliquid contingens pro possibili, et aliquid ad utrumlibet. Et contingens pro possibili dicitur de necessario [et necessario] quod est possibile. Contingens vero ad utrumlibet dicitur quia aut se habebit indifferenter ad utramque partem contradictionis, aut plus ad unam partem quam ad alteram. Si primo modo, tunc contingens infinitum, ut me currere. Si secundo modo, aut ergo habebit causam determinatam in subiecto per naturam, et sic est contingens natum sive contingens ut in pluribus, ut senem canescere; aut non habebit causam determinatam in subiecto, et tunc est contingens raro et in paucioribus, ut senem non canescere.

Ad 23. Ad aliud dicendum quod Aristoteles in Prioribus docet syllogizare ex oppositis in capitulo de contingenti, nam contingens infinitum habet medium inordinatum, et per huiusmodi non fit syllogismus.

Ad 24. Ad aliud dicendum quod in hiis quae contingunt contingit sumere duplices partes, quia aut partes quae sunt <a> ut quas contingit esse et ideo contingit dicere dupliciter [§] 'omne B contingit esse A', aut quia omne quod est B, aut quia omne quod contingit esse B. Sed in illis de necessario non sic est aut in illis de impossibili. In talibus enim necesse est sumere partes aut quae necessario sunt aut quae impossibiliter sunt, propter quod de omni de necessario non habebit duplicem acceptionem, nec de omni de impossibili.

Ad 25. Ad aliud dicendum quod ex duabus de contingenti nihil sequitur in secunda figura propter hoc quod duae de contingenti ad utrumlibet convertuntur in oppositam qualitatem, sed in secunda figura necesse est alteram esse negativam.

¹ *Arist. APr. 1.13.32a18-20.*

Aliter potest dici quod negativa de contingenti ad utrumlibet non convertitur in terminis, sicut dicit Aristoteles ibidem. Non enim sequitur, si nullum hominem contingit esse album, quod nullum album contingit esse hominem; quia si haec esset vera 'nullum album contingit esse [[animal]] hominem', affirmativa esset vera 'omne album contingit esse hominem', quod est impossibile, quia aliquod album impossibile est esse hominem. Sed modi universales secundae figurae reducuntur ad primam figuram per conversionem negativae, propter quod \in/ secunda figura non fuit possibilis generatio ex utraque de contingenti ad utrumlibet.

26. Postea quaeritur de syllogismo ad propositum, de necessitate eius,

27. et propter quid dicatur ad propositum.

28. Et videtur quod de tali syllogismo non debeat Aristoteles determinare in libro Priorum¹ sic:

Nulla scientia quae considerat syllogismum ratione formae consistentis in modo et figura debet considerare materiam specialem syllogismi, cum materia non sit causa diversitatis in forma; sed scientia Priorum est huiusmodi in qua consideratur syllogismus ratione suae formae; ergo in eadem scientia non debet considerari materia specialis; sed syllogismus ad propositum est materia specialis, fit enim in antecedente,² consequenti, extraneo; sic ergo de ipso non debet Aristoteles determinare in libro Priorum.

Ad 26. Ad hoc dicendum quod syllogismus probans duo habet in se, scilicet illationem et cognitionem * * *³ enim et generat aliquem habitum, et sic habet duplex exemplar, unum a parte formae, et hoc est syllogismus exemplaris factus in materia generali, aliud exemplar a parte cognitionis, et hoc est syllogismus ad propositum, qui fit in antecedentibus, consequentibus et extraneis, et hoc est per medium antecedentis ad praedicatum conclusionis probandae vel consequentis ad subiectum vel praedicatum eiusdem conclusionis /M 34rA/ †vel repugnans†, et haec est necessitas syllogismi ad propositum.

Ad 27. Dicitur autem syllogismus ad propositum propterea quod in ipso forma exemplaris applicatur ad materiam propositam sive necessariam quae est materia specialis, nam propter hoc est forma syllogismi exemplaris ut applicetur ad materiam specialem.

Ad 28. Ad aliud dicendum quod est materia syllogismi ad propositum sic specialis, tamen a parte nostrae acceptionis est generalis, non enim accipitur ut probetur⁴ intraneum sed sub hiis differentiis generalibus 'antecedens' 'consequens' 'extraneum'.

¹ Cf. Arist. APr. I.27, A.L. III.1: 58.22-23.

² in antecedente] manente M.

³ ***] spatium vacuum 2-3 fere vocabulorum capax reliquit M.

⁴ probetur] probatur M.

CIRCA SECUNDUM PRIORUM

1. Quaeritur quot sint differentiae syllogismi exemplaris ibi determinatae.
2. Item. Quaeritur propter quid ex falsis sequitur verum, non autem econverso et quae sit necessitas determinandi ibi de syllogismo concludente verum ex falsis.
3. Item, ostenditur quod syllogismus circularis superfluat, cum illa forma ad nullam materiam specialem possit applicari; non enim demonstratio circularis nec syllogismus dialecticus circularis, sicut <***> Aristoteles, quia utrobique petitur¹ quod est in principio; sic ergo videtur quod eius forma et eius generatio sit inutilis.
4. Item. Quaeritur in quo differt conversivus a per impossibile.
5. Item, videtur quod syllogismus per impossibile superfluat, nam per syllogismum ostensivum potest probari omne genus problematis; ergo et melius est ostendere aliquid per ostensivum quam per impossibile; ergo huiusmodi differentia syllogismi videtur superfluere.
6. Item. Quaeritur quare non est inductio per impossibile sicut est syllogismus per impossibile.
7. Quaeritur etiam de necessitate syllogismi ex oppositis. Cum nullus syllogismus sumat opposita, et syllogismus ex oppositis sumat opposita, videtur quod omnino superfluat differentia talis syllogismi.

Ad 1. Ad primum dicendum quod primus liber Priorum differt a secundo per hoc quod in primo libro manifestatur generatio syllogismi exemplaris prius dicti, et ita in secundo manifestantur² diversae virtutes syllogismi exemplaris et eius differentiae diversae. Huiusmodi autem differentiae sunt sex, quarum prima est syllogismus concludens plura per subalternationem, secunda est syllogismus concludens verum ex falsis, tertia syllogismus circularis, quarta syllogismus conversivus, quinta per impossibile, sexta est syllogismus ex oppositis.

Ad 2. Ad aliud dicendum quod praemissae se habent ad conclusionem sicut antecedens ad³ consequens; sed antecedente non existente potest consequens existere; et propter hoc in praemissis existentibus falsis potest conclusio esse vera: sed consequente non existente non est possibile antecedens permanere, et ita ex veris non sequitur falsum, sed econverso.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod quaedam sunt quorum generatio est secundum rectum, sicut generatio animalium et plantarum, et in talibus non

¹ petitur] petetur M.

² manifestantur] manifestetur M.

³ ad] et M.

potest esse illatio circularis. Alia¹ vero sunt quorum generatio est circularis, sicut dicitur \in/ secundo Posteriorum, nam pluvia facta terra depluit<ur>, terra depluta fit vapor, vapore facto fit nubes, nube facta fit pluvia.² In hiis ergo consideratur generatio circularis. Dico ergo quod syllogismus circularis nihil probat, sed potest inferre circulariter in hiis quorum \est/ generatio circularis, ut dictum est.

Et nota quod syllogismus circularis fit in materia circulari, et in tali materia universalis affirmativa convertitur in terminis. Et sunt sex syllogismi in quibus circulatione perfecta <***>; primus est ***³ principalis, secundus ex conclusione conversa maiore infert minorem, tertius ex minore infert maiorem, quartus ex conversa conclusione et maiori infert conversam minoris, quintus ex conversa conclusionis et maiori infert conversam maioris, sextus ex conversa maioris et minori infert conversam conclusionis. Et hoc patet tribus terminis convertentibus, sc. A, B, C.

Ad 4. Ad aliud dicendum quod syllogismus conversivus probat consequentiam, syllogismus per impossibile probat rem, sicut dicit ibidem Aristoteles. Nam syllogismus conversivus, sicut dicit ibidem,⁴ sumit oppositum conclusionis et alteram prae/M 34rB/missarum <et> infert reliquam, et sic oportet priorem esse necessariam, cum oppositum conclusionis non possit stare cum altera praemissarum. Syllogismus vero per impossibile probat rem sumendo oppositum praeconcessi⁵ vel praenegati et cum aliqua hypothesi ducit ad manifestum impossibile, quo [[conclusio]] concluso vel interempto regreditur⁶ super principale propositum praeconcessi vel praenegati ipsum interimendo, et sic infert propositum esse verum.

Ad 5. Ad aliud dicendum quod quidam eligunt verum propter se, et hiis syllogizandum est ostensive. Alii eligunt verum propter fugam maioris falsi, et hiis syllogizandum est per impossibile.

Ad 6. Ad aliud dicendum quod non potuit esse inductio per impossibile quia huiusmodi processus repugnat naturae inductionis; sumere enim oppositum conclusionis inductionis non est nisi dupliciter: aut contrarie aut contradictorie. Si contrarie, patet quod cum talis processus sit universalis, non potuit esse principium inductionis. Si contradictorie, per illam non poterit interim alia praemissarum, vel \non/ poterit syllogizari opposita alicuius praemissarum. Propter hoc non potuit esse <in>ductio per impossibile.

¹ alia] aliae M.

² Arist. APo. 2.12.95b38-96a4

³ ***] spat. vac. 3-4 vocum capax M.

⁴ Respici videtur APr. 2.14.

⁵ praeconcessi] praemissi M.

⁶ regreditur] redarguitur M.

Ad 7. Ad aliud dicendum quod syllogismus ex oppositis utilis est solum contra dicentem opposita, tunc enim per syllogismum ex oppositis contingit deducere¹ ad manifestum impossibile, quia idem removetur a se ipso.

8. Consequenter quaeritur propter quid determinatur in secundo Priorum de petere quod est in principio et de non² propter hoc accidere,³

9. <et> quare⁴ differenter determinatur hic de petere quod est in principio \in/ secundo Priorum et in octavo Topicorum et in primo Elenchorum.⁵

Ad 8. Ad hoc dicendum quod <petere quod> est in principio est defectus contra syllogismum circularem, nam in syllogismo circulari facto in materia speciali <est petere> quod est in principio. Item non propter hoc accidere est defectus contra syllogismum per impossibile, in tali enim syllogismo proprie habet fieri non causa ut causa aut non propter hoc accidere, sicut habetur in primo Elenchorum.⁶

Ad 9. Ad aliud dicendum quod, sicut dicit Aristoteles,⁷ quod de petere quod est in principio agitur in secundo Priorum secundum veritatem, in octavo Topicorum secundum probabilitatem, in primo Elenchorum secundum quod est defectus ratione probationis contra syllogismum dialecticum; sic enim facit locum sophisticum. Et qualiter hoc contingat dicitur ibi.

10. Postea quaeritur, cum inductio et syllogismus sint perfectae species argumentationis, et perfectum non reducitur ad perfectum, quaeritur qualiter contingat inductionem reduci ad syllogismum.

11. Item qualiter exemplum reducitur ad syllogismum.

12. Item quare sunt tot species argumentationis et non plures nec pauciores.

Ad 10. Ad primum dicendum quod inductio ratione suae formae et modi inferendi est perfecta species ratiocinationis, nec sic reducitur ad syllogismum ratione suae formae sed magis ratione materiae, et hoc modo deficit a syllogismo. Reducitur autem ad syllogismum sic: probat primum de postremo per medium, si vero debeat fieri syllogismus inductionis, probatur primum de medio per postremum. Ut sit perfectus talis syllogismus †'omnis homo est equus et mulus† et sic de aliis longaevis; sed omne non habens cholera est homo, equus vel mulus et sic de aliis; ergo &c. Inductio vero probat primum de medio per postremum.

¹ deducere] de nec(essita)te M.

² de non] inv. M.

³ *Petere quod est in principio: APr. 2.16; non propter hoc accidere 2.17*

⁴ quare] quoniam M

⁵ *Arist. APr. 2.16; Top. 8.13; SE 5.167a36-39, 6.168b22-26, 27.181a15-21.*

⁶ *Arist. SE 5.167b22-23.*

⁷ *Cf. Arist. Top. 8.13.162b31-33.*

Ad 11. Ad aliud dicendum quod exemplum non habet reduci ad unum syllogismum sed in duos, ita quod probet primum de medio per id quod est in tertio, ut si sit factum tale exemplum ‘anima Socratis est immortalis, ergo anima Platonis est immortalis’, reducitur in duos syllogismos /M34vA/ sic: ‘anima Socratis est immortalis; sed anima Socratis est anima hominis; ergo anima hominis est immortalis’; secundus syllogismus est ‘anima hominis est immortalis; anima Platonis est anima hominis; ergo anima Platonis est immortalis’, et huiusmodi secundi syllogismi primum probat de medio primus syllogismus per id quod quod est simile in tertio.

Ad 12. Ad aliud dicendum quod motus argumentationis qui est in syllogismo proportionatur motui naturae recto; sed motus naturalis rectus est a medio vel ad medium; si sit a medio, aut ergo erit a medio completus aut incompletus; si sit completus, tunc est motus ignis, qui est a deorsum in sursum, et huic proportionatur motus inductionis; si sit incompletus, tunc est motus aeris, et huic motui proportionatur exemplum; si autem ad medium, aut est completus aut incompletus; si completus, huic proportionatur motus syllogismi; si incompletus, tunc est motus aquae, huic proportionatur motus enthymematis.

Et nota quod in primo libro sunt sex capitula. In quorum primo agitur de principiis syllogismi exemplaris, ut sunt propositio, terminus, dici de omni, de nullo, et conversiones. In secundo agit Aristoteles de generatione syllogismi exemplaris in materia generali et uniformiter et sumptis et mixtim, et hoc tam in illis de inesse quam in modalibus, ut ibi <I.4.25b32> “Quoniam¹ igitur tres termini &c.” In tertio probat sufficientiam principiorum materialium et formalium, ibi <I.23.40b17> “Quoniam igitur qui in hiis figuris”. In quarto de resolutione syllogismorum in modum et figuram, ibi <I.32.46b40> “Quomodo autem reducemus”.

In secundo vero Priorum sunt tria capitula generalia. In quorum primo agitur de dictis sex differentiis syllogismi exemplaris, et sic ibi sunt sex capitula specialia. In secundo agitur de quibusdam definitionibus [[dictarum]] differentiarum dictarum syllogismi, ibi <II.16.64b28> “In principio autem petere”. In tertio docet reducere enthymema et exemplum ad syllogismum, ibi <II.22.67b27> “Quoniam² autem convertuntur extremitates”. Et nota quod passio insita in hac scientia est inferre per naturam modi et figurae, et haec manifestetur de syllogismo exemplari.

¹ Quoniam] Quando Arist. Idem error in modo “De communibus artium liberalium § 72.

² Quoniam] Quando Arist.

COMMUNIA AD LIBRUM POSTERIORUM

1. Primo quaeritur utrum de demonstratione possit esse scientia.

Et videtur quod non, quoniam omnis scientia <est> per demonstrationem; ergo, si sit scientia \de/ demonstratione, hoc erit per demonstrationem.

2. Item, cum demonstratio non addat formam super formam syllogismi exemplaris, sed solum materiam necessariam, diversitas autem materiae non facit diversitatem secundum speciem, et ita videtur quod demonstratio et syllogismus sint idem simpliciter.

3. Item quaeritur quae sit necessitas determinandi de praecognitionibus in scientia Posteriorum.

4. Item quot sunt praecognitiones.

5. <***>

6. Item, “quid est quod dicitur” <est> praecognitio passionis; quare “quia” non est eius praecognitio, cum de subiecto oporteat praecognoscere utrumque, scilicet quid <est> quod dicitur et quia est.

7. Praeterea, cum quia sit praecognitio dignitatis, quare quid est non est eius praecognitio.

8. Item, quomodo differat quia est quaestio et quia est praecognitio.

Ad 1. Ad primum dicendum quod duplex est demonstratio, est enim quaedam demonstratio quae est syllogismus extra anima, et illa consideratur ut substantia quaedam, et haec est subiectum in libro Posteriorum. Alia est demonstratio in anima ad quam anima aspiciens constituit scientiam extra de demonstratione; quae sic est non est scientia Posteriorum. Et sic non est inconveniens quod per rationem demonstrandi quae est in /M 34vB/ anima constituitur scientia de demonstratione extra.

Ad 2. Ad aliud dicendum quod demonstratio apponit supra syllogismum materiam quae habet condiciones diferentes secundum speciem a condicionibus materiae syllogismi exemplaris, quae condiciones sunt ‘primum, verum, immediatum’ et sic de aliis, et ratione harum differt secundum speciem.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod non potest generari disciplina per demonstrationem nisi discipulus habeat aliquam praecognitionem, cum doctrina intellectiva fiat ex praeexistenti cognitione. Oportet enim quod discipulus intelligat quid est quod dicitur per nomen passionis et subiecti. Oportet etiam quod prius supponat subiectum esse in scientia et partes subiecti.

Ad 4. Et per hoc patet numerus praecognitionum, quia omnis cognitio aut est a parte rei, et sic est quia; aut a parte vocis et rationis, et sic est quid est quod dicitur per nomen.

Ad 5. Per hoc etiam patet solutio ad †secundum†. Oportet ergo in scientia de subiecto praecognoscere quia est et quid est; et¹ de passione quid est, de dignitate quia. Et ita patet <quod> praecognitio subiecti composita est ex praecognitione passionis et dignitatis, et ideo non est differens per speciem ab illis.

Ad 6. Ad aliud dicendum quod inhaerentia passionis non habet cognosci cum debeat probari, sed sufficit quid est quod dicitur per nomen cognoscere et idcirco quia est non est praecognitio passionis.

Ad 7. Ad aliud dicendum quod dignitas est quid complexum, et ita non significat nisi quod suae partes significant, et propter hoc quid est non est praecognitio dignitatis, sed magis partium.

Ad 8. Ad aliud dicendum quod quia est prout est quaestio quaerit de inhaerentia passionis, prout autem est praecognitio magis respicit subiectum passionis et dignitatem, et sic patet quod quia est non est idem secundum quod est praecognitio et secundum quod est quaestio.

9.1. Deinde quaeritur de sufficientia principiorum. Cum enim demonstratio sit ex propriis principiis, videtur quod nulla principia demonstrationis sint communia.

9.2. Si dicatur quod demonstratio sit ex communibus appropriatis, quaeritur qualiter fiat huiusmodi appropriatio communium principiorum, utrum a parte rei vel a parte nostrae acceptionis. <9.2.1> Non a parte rei, quia tunc non esset principium commune, ut si geometra dicat ‘omne totum continuum maius est sua parte’. <9.2.2> Nec secundo modo, quia tunc dialecticus pari ratione posset appropriare sua principia.

10. Quaeritur etiam qualiter huiusmodi principia communia se habent ad demonstrationem.

Ad 9. Ad hoc dicendum quod omne principium demonstrationis aut est proprium aut commune. Si proprium, tunc ingreditur actu demonstrationem. Aut ergo erunt principia complexa aut incomplexa. Si complexa, sic est maior et minor propositio² quae sunt principia immediata. Et horum condiciones sunt quinque: primum, immediatum, prius, notius et causa. Si autem sunt incomplexa, tunc sunt tria: passio, subiectum et definitio, quod est medium in potissima demonstratione. Si autem sint communia, hoc est tripliciter,³ quia aut sunt definitiones aut suppositiones aut dignitates, sicut habetur in illa parte “Immediati autem principii”.⁴ Sub suppositione alicui comprehenditur petitio et

¹ et] quod M.

² propositio] probatio M.

³ tripliciter] dupliciter M.

⁴ Arist. APo. 1.2.72a14.

quaestio, et haec differunt secundum rationem, non tamen secundum rem. Est enim quaedam suppositio simpliciter, et haec est principium indemonstrabile. Alia est suppositio alicui, et haec propositio est demonstrabilis, non demonstrata, accepta ut probabilis. Petitio autem est si discipulus non opinetur nec hoc nec huic contrarium. Quaestio vero dicitur dum est in contrarium dicentis oppositum, sicut dicitur ibi, non est autem suppositio nec petitio.

Ad 9.1. Ad primum ergo dicendum quaesitum quod demonstratio est ex communibus appropriatis.

Ad 9.2. Ad primum obiectum dicendum quod illa appropriatio est a parte /M 35rA/ acceptionis nostrae et non a parte rei, <*Ad 9.2.1*> nam geometra accipit hoc principium ‘omne totum maius est sua parte’ pro toto continuo, et sic appropriat commune secundum acceptionem nostram.

Ad 9.2.2 Ad obiectum in contrarium dicendum quod in demonstrativa scientia est aliquod principium reale quod est causa acceptionis determinatae principii communis secundum rem, sicut punctus in geometria, unitas in arithmetica sunt causa appropriationis et determinatae acceptionis communium principiorum in illis scientiis. Sed dialecticus non habet aliqua principia talia propria per quae possit communia appropriare.

Ad 10. Ad aliud dicendum quod communia principia sunt ut praestent virtutem maiori propositioni et minori in demonstratione declarando ipsas, ut patet in exemplo communi¹ ‘omnis figura plana tribus rectis lineis contenta habens angulum extrinsecum aequalem duobus [rectis] angulis intrinsecis sibi oppositis habet ³² angulos aequales duobus rectis; sed omnis triangulus est huiusmodi figura; ergo &c.’ – hic nos³ oportet uti huiusmodi suppositionibus, definitionibus, distinctionibus, oportet enim scire quod triangulus est figura plana &c., et sic requiritur definitio. Iterum oportet intelligere quod angulus extrinsecus sit aequalis duobus intrinsecis sibi oppositis, et sic requiritur suppositio. Iterum et dignitas ‘quaecumque uni et eidem sunt aequalia, inter se sunt aequalia’, ut quemadmodum angulus extrinsecus <cum> angulo sibi coniuncto valet duos rectos, sic anguli[s] intrinseci[s] aequales intrinseco cum priori angulo valebunt duos rectos.

11. Consequenter quaeritur qualiter differant de omni et per se et secundum quod ipsum,

12. et propter quid determinetur de ipsis in scientia Posteriorum,

13. et qualiter differenter⁴ de omni determina[n]t in Prioribus et Posterioribus.

¹ Cf. *Eucl. Elem.* 1.32.

² 3] 2 M.

³ nos] non M.

⁴ differenter] differant M

14. Item, propter quid sunt IV modi dicendi per se et non plures.

15. Quaeritur etiam qualiter habent se ad demonstrationem.

Ad 11 + 13. Ad primum dicendum quod de omni in demonstratione proprie respicit ambitum suppositorum et temporum, sed de omni Priorum proprie solum dicit ambitum suppositorum. Per se vero dicit intraneitatem praedicati cum subiecto, ita sc. quod praedicatum habeat principia sui in subiecto secundum quod ipsum dicit abnegationem, ita quod praedicatum insit primo subiecto.

Ad 12. Et notandum quod quae<dam> sunt necessaria tra<n>scendentia, sicut omne corpus esse coloratum, et ex talibus non est demonstratio; alia sunt necessaria quorum necessitas causatur ¶ad eorum¶ per se secundum quod ipsum, et ex talibus non est demonstratio. Ut ergo sit manifestum ex qualibus est demonstratio determinatur de dictis tribus condicionibus in libro Posteriorum.

Ad 14. Ad aliud dicendum quod omne quod dicitur per se de alio aut est ei essentiale aut accidentale. Si essentiale, aut ergo praedicatum erit definitio subiecti aut pars definitionis, sive erit illud quod quid est sive cadit in ratione dicente quid est ipsius subiecti, et tunc est primus modus dicendi per se secundum quod praedicatur definitio vel¹ pars definitionis de definito, sic est primus modus dicendi per se. Vel subiectum erit quod quid <est> ipsius praedicati ***² et sic est secundus modus in quo dicitur passio de sua definitione. Si autem illud quod inest dicitur actualiter de subiecto, aut ergo de subiecto ut est materia et subiectum, et tunc est tertius modus; aut dicitur de subiecto ratione causae et passionis quae causa est in subiecto, et sic est /M 35rB/ quartus modus. Dicuntur enim per se quarto modo illa quae insunt subiecto propter causam quae est in subiecto, ut interfectum interiit propter interfectionem.

Et nota quod non omne quod inest per se inest essentialiter, sed dicitur inesse per se quia inest subiecto non per alterum, sed hoc potest esse aut quia inest subiecto non per causam alteram, sicut in primo et secundo modo; aut non per alterum subiectum, sicut in tertio modo; aut quia non per alterum subiectum nec per alteram causam quam per illam quae est in subiecto, et tunc est quartus modus.

Nota etiam quod de omni est condicio incipiens a praedicato et terminatur ad subiectum, et sic est condicio praedicati in relatione ad subiectum. Sed per se secundum aliquos est condicio subiecti cum tota causa essendi praedicatum per se, et sic subiectum vel id quod est in subiecto secundum quod ipsum est indifferenter condicio³ utriusque, cum universale sit condicio subiecti et

¹ vel] ut M.

² ***] tres fere quartas lineas vacuas reliquit M.

³ condicio] cognitio M.

praedicati, est enim subiectum universale passionis de quo passio demonstratur, passio vero universalis quae demonstratur de subiecto proprio pro qualibet sui parte, ut habere tres se habet ad triangulum.

Ad 15. Ad aliud dicendum quod medium in demonstratione potissima est definitio dicens quid subiecti et propter quid passionis. Definitur enim talis definitio per principia subiecti et principia passionis. Dico ergo quod secundum Aristotelem in parte illa “Si igitur demonstrativa scientia est ex necessariis” aperte innuit quod modi dicendi per se qui attenduntur ex comparatione definitionis ad definita cadunt in principiis demonstrationis. Item per ea quae dicuntur in parte illa “Analytice &c.” aperte potest patere quod dictum est inspicienti sententiam Aristotelis. Item per ea quae dicit Aristoteles in parte illa “Quae ergo cadunt in simpliciter scibilibus”.¹ Cum ergo secundus modus dicendi per se probet passionem de sua definitione sive de medio demonstrationis, ut dicit propter quid eiusdem passionis, primus modus dicendi probat econverso definitionem de subiecto passionis, cuius subiecti medium dicit quid, manifestum est secundum hoc quod [quod] secundus modus cadit in maiori et primus in minori, ut si fiat talis demonstratio ‘omnis linea cuius medium non exit ab extremis est recta, sed omnis diameter est huiusmodi linea cuius medium non exit ab extremis, ergo &c.’ patet \cum/ in maiori propositione sumitur medium non dicit propter quid passionis, in minori vero accipitur ut dicit quid subiecti. Tertius vero modus per se est qui attenditur ex relatione passionis ad subiectum propositionis, ut materia est, cadit in conclusione.² Quartus modus per se est qui attenditur ex relatione passionis ad subiectum cui propter quod causa denotatur inesse non cadit proprie in demonstratione, sed solum spectat tertium modum dicendi per se, ut prius dictum est. Et nota quod ubicumque est per se est immediatio, sed aliquid est [[immediatum]] immediatum dupliciter, aut in genere causae, et tale non potest esse [[causa]] conclusio, et sic est immediatio et in primo et secundo modo dicendi per se. Alio modo est aliquid immediatum in genere subiecti, mediatum tamen in genere causae, et tale potest esse conclusio, et haec immediatio est in tertio modo dicendi per se.

16. Deinde quaeritur quot modis fit subalternatio in scientiis.

17. Item, quot concurrunt ad subalternationem.

17.1 ¶et ad r(om)† sicut scientia visualis subalternatur astrologiae, et tamen de eodem subiecto sunt, utraque enim considerat motum supercaelestium corporum, ergo ad subalternationem non requiritur quod subiectum sit sub subiecto, similiter musica mathematica et musica secundum /M 35vA/ auditum se habent sicut subalternans et subalternatum, et tamen sunt de eodem subiecto,

¹ *Loci Aristotelici laudati hi sunt:* Si igitur *APo.* 1.6.74b5, Analytice *APo.* 1.22.84a8, Quae ergo cadunt *APo.* 1.4.73b16 (ubi tamen dicuntur, non cadunt legitur).

² conclusione] an demonstratione scribendum?

utraque enim est de sono¹ numerato sive de numero ad sonos relato, et sic adhuc subiectum non est sub subiecto.

17.2 Item, ad hoc quod scientiae se habeant sicut subalternans et subalternata sufficit quod subiectum sit sub subiecto, ut scientia de linea recta subalternat[[a]]ur scientiae de linea, non tamen eiusdem sit determinare² de linea et de linea recta.†

17.3 Si dicat quod debet addi scientia †arti† ad subiectum scientiae inferioris sicut se habet linea visualis, tunc est quaestio propter quid linea contracta³ per visuale facit scientiam subalternatam geometriae, non sic linea contracta per album vel nigrum.

Ad 16. Ad primum dicendum quod quaedam est subalternatio simpliciter, et quaedam secundum quid. Subalternatio simpliciter requirit tria. Primum est quod subiectum scientiae subalternatae sit sub subiecto scientiae subalternantis secundum acceptionem vel secundum rem, ita quod contrahatur per aliquam differentiam realem, sicut se habet linea visualis ad lineam; vel oportet quod contrahatur per acceptionem, et hoc modo se habet subiectum visualis ad subiectum astrologiae, considerat enim astrologia motus corporum supercaelestium, visualis vero considerat eundem motum firmamenti propter regimen navis, et sic est ibi contractio secundum acceptionem et secundum rem. Similiter se habet subiectum musicae mathematicae ad subiectum musicae per auditum; musica enim mathematica considerat proportionem numerorum in sonis in se [proportionem], musica vero secundum auditum considerat easdem proportionem in relatione ad auditum. Sunt autem huiusmodi proportionem diapason, diapente, diatesseron et tonus.

Secundum vero quod requiritur est quod propria passio scientiae inferioris sit sub propria passione scientiae superioris, sicut se habet rectum visuale ad rectum.⁴

Tertium quod superior dicat propter quid de eo de quo solum dicit inferior quia; haec autem est passio scientiae superioris, nam scientia superior⁵ dicit de passione non solum quia sed etiam propter quid.

Haec tria concurrunt ad quamlibet subalternationem simpliciter quemadmodum perspectiva quae est de linea visuali subalternatur geometriae, quae est de linea simpliciter et sic musica arithmeticae.

Subalternatio vero secundum quid attenditur tantum quantum ad aliquam proprietatem accidentalem superadiectam super passionem, probatio⁶ autem

¹ sono] solio M.

² sit determinare] sic determinatur M.

³ contracta] extracta M.

⁴ rectum] actum M.

⁵ superior] inferior M.

scientiae inferioris, de qua scientia inferior, dici[tur] quia; superior vero propter quid. Et hoc modo scientia de iride subalternatur geometriae, non quia subiectum sit sub subiecto aut quia passio propria sub passione, sed quia geometria habet dicere propter quid de quadam dispositione ipsius, sc. de circulatione vel de figura ipsius iridis, generatur enim iris ex regressione colorum¹ nubis ad [[na]]materiam roritam, et generationem colorum habet manifestare naturalis, rationem vero <***> habet considerare naturalis, rationem vero figurae habet considerare geometra, sicut medicina subalternatur quantum ad aliquam proprietatem accidentalem geometriae, ut quantum ad circulationem vulneris, quam per se considerat geometra.

Et per hoc patet solutio ad primum et secundum et tertium.

Ad 17.1 Nam in astrologia et visuali contractio est in subiectis² quantum ad acceptionem et non secundum rem.

Ad 17.2-3. Ad aliud dicendum quod subiectum superioris scientiae potest contrahi per differentiam sibi propriam aut per differentiam communem super /M 35vB/ propriam quae habet ortum a propriis principiis subiecti, sicut se habet rectum ad lineam, tunc illa duo sunt eiusdem scientiae simpliciter, sicut se habet linea recta ad lineam. Si vero sit differentia accidentalis communis, hoc potest esse dupliciter, aut enim est una natura in illis duobus, †quemadmodum linea est divisibile in natura una, † sicut linea et linea radiosa, et appositio talis differentiae facit scientiam subalternatam. Si vero non fiat natura una, sicut se habet album ad lineam vel albedo, <quia albedo> et linea non sunt una natura, tunc appositio talis <differentiae> non facit scientiam subalternatam.

18. Deinde quaeritur quot sunt differentiae demonstrationis,

19. et quot modis potest fieri demonstratio.

20. Et ostenditur quod nulla sit demonstratio particularis.

20.1. Nam habito quod omnis triangulus habet tres habetur quod omnis isosceles habet tres, quare superflueret demonstratio particularis si esset.

20.2. Item, omne particulare corruptibile; de tali vero non est demonstratio; et ita non est demonstratio particularis.

21. Item, videtur quod nulla sit demonstratio per impossibile.

21.1. Quia omnis demonstratio est ex veris; sed demonstratio per impossibile est ex altera falsa; ergo non est demonstratio per impossibile.

21.2. Praeterea, omne genus problematis per demonstrationem affirmativam potest haberi; ergo superfluit demonstratio per impossibile.

⁶ probatio] pro()o M.

¹ colorum] calorum M; *item infra*.

² subiectis] s(u)b()iis M.

{ih ""}

Ad 18. Ad primum dicendum quod differentiae demonstrationis possunt haberi vel a parte medii vel subiecti vel passionis, vel a parte compositionis vel in †genere†¹ passionis cum subiecto, vel a parte modi demonstrandi. Si primo modo, tunc istae differentiae 'quia' et 'propter quid'. Et dicitur² demonstratio propter quid illa quae est per causam propinquam et immediatam. Demonstratio vero quia duplex est, – aut per effectum remotum [aut per causam remotam] aut per effectum propinquum³ [aut]. Per effectum propinquum, ut si quis ostendat planetas esse prope per hoc medium non scintillare; per effectum remotum ut si quid ostendatur aliquid esse animal per hoc medium quod est respirare; per causam remotam ut si ostendatur aliquid non respirare per hoc medium quod est animal, ut dicit Aristoteles. Si autem a parte subiecti sumuntur differentiae demonstrationis, tunc sunt istae duae differentiae 'demonstratio universalis' 'demonstratio particularis', ut si <t> demonstratio universalis illa quae probat passionem de subiecto cui inest primo (particularis enim probat passionem de subiecto cui <non> inest primo), ut si probetur quod omnis isosceles habet tres.⁴ Si tertio modo, sic sunt istae differentiae 'demonstratio affirmativa' 'demonstratio negativa'. Si quarto⁵ modo, tunc sunt istae differentiae 'demonstratio ostensiva' 'demonstratio ad impossibile'.

Ad 19. Est autem \illa/ demonstratio promptissima quae sumit nobiliores differentias inter praedictas, et sic ex principiis sex condiciones determinatas in primo Posteriorum, ut demonstratio quae est propter quid, universalis et affirmativa, et sit ex primis, veris, im[[mo]]mediatis &c., et hoc est extremum⁶ in demonstrationibus. Similiter illa fit demonstratio potissima, aliae vero omnes non potissimae.

Ad 20.2. Ad aliud dicendum quod duplex est particulare: signatum, ut Socrates, Plato – ex talibus non fit demonstratio; aliud est particulare in respectu, quod in se est universale, sicut se habet isosceles ad triangulum, et ex talibus potest aliquid demonstrari.

Ad 20.1 Ad aliud dicendum quod demonstratio particularis necessaria est, nam aliquando subiectum universale passionis est innominatum, vel commutata proportionem⁷ habet subiectum universale nominatum, sed magis particulare. sicut †lineas firma et tempora†, et sic non potest demonstrari demonstratione

¹ genere] g(re) M.

² Et dicitur] ut de(ot)ur M.

³ propinquum] remotum M.

⁴ Cf. Arist. APo. 1.4 versus finem.

⁵ quarto] tertio M.

⁶ extremum] ex(om) M (ex quo qui maluerit exemplum facere poterit).

⁷ proportionem] proportio v'o M.

universali, demonstratur enim de suis inferioribus demonstratione particulari, et sic non superfluit demonstratio particularis.

Ad 21.1. Ad aliud dicendum quod in demonstratione per /M 36rA/ impossibile est duplex processus, primus et secundus. In primo sumit oppositum praeconcessi vel praenegati quod est impossibile, et cum aliqua hypothesi, ut ducatur respondens ad aliquod falsum manifestum. Secundus vero processus interempto illo falso manifesto prius concluso regreditur super oppositum praeconcessi, et ita concludit necessarium ex necessariis. Sic primus processus accipit falsum, secundus non.

Vel dicendum est proprie quod est demonstratio per impossibile, non autem demonstratio ad impossibile, nam demonstratio huiusmodi procedit per interemptionem impossibilis.

Ad 21.2. Ad aliud dicendum quod quaedam evidentiori modo manifestantur per <p>osteriora quam per priora, et talia debent demonstrari ducendo ad impossibile si negentur.

Item, quidam sunt qui cognoscunt verum in se et propter se; alii vero sunt rudes magis, qui non perfecte apprehendunt verum nisi prius ducantur ad falsum manifestum, quo falso concluso cogentur concedere praenegatum vel [prae]negare <prae>concessum. Sic ergo, licet omnis conclusio possit haberi per demonstrationem ostensivam, non tamen superfluit demonstratio per impossibile.

< COMMUNIA AD LIBRUM SECUNDUM POSTERIORUM >

1. Hoc habito quaeritur de distinctione primi libri a secundo.

Et quod non deberent distingui videtur, nam in primo Topicorum agit simul de propositione dialectica et de problemate dialectico, ergo simul deberet Aristoteles agere de propositione demonstrativa et quaestione demonstrativa; sed contrarium facit, nam in primo Posteriorum intendit determinare de condicionibus principiorum demonstrationis¹, in secundo libro² magis agit de quaestione demonstrativa.

2. Item, dicitur quod interrogatio et quaestio sunt idem, et nulla interrogatio demonstrativa, nam demonstrator non interrogat, sed sumit quod demonstrat, ut habetur in Prioribus; ergo nulla debet esse interrogatio; male ergo determinat de quaestionibus. Gratia huius quaeritur utrum demonstrator interroget, cum alicubi dicat Aristoteles quod sunt interrogationes geometricae, alicubi dicit quod non interrogat propterea quod est generis determinati; nam

¹ demonstrationis] demonstrativis M.

² libro] modo M.

scientia quae est generis indeterminati interrogativa est et non alia, ut dialectica.¹

3. Quaeritur etiam quare sunt quattuor quaestiones et qualiter differant, et quae illarum sit demonstrativa et quae non.

4. Item, cum in scientia Topicorum distinguuntur diversae methodi penes divisionem quattuor problematum et quattuor praedicatorum², quaeritur quare in Posterioribus non distinguuntur quattuor methodi penes istas quaestiones.

Ad 1. Ad primum dicendum quod problema[ta] dialecticum et propositio dialectica idem sunt in substantia, differunt autem secundum modum quaerendi, et ideo in eodem libro determinantur. Sed propositio demonstrativa alia est immediata, alia vero mediata, et aliae sunt condiciones principiorum demonstrationis secundum speciem a condicionibus quaestionis ***³ propter quod Aristoteles distinguit sic libros quod in primo narrat ex quibus et qualibus sit demonstratio manifestando condiciones principiorum demonstrationis, in secundo vero docet mediante demonstratione [[de]]terminare quaestionem demonstrabilem, et ita manifestat eius usum.

Ad 2. Ad aliud dicendum quod duplex est interrogatio. Est enim quaedam interrogatio quae interrogat et quaerit inter duo secundum Themistium,⁴ et haec interrogatio est proprie in dialectica; dialecticus enim interrogat unam partem contradictionis in relatione ad alteram, habet enim viam ad utramque. Alia est interrogatio quae interrogat unam partem contradictionis absolute, nullo modo interrogando reliquam, et hoc est quia non considerat aequae <***>. Et tales interrogationes⁵ habet demonstrator. Et sic patet quod est aliqua interrogatio demonstrativa, patet etiam qualiter demonstrator interrogat et qualiter non, nam interrogatio primo modo dicta est solum in scientiis quae sunt generis indeterminati, interrogatio vero secundo modo /M 36rB/ dicta est proprie in demonstrativis.

Ad 3. Ad aliud dicendum quod omnis quaestio aut est passionis aut subiecti. Si primo modo, aut quaerit inhaerentiam passionis in se aut causam huius inhaerentiae. Primo modo quaestio quia, secundo modo est quaestio propter quid. Si vero quaerit de subiecto, aut quaerit eius esse aut quaerit principia ipsius esse sive entis. Primo modo est quaestio si est, secundo modo quaestio quid est. Per hoc quod est quaestio quia est quaestio proprie <de> inhaerentia passionis in subiecto, quae <si est> demonstrabilis ipsa proprie demonstrabilis. Aliae vero habentur semper per demonstrationem ex

¹ *Arist. APo. 1.12.77b16, 1.11.77a31-34.*

² praedicatorum] praedi(cament)orum M.

³ ***] spatium 7 fere litterarum capax vacuum reliquit M.

⁴ Locum non inveni.

⁵ interrogationes] demonstrationes M.

consequenti, nec dicitur “quia” quia per ‘Quia’ quaeritur, sed magis <***> per utrumque.

Ad 4. Ad aliud dicendum quod quattuor problemata in diversis habent diversa media et diversas considerationes per quas terminantur, et ideo in scientia Topicorum sunt diversae methodi secundum diversitatem illorum diversorum problematum, in demonstrativa enim scientia solum est una quaestio demonstrabilis, aliae vero habentur ex consequenti, et ideo distinguuntur diversae methodi. Habentes enim per demonstrationem quia est habemus propter quid est, ex consequenti etiam habemus si est, nam si est et propter quid est quaerunt de complexo, aliae vero de incomplexo, et non possunt cognosci complexa nisi prius cognoscantur incomplexa, unde demonstratio in quantum huiusmodi facit cognoscere primo quia, et ex consequenti ducit in cognitionem propter quid; definitio vero facit cognoscere primo quid est, et ex consequenti si est, quae definitio est medium in demonstratione.

5. Hoc habito quaeritur utrum quod quid est possit demonstrari.

5.1 Et videtur quod non, quia solius mediati est demonstratio; sed omne quod quid est est immediatum cum eo cuius est quod quid est, eo quod definitio est immediata definito; ergo quod quid est non potest demonstrari.

5.2 Item, tria sunt in demonstratione, sc. subiectum, passio, medium. Passio vero est id quod demonstratur; sed nullum quod¹ quid est est passio; ergo non potest demonstrari.

6. Item, quaeritur quot sunt modi ipsius quod quid est, et quot possunt demonstrari et quot non.

Ad 5.1 Ad primum dicendum quod duplex est definitio. Est enim definitio secundum materiam data, et haec habet causam alteram, et haec potest demonstrari, ut habetur ibi “Iterum autem speculatio &c.”² Alia est definitio secundum formam, et haec est demonstrabilis, et per hanc demonstratur definitio secundum materiam. Et cum exemplificatur communiter in definitionibus irae,³ “Ira est appetitus contrarii doloris propter apparentem exanimationem”, haec est definitio formalis irae; materialis vero est sic: “Ira est accensus sanguinis circa cor”, et haec demonstratur per priorem. Sed nota quod huiusmodi definitio non demonstratur de definito sed de subiecto definiti, nam definitio materialis passionis non demonstratur de ipsa passione sed de subiecto de quo demonstratur ipsa passio, et respectu huius subiecti est ipsa

¹ quod] quid M.

² Arist. *APo.* 2.8.93a1 (*A.L.* IV.1: 80.13: Iterum autem speculandum).

³ *De origine huius exempli et eius circa saec. XIII med. usu, vide quae in “The Ars nova in the Ripoll Compendium” (1997) pp. 330-334 scripsi.*

definitio materialis passionis immediata [est] et non immediata <respectu passionis>. Et per hoc patet solutio ad primum.

Ad 5.2 Ad aliud dicendum quod definitio materialis non sit¹ passio, significat tamen materiam passionis ut est demonstrabilis.

Ad 6. Ad aliud dicendum quod quaedam est definitio ponens altera nomina, et haec definitio manifestat quod quid est quod dicitur per nomen, quae potest dici etymologia dictionis vel interpretatio. Alia est definitio logica, quae datur per principia rationis, et haec dicit esse rationis. Alia est definitio quae dicit quid, altera quae dicit propter quid. Tertio modo est definitio quae dicit quid et propter quid constituta ex duabus prioribus, ut definitio dicens quid est esse ipsius rei, ut accensus sanguinis circa cor, et haec est demonstrabilis, ut dictum est. /M 36vA/ Alia definitio dicit propter quid, ut appetitus doloris contrarii propter apparentem exanimationem. Definitio constituta ex hiis duabus “ascensus sanguinis circa cor propter appetitum contrarii doloris” est definitio dicens quid est et propter quid. Praeterea definitio quae ponit altera nomina non cadit in demonstratione, sed magis est quaedam praecognitio. Secunda vero definitio est logica data per principia rationis et est vana, ut habetur primo De anima,² nec ingreditur demonstrationem. Definitio vero formalis passionis est principium demonstrationis, definitio vero formalis est quaestio, definitio vero quae dicit quid et propter quid tota est demonstratio differens positione sive situ a demonstratione in hoc quod in demonstratione definitio formalis praecedit materialem, in dicta vero definitione e converso est.

7. Hoc habito quaeritur utrum <per> omne genus causae possit demonstrari.

7.1.1 Et videtur quod non, quia res habet esse per id per quod habet cognosci; sed res non habet esse per omne³ genus causae, ergo nec cognosci nec demonstrari.

7.1.2 Item, causa materialis non est principium cognoscendi aliud, sed magis per alias cognoscitur, cum ipsa materia sit s[ubi]cibilis per analogiam ad formam; ergo per huiusmodi genus causae non poterit fieri demonstratio.

7.2 Ad [primum dicendum ad] oppositum. Docet Aristoteles demonstrare in secundo Posteriorum per unumquodque genus causae.

8. Item, dubitatur utrum per causas possit aliquid demonstrari circulariter.

8.1. Et videtur quod non, nam nulla est circularis cognitio, tunc enim peteretur quod est in principio; ergo nulla erit demonstratio circularis.

¹ sit] vel fit M.

² Cf. Arist. De an. 1.1.403a29sqq.

³ omne] unum M.

8.2.1. Ad oppositum dicit Aristoteles in parte illa ubi docet demonstrare in hiis quorum demonstratio est circularis, ut vapore facto fit nubes, et nube facta fit pluvia, pluvia depluta fit terra, ex terra fit vapor. Et sic, cum in hiis [[fit vapor]] fit generatio et cognitio circularis, erit demonstratio circularis secundum Aristotelem.¹

8.2.2 Item demonstratur effectus per causam et causa per effectum, ut probat Aristoteles quod planetae sunt prope quia non scintillant, et e converso probat quia non scintillant quod sunt prope; et sic erit circulariter demonstrare; cuius contrarium habetur in illa parte "Circulo quoque &c."²

Item, cum in secundo Posteriorum doceat modum <***>

¹ *Arist. APo. 2.12.95b38-96a7.*

² *Arist. APo. 1.3.72b25.*